

شناخت زندگي بخش

سخن ناشر

السلام عليک يا ابا صالح المهدي عجل الله تعالي فرجه

--شناخت زندگي بخش -- عنوان اثري است که به نام امام عصر، عليه السلام ، و درباره ایشان تقديم همه مشتاقان و طالبان معرفت مي شود.

در همه منابع شيعي اين شناخت متضمن رهايي از مرگ جاهلي است . بابي براي خروج از گمراهي و مهيا شدن امتي که به استقبال پیک پي خجسته ايمان و رستگاري مي رود .
پيش از اين بخشهايي از اين اثر به صورت مقاله در ماهنامه موعود منتشر شده بود اما، با فرا رسيدن ايام برگزاري جشن ميلاد -شعبان ۱۴۲۰- و اعلام آمادگي مولف محترم بر آن شديم تا کتاب حاضر را تقديم محضر مبارک امام عصر، عليه السلام ، نمائيم . باشد تا موجب جلب خشنودي ایشان گردد و مشتاقان حضرتش را بهره وافي حاصل آيد. ان شاء الله

ناشر

پيشگفتار

اساس دعوت همه پيامبران الهي و به ويژه پيامبر گرامي اسلام ، حضرت محمد بن عبدالله ، صلي الله عليه و آله ، زنده کردن جسم و روح انسانهاست ، انسانهايي که به دليل دور ماندن از سرچشمه حيات ، معني زندگي را از ياد برده و با مرگ خو کرده اند ؛ انسانهايي که به سراب دنيا دل خوش کرده و از آب حياتي که جز در ساغر انبيا و اولياي الهي يافت نمي شود، غافل شده اند .

از اين روست که قرآن کریم همه مؤمنان را به اجابت دعوت زندگي بخش خدا و رسول او فراخوانده و مي فرمايد:

يا ايها الذين امنوا استجيبوا لله و للرسول اذا دعاكم لما يحييكم...^{-۱-}

اي کسانی که ايمان آورده ايد، چون خدا و پيامبرش شما را به چيزي فرا خوانند که زندگيتان مي بخشد دعوتشان را اجابت کنيد...

با ختم نبوت و رحلت نبي اکرم ، صلي الله عليه و آله ، رسالت زنده ساختن نفوس به دست دوازده پيشوای نور و هدايت سپرده شد و از آن پس آنها هستند که به اذن خداوند سرچشمه

حیات را در دست دارند و کسانی را که اجابتشان کنند، زنده می سازند.
اکنون سرچشمه حیات مادی و معنوی انسانها در دست آخرین حجت حق حضرت بقیه الله
الاعظم، ارواحنا له الفداء، است و اوست که هر زمان که خداوند اراده کند با دم مسیحایی
خود زمین و اهلش را زندگی دوباره می بخشد.

چنانکه امام باقر، علیه السلام، در تفسیر آیه شریفه:

اعلموا ان الله يحيي الارض بعد موتها...^{۲-}

بدانید که خداوند زمین را پس از مردنش زنده می سازد...

فرمود:

يحييها الله عز و جل بالقائم، عليه السلام، بعد موتها.^{۳-}

خداوند، صاحب عزت و جلال، به دست قائم، علیه السلام، زمین را پس از مردنش زنده
می سازد.

بنابراین، شناخت آخرین حجت حق، هم شناخت کسی است که زندگی بخش است و
اجابتش موجب زنده شدن دل‌های مرده می گردد و هم شناختی است که انسان را از مرگ
جاهلی می رهاند و به سرچشمه حیات رهنمون می سازد. چرا که پیامبر اکرم، صلی الله علیه
و آله، فرمود:

من مات و لم يعرف امام زمانه مات ميتة جاهلية.^{۴-}

هر کس بمیرد و امام زمانش را نشناسد به مرگ جاهلی مرده است.

آن چه که پیش روی شماست تلاشی است اندک در راه شناخت آخرین ذخیره الهی،
حضرت حجّه بن الحسن، عجل الله تعالی فرجه، امیدواریم که خداوند متعال همه ما را بیش
از پیش با حجت خود آشنا کند و دل‌های مرده ما را با انوار حیات بخش حضرتش زنده سازد.
ان شاء الله.

ابراهیم شفیعی سروسستانی

با مرزداران حریم تفکر شیعی

علمای شیعه در طول دوران پرفراز و نشیب غیبت کبری همواره چون مرزدارانی جان بر کف پاسدار حریم مقدس تفکر شیعی، با همه ابعاد آن، اعم از فقه، حدیث، کلام و... بوده اند و در هر زمان که احساس کرده اند شیاطین جن و انس از روزنه ای قصد نفوذ و تجاوز به این حریم مقدس را دارند و در صدد ایجاد شبهه در اذهان ضعیفای شیعه می باشند با تمام توش و توان خویش به مقابله با متجاوزان فرهنگی و غارتگران فکری پرداخته اند.

نکته مهمی که در بررسی آثار علمای گرانقدر شیعه به چشم می خورد این است که هرگز اشتغال آن ها در عرصه هایی همچون فقه و حدیث، مانع از پرداختن به وظیفه اصلی شان؛ یعنی دفاع از حریم اعتقادات شیعی و تبیین و ترویج جانمایه تفکر شیعی، و یا به عبارتی اندیشه ولایت نشده و آنها به طور مستمر خود را رویارو با جریانهایی که در صدد لطمه زدن به ارکان این اندیشه بوده اند، می دیده اند و از همین رو، بسته به مقتضیات زمان و با توجه به شبهاتی که در هر عصر متوجه تفکر ناب شیعی بوده است به تدوین کتابها و رساله هایی برای پاسخگویی و رد آن شبهات می پرداخته اند.

مروری بر آثار علمای بزرگوار هم چون شیخ صدوق -م ۳۸۱ ق-، شیخ مفید ۳۲۸ - ۴۱۳- ق-، شیخ طوسی -۴۶۰ - ۳۸۵ ق-، علامه حلی -۷۲۶ - ۶۴۸ ق-، علامه مجلسی - ۱۱۱۱ - ۱۰۳۷ ق- و... درستی مدعای بالا را اثبات کرده و نشان می دهد که این بزرگان، آنی از احوال شیعیان آل محمد، صلی الله علیه و آله، غافل نشده و در هر زمینه که احساس کرده اند جامعه شیعه دچار ضعف و ناتوانی است به تالیف کتاب و رساله پرداخته اند. سایر علمای شیعه نیز هر یک در عصر خود چونان خورشیدی درخشیده و به طالبان، نور و روشنایی و حیات و زندگی بخشیده اند.

اما در میان موضوعات مختلفی که علمای پیشین بدانها پرداخته اند موضوع غیبت امام عصر، علیه السلام، از جایگاه خاصی برخوردار بوده است و علمای شیعه عنایتی خاص به این موضوع داشته و در این زمینه دست به تالیفات فراوانی زده اند، تا جایی که به نقل کتابشناس بزرگ شیعه مرحوم شیخ آقا بزرگ تهرانی در الذریعه افزون بر چهل کتاب و رساله با عنوان الغیبه از سوی فقها، متکلمان و محدثان بزرگ شیعه در طی قرون متمادی به رشته تحریر درآمده است.^{۵-} که از جمله این بزرگان می توان به ابومحمد فضل بن شاذان -م ۲۶۰ ق-.

ابوجعفر محمد بن علي بن العزافر - م ۳۲۳ ق -، ابوبکر محمد بن القاسم البغدادي - م ۳۳۲ ق -
 - ابو عبدالله محمد بن ابراهيم بن جعفر النعماني - م ۳۶۰ ق - . ابوجعفر بن علي بن الحسين
 معروف به شيخ صدوق - م ۳۸۱ ق -، ابو عبدالله بن محمد بن النعمان معروف به شيخ مفيد - م
 ۴۱۳ ق -، ابوالقاسم علي بن حسن الموسوي معروف به سيد مرتضي علم الهدی - م ۴۳۶ ق -
 ، ابوجعفر محمد بن حسن بن علي معروف به شيخ طوسي - م ۴۶۰ ق - و... اشاره کرد.
 حتي پاره اي از بزرگان شيعه به تاليف اين کتاب و رساله اکتفا نکرده و کتابها و رساله هاي
 متعددي در زمينه موضوع غيبت موعود آخر الزمان تاليف کرده اند، چنانکه شيخ مفيد با
 حدود سيزده رساله^{۶-} و شيخ صدوق^{۷-} با حدود ده رساله در صدر اين سلسله جليله قرار
 دارند.

اما بدون تردید آن چه که همه اين بزرگان را به تلاش و مجاهده براي زدودن زنگارهاي
 جهل و خرافه از موضوع غيبت آخرين ذخيره الهي حضرت بقیة الله الاعظم ، عليه السلام ،
 واداشته ، شناخت و معرفتي بوده است که آنها نسبت به وظيفه خود در قبال موضوع یاد شده
 داشته اند، وظيفه اي که از سوي امامان شيعه ، عليهم السلام ، براي علماي اين مذهب ترسيم
 شده و آنها را وامي دارد که با تمام توان خود در راه ترويج و تبليغ اين موضوع تلاش کنند.
 چنان که در روايتي که از امام هادي ، عليه السلام ، نقل شده وظيفه علماي شيعه در زمان
 غيبت بدین گونه تصوير شده است:

لو لا من يبقي بعد غيبة قائمکم ، عليه السلام ، من العلماء الداعين اليه و الدالين عليه و الذابين
 عن دينه بحجج الله و المنقذين لضعفاء عباد الله من شباک ابليس و مردته من فحاخ النواصب
 لمابقي احد الا ارتد عن دين الله و لکنهم الذين يمسکون ازمة قلوب ضعفاء الشيعة كما
 يمسک صاحب السفينة سکانها، اولئك هم الافضلون عند الله عز و جل .^{۸-}

اگر بعد از غيبت قائم شما نبودند علمايي که مردم را به سوي او مي خوانند، و به سويي او را
 راهنمائي مي کنند، و با برهانهاي الهي از دين او پاسداري مي کنند، و بندگان بيچاره خدا را
 از دامن ابليس و پروان او و همچنين از دامهاي دشمنان اهل بيت رهايي مي بخشند، هيچ
 کس بر دين خدا باقي نمي ماند. اما علماي دين دلهاي متزلزل شيعيان ناتوان را حفظ مي
 کنند، هم چنانکه کشتيان سکان کشتي را حفظ مي کند. اين دسته از علما در نزد خداوند
 داراي مقام و فضيلت بسياري هستند.

و در روایت دیگری نیز که از امام جعفر صادق، علیه السلام، نقل شده است می خوانیم: *علمنا شیعتنا مرابطون فی الثغر الذی یلی ابلیس و عفاریته، یمنعونهم عن الخروج علی ضعفاء شیعتنا و عن ان یتسلط علیهم ابلیس و شیعتہ و النواصب*.^{۹-}

علمای شیعه در مرزهایی که شیطان و ایادی او در پشت آنها کمین کرده اند پاسداری داده و آنها را از اینکه بر شیعیان ناتوان هجوم برند باز می دارند و اجازه نمی دهند که شیطان و پیروان او و دشمنان اهل بیت بر ضعفای شیعه تسلط یابند.

همچنین در روایتی از امام جواد، علیه السلام، وظایف علمای دین به هنگام غیبت امام از جامعه چنین بیان شده است:

من تکفل بایتام آل محمد، صلی الله علیه و آله، المنقطعین، عن امامهم، المتحیرین فی جهلهم، الاساری فی ایدي شیاطینهم و فی ایدي النواصب من اعدائنا، فاستنقذهم منهم و اخرجهم من حیرتهم و قهر الشیاطین برد و ساوسهم و قهر الناصبین بحجج ربهم و دلائل اثمتهم، لیحفظوا عهدالله علی العباد بافضل الموانع، باکثر من فضل السماء علی الارض و العرش و الكرسي و الحجب علی السماء.

کسی که سرپرستی یتیمان آل محمد، صلی الله علیه و آله، را که از امام خود دورافتاده، در نادانی خویش سرگردان مانده و در دستان شیاطین و دشمنان اهل بیت گرفتار آمده اند، به عهده گیرد و آنها را از چنگال دشمنان رهایی بخشد و از حیرت و جهالت خارج سازد و وسوسه های شیاطین را از آنها دور کند، و با دلایل پروردگارشان و برهانهای امامانشان دشمنان اهل بیت را مقهور سازد، تا عهد خدا بر بندگانش را به بهترین شکل حفظ نماید، بر سایر مردم برتری دارد؛ بیشتر از آن چه آسمان بر زمین، و عرش و کرسی و حجابها بر آسمان برتری دارند، و او بر دیگر بندگان خدا فضیلت دارد همچنان که ماه شب چهارده بر کوچکترین ستاره آسمان فضیلت دارد.^{۱۰-}

حال باید دید آیا ضرورتی است که استوانه های فقهات شیعه را به تدوین کتاب و نگارش رساله در زمینه شناخت آخرین حجت حق و دیگر موضوعات مرتبط با غیبت امام عصر، علیه السلام، واداشته از بین رفته است یا خیر؟

آیا آن نگرانی که خاطر شیخ صدوق را پریشان ساخته و او را وادار به تالیف کتاب کمال الدین و تمام النعمه نمود، دیگر برطرف شده و جایی برای نگرانی خاطر باقی نمانده است؟!^{۱۱-}

آیا آن شبهات و سؤالات گوناگون پیرامون غیبت که شیخ مفید را وا می داشت برای پاسخ به آنها رساله های گوناگونی همچون الفصول العشره فی الغیبه،^{-۱۲-} خمس رسائل فی اثبات الحجّه،^{-۱۳-} فی سبب استتار الحجّه^{-۱۴-} و... را به رشته تحریر در آورد دیگر از بین رفته است؟!

آیا آن احساس ضرورتی که شیخ طوسی را وادار می ساخت که با همه اشتغالات علمی و درگیری در عرصه های همچون فقه، تفسیر، حدیث و رجال دست به تالیف کتاب الغیبه بزند، دیگر زمینه ای ندارد؟! آیا دیگر هیچ خطری سرمایه اعتقادی شیعیان آل محمد، صلی الله علیه و آله، را تهدید نمی کند؟!

آیا دیگر ضعفای شیعه به چنان امنیتی دست یافته اند که مرزداران حریم تفکر شیعی بتوانند سلاح بر زمین گذاشته و پایان ماموریت خود را اعلام کنند؟!

آیا جوانان و نوجوانان کشور که به تعبیر امام راحل، قدس سره، -کشور ائمه هدی و کشور صاحب الزمان، علیه السلام- است، به آن حدی از شناخت نسبت به حجت عصر رسیده اند که علمای شیعه و دعوت کنندگانا به سوی قائم بتوانند با خطری آسوده سر به بالین بگذارند؟!

آیا فکر می کنید همین که در هر نیمه شعبان با چند سخنرانی از آن امام غایب یاد می کنیم و مردم را متوجه وظیفه خود نسبت به آن حضرت می سازیم برای زمینه سازی ظهور کافی است؟!

اینها پرسشهایی است که در مقطع کنونی متوجه علمای گرانقدر شیعه و بزرگ پاسداران حریم اعتقادات شیعی می باشد.

براستی آیا حوزه های علمای شیعه، علمای گرانقدر تشیع، نهادها و مراکز فرهنگی، تحقیقاتی و تبلیغاتی کشور، دین خود را نسبت به صاحب اصلی شان ادا کرده اند. همان وجود شریفی که امام راحل امت، قدس سره، در شانش فرمود:

رهبر همه شما و همه ما وجود مبارک بقیه الله است و باید ماها و شماها طوری رفتار کنیم که رضایت آن بزرگوار را که رضایت خداست به دست بیاوریم.^{-۱۵-}

دعای شب و آه سحر

نیمه شعبان در اذهان شیعیان و محبان اهل بیت ، علیهم السلام ، به عنوان روز میلاد نجات بخش موعود معنا و مفهوم می یابد. روز میلاد بزرگ مردی که انسانیت ، ظهور او را به انتظار نشسته و عدالت برای پای بوس قدمش لحظه شماری می کند.

نیمه شعبان اگرچه شرافتش را و امدار مولود خجسته است که در این روز زمین را با قدوم خویش متبرک ساخته است ، اما همه عظمت آن در این خلاصه نشده و در تقویم عبادی اهل ایمان نیز از جایگاه و مرتبه والایی برخوردار است.

در روایاتی که از طریق شیعه و اهل سنت نقل شده فضیلت‌های بسیاری برای عبادت و راز و نیاز در شب و روز خجسته نیمه شعبان بر شمرده شده است و این خود تمثیل زیبایی است از این موضوع که برای رسیدن به صبح وصال موعود باید شب وصل با خدا را پشت سر گذاشت ، و تا زمانی که منتظر، عمر خویش را در طریق کسب صلاح طی نکند نمی تواند شاهد ظهور مصلح موعود باشد.

با توجه به اهمیت فراوانی که در روایات به شب نیمه شعبان داده شده و حتی آن را هم پایه شب قدر شمرده اند، در این مجال برخی از روایت‌هایی را که در بیان مقام و منزلت این شب روحانی وارد شده اند مورد بررسی قرار می دهیم . باشد تا خداوند ما را به عظمت این شب مقدس واقف گرداند و توفیق بهره برداری از برکات آن را عطا فرماید:

از پیامبر گرامی اسلام ، صلی الله علیه و آله ، در این زمینه روایت‌های بسیاری نقل شده که یکی از آنها به این شرح است:

شب نیمه شعبان در خواب بودم که جبرئیل به بالین من آمد و گفت : ای محمد! چگونه در این شب خوابیده ای؟ پرسیدم : ای جبرئیل ! مگر امشب چه شبی است؟ گفت : شب نیمه شعبان است . برخیز ای محمد! سرت را بلند کن ! امشب درهای آسمان گشوده می شوند، درهای رحمت باز می گردند و همه درهای خوشنودی ، آمرزش ، بخشش ، بازگشت ، روزی ، نیکی و بخشایش نیز گشوده می شوند. خداوند در این شب به تعداد موهای و پشم‌های چارپایان -بندگانش را از آتش جهنم - آزاد می کند .امشب خداوند زمان‌های مرگ را ثبت و روزی‌های یک سال را تقسیم می کند و همه آن چه را که در طول سال واقع می شود نازل می سازد. ای محمد! هر کس امشب را با منزه داشتن خداوند -تسبیح -، ذکر یگانگی او -تهلیل -، یاد بزرگی او -تکبیر-، راز و نیاز با او -دعا-، نماز، خواندن قرآن ،

نمازهای مستحب - تطوع - و آمرزش خواهی - استغفار - صبح کند، بهشت جایگاه و منزل او خواهد بود و خداوند همه آن چه را که پیش از این انجام داده و یا بعد از این انجام می دهد، خواهد بخشید...^{۱۶-}

یکی از همسران پیامبر اکرم، صلی الله علیه و آله، حالات ایشان را در شب نیمه شعبان چنین بیان می کند:

در یکی از شبها که پیامبر خدا، صلی الله علیه و آله، در نزد من بود ناگهان متوجه شدن که ایشان بستر خود را ترک کرده است، غیرت خاص زنانه به سراغ من آمد و به گمان اینکه حضرت نزد یکی دیگر از همسران خود رفته است به جستجوی ایشان پرداختم، اما بناگاه دیدم که حضرتش مانند جامه ای که بر زمین افتاده باشد به سجده رفته و چنین راز و نیاز می کند:

--اصبحت اليك فقيرا خائفا مستجيرا فلا تبدل اسمي و لا تغير جسمي و لا تجهد بلائي و اغفر لي --.

به سویی تو آمدم در حالی که تهیدست، ترسان و پناه جویم، پس نام مرا برمگردان، جسم مرا تغییر مده، گرفتاریم را افزون مساز و از من درگذر.

آن گاه سر خود را بلند کرد و بار دیگر به سجده رفت و در آن حال شنیدم که می فرمود:

--سجد لك سواي و خيالي و امن بك فواي هذه يداي بما جنيت علي نفسي يا عظيم

ترجي لكل عظيم اغفر لي ذنبي العظيم فانه لا يغفر العظيم الا العظيم --

سراپای وجودم برای تو سجده کرده و قلبم به تو ایمان آورده است؛ این دو دست من با همه

جنایاتی که بر خود روا داشته ام، پس ای بزرگی که برای هر کار بزرگی امیدها به سویی تو

است؛ از گناهان من درگذر، چرا که از گناهان بزرگ در نمی گذرد مگر پروردگار بزرگ

بعد از ادای این کلمات سر خود را بلند کرده و برای سومین بار به سجده رفت و این جملات

را بر زبان جاری ساخت:

--اعوذ برضاك من سخطك و اعوذ بمعافاتك من عقوبتك و اعوذ بك منك انت كما

اثنت علي نفسك و فوق ما يقول القائلون --.

از خشم تو به خشودیت پناه می برم، از کیفر تو به بخشش تو پناهنده می شوم و از تو به

سوي خودت پناه مي جويم . تو همان گونه اي که خود توصيف کرده اي و بالاتر از آني که گویندگان مي گویند.

لحظاتي ديگر سر از سجده برداشت و دوباره به سجده رفت در حالي که مي فرمود:
-اللهم اني اعوذ بنور وجهك اشرفت له السموات و الارض و قشعت به الظلمات و صلح به امرالاولين و الاخرين ان يحل علي غضبك او ينزل علي سخطك بك من زوال نعمتك و فجاءة نعمتك و تحويل عافيتك و جميع سخطك ، لك العتبي في استطعت و لا حول و لا قوة الا بك --

خدایا به نور وجه تو که آسمانها و زمین از آن روشن شده ، تاریکیها با آن از بین رفته و کار پیشینیان و آیندگان با آن اصلاح شده است پناه مي برم ، از اینکه به خشم تو گرفتار شوم و یا دشمني تو بر من نازل شود. پناه مي برم به تو از زوال نعمت ، نزول ناگهاني عذابت ، دگرگوني سلامتي ات و همه آن چه که خشم تو را در پي دارد. خوشنودي نسبت به آن چه من در توان دارم از آن تو است و هيچ حرکت و نيرويي نيست مگر به سبب تو.

چون اين حال را از پیامبر دیدم او را رها کردم و شتابان به طرف خانه حرکت کردم . نفس نفس زنان به خانه رسیدم . وقتي پیامبر صلي الله عليه و آله ، به خانه برگشتند و حال مرا دیدند گفتند: چه شده است که اين چنين به نفس نفس افتاده اي ؟

گفتم : اي رسول خدا من به دنبال شما آمده بودم ، پس فرمود:

آيا مي داني امشب چه شبی است؟! امشب شب نيمه شعبان است ، در اين شب اعمال ثبت مي گردند، روزيها قسمت مي شوند، زمانهاي مرگ نوشته مي شوند و خداوند تعالي همه را مي بخشد مگر آن که به خدا شرک ورزیده یا به قمار نشسته است . يا قطع رحم کرده یا برخوردار شراب مداومت ورزیده یا بر انجام گناه اصرار ورزیده است...^{-۱۷-}

پرسشي که با مطالعه روايتهاي بالا به ذهن خطور مي کند اين است که چرا با اینکه در بسياري از روايات تصريح شده که تعيين زمان مرگ مردمان و تقسيم روزي آنها در شب قدر و در ماه مبارک رمضان صورت مي گيرد، در دو روايت ياد شده شب نيمه شعبان به عنوان زمان تقدير امور مزبور ذکر شده است ؟

مرحوم سيد بن طاووس -م ۶۶۴ ق .- در پاسخ پرسش يادشده مي گوید:

شايد مراد روايات مزبور اين باشد که تعيين زمان مرگ و تقسيم روزي به صورتي که احتمال

محو و اثبات آن وجود دارد. در شب نیمه شعبان صورت می گیرد، اما تعیین حتمی زمان مرگ و یا تقسیم حتمی روزیها در شب قدر انجام می شود. و شاید مراد آنها این باشد که در شب نیمه شعبان امور مزبور در لوح محفوظ تعیین و تقسیم می شوند، ولی تعیین و تقسیم آنها در میان بندگان در شب قدرت واقع می شود. این احتمال هم وجود دارد که تعیین و تقسیم امور یاد شده در شب قدر و نیمه شعبان صورت می گیرد، به این معنا که در شب نیمه شعبان وعده به تعیین و تقسیم امور مزبور در شب قدر داده می شود. به عبارت دیگر اموری که در شب قدر تعیین و تقسیم می گردند، در شب نیمه شعبان به آنها وعده داده می شود. همچنان که اگر پادشاهی در شب نیمه شعبان به شخصی وعده دهد که در شب قدر مالی را به او می بخشد، در مورد هر دو شب این تعبیر صحیح خواهد بود که بگوییم مال در آن شب از آن حضرت چنین بخشیده شده است. -۱۸-

کمیل بن زیاد از یاران امام علی، علیه السلام، چنین روایت می کند که:
در مسجد بصره در نزد مولایم امیرالمؤمنین نشسته بودم و گروهی از یاران آن حضرت نیز حضور داشتند، در این میان یکی از ایشان پرسید: معنای این سخن خداوند که - : فیها یفرق کل امر حکیم - -^{۱۹}؛ در آن شب هر امری با حکمت معین و ممتاز می گردد، چیست؟
حضرت فرمودند:

-قسم به کسی که جان علی در دست اوست همه امور نیک و بدی که بر بندگان جاری می شود، از شب نیمه شعبان تا پایان سال، در این شب تقسیم می شود. هیچ بنده ای نیست که این شب را احیاء دارد و در آن دعای خضر بخواند، مگر آن که دعای او اجابت شود -- پس از آن که امام از ما جدا شد، شبانه به منزلش رفتم. امام پرسید: چه شده است ای کمیل؟
گفتم ای امیرمؤمنان آمده ام تا دعای خضر را به من بیاموزی، فرمود:

بنشین ای کمیل! هنگامی که این دعا را حفظ کردی خدا را در هر شب جمعه، یا در هر ماه یک شب، یا یک بار در سال یا حداقل یک بار در طول عمرت، با آن بخوان، که خدا تو را یاری و کفایت می کند و تو را روزی می دهد، و از آمرزش او برخوردار می شوی، ای کمیل! به خاطر زمان طولانی که تو با ما همراه بوده ای بر ما لازم است که درخواست تو را به بهترین شکل پاسخ دهیم، آن گاه دعا را چنین انشاء فرمود...^{۲۰}

شایان ذکر است که این دعا همان دعایی است که امروزه آن را با نام - دعای کمیل - می

شناسیم.

امیرمؤمنان علی، علیه السلام، در روایتی دیگر در فضیلت شب نیمه شعبان چنین می گوید:
در شگفتم از کسی که چهار شب از سال را به بیهودگی بگذراند: شب عید فطر، شب عید
قربان، شب نیمه شعبان و اولین شب از ماه رجب... -۲۱-

از امام صادق، علیه السلام، روایت شده که پدر بزرگوارشان در پاسخ کسی که از فضیلت
شب نیمه شعبان از ایشان پرسیده بود فرمودند:

این شب برترین شبها بعد از شب قدر است، خداوند در این شب فضلش را بر بندگان جاری
می سازد و از منت خویش گناهان آنان را می بخشد، پس تلاش کنید که در این شب به
خدا نزدیک شوید. همانا این شب، شبی است که خداوند به وجود خود سوگند یاد کرده
که در آن درخواست کننده ای را، مادام که درخواست گناه نداشته باشد، از درگاه خود
نراند. این شب، شبی است که خداوند آن را برای ما خاندان قرار داده است، همچنان که
شب قدر را برای پیامبر ما، صلی الله علیه و آله، قرار داده است. پس بر دعا و ثنای بر خداوند
تعالی بکوشید، که هر کس در این شب صد مرتبه خداوند را تسبیح گوید، صد مرتبه حمدش
را بر زبان جاری سازد، صد مرتبه زبان به تکبیرش گشاید و صد مرتبه ذکر یگانگی -لا اله
الا الله- او را به زبان آورد، خداوند از سر فضل و احسانی که بر بندگان دارد، همه گناهی
را که او انجام داده بیامرزد و درخواستهای دنیوی و اخروی او را برآورده سازد، چه
درخواستهایی که بر خداوند اظهار کرده و چه درخواستهایی که اظهار نکرده و خداوند با
علم خود بر آنها واقف است و... -۲۲-

آن چه ذکر شد بخشی از روایات فراوانی است که در فضیلت شب و روز نیمه شعبان وارد
شده اند،^{-۲۳-} اما باید دانست شرافت این شب خجسته، علاوه بر همه آن چه که بیان شد، به
اعتبار مولود مبارکی است که در این شب قدم به عرصه خاک نهاده است. وجود مقدسی
که سالها پیش از تولدش مژده میلاد او به مسلمانان داده شده بود و شاید همه عظمت این
شب و تکریم و بزرگداشتی که در کلمات معصومان، علیهم السلام، از آن شده است به
خاطر وجود همین مولود مبارک باشد. چنان که بزرگانی چون سید بن طاووس به این
موضوع اشاره کرده و بر همگان لازم دانسته اند که در این شب خدای خویش را به سبب
منت بزرگی که با میلاد امام عصر، علیه السلام، بر آنها نهاده سپاس گویند و تا آن جا که

در توان دارند شکر این نعمت الهی را به جای آورند.^{-۲۴-}

در یکی از دعاهايي که در شب نیمه شعبان وارد شده است چنین می خوانیم:

اللهم بحق ليلتنا هذه و مولودها و حجتك و موعودها التي قرنت الي فضلها فضلا فتمت
كلمتك صدقا و عدلا لا مبدل لكلماتك...^{-۲۵-}

بار خدایا تو را می خوانیم به حق این شب و مولود آن ، و به حق حجت و موعود این شب ،
که فضیلتی دیگر بر فضیلت آن افزودی و سخن تو از روی راستی و عدالت به حد کمال
رسیده و هیچ کس را یارای تبدیل و تغییر سخنان تو نیست.

مطابق روایتهای بسیاری که شیعه و اهل سنت آنها را نقل کرده اند میلاد خجسته امام عصر،
علیه السلام ، در شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ ق. واقع شده و باعث مزید فضیلت این شب
مبارک گشته است.^{-۲۶-}

امیدواریم که خداوند به برکت مولود با عظمت شب نیمه شعبان به همه ما توفیق درک
فضیلت های این شب خجسته را عطا فرماید و همه ما را از زمره یاوران و خدمتگزاران مولود
این شب قرار دهد.

از تولد تا غیبت

دوازدهمین پیشوای شیعیان ، بنابر مشهورترین اقوال ، در شب جمعه نیمه شعبان سال ۲۵۵ ق.
در شهر سامرا دیده به جهان گشود.^{-۲۷-} بنا به گفته شیخ مفید -م ۴۱۳ ق. - پدرش امام حسن
عسکری ، علیه السلام ، جز او فرزندی نه پنهان و نه آشکار به جا گذاشت و او را نیز در
پنهان و خفا نگهداری فرمود.^{-۲۸-}

مادر بزرگوار آن حضرت بانویی شایسته به نام -نرجس-^{-۲۹-} بود که به نامهای دیگری چون
--سوسن--^{-۳۰-} ، --صیقل--^{-۳۱-} و --ملیکه--^{-۳۲-} نیز نامیده شده است.^{-۳۳-} او دختر -یوشعا--
پسرقیصر روم و از نوادگان -شمعون- یکی از حواریون مسیح ، علیه السلام بود که به
طریقی معجزه آسا از سوی خداوند برای همسری امام یازدهم برگزیده شد.^{-۳۴-}
خلاصه ماجرا از این قرار است:

هنگامی که -نرجس- در روم بود خوابهای شگفت انگیزی دید، یک بار در خواب پیامبر
عزیز اسلام ، صلی الله علیه و آله ، و عیسی مسیح ، علیه السلام ، را دید که او را به عقد
ازواج حسن عسکری ، علیه السلام ، در آوردند، و در خواب دیگری ، شگفتیهای

دیگری دید و به دعوت حضرت فاطمه زهرا، علیها السلام، مسلمان شد، اما اسلام خود را از خانواده و اطرافیان خویش پنهان می داشت. تا آن گاه که میان مسلمانان و رومیان جنگ در گرفت و قیصر خود به همراه لشکر روانه جبهه های جنگ شد. -نرجس - در خواب فرمان یافت که به طور ناشناس همراه کنیزان و خدمتکاران به دنبال سپاهی که به مرز می روند برود، و او چنین کرد و در مرز برخی از جلوداران سپاه مسلمانان آنان را اسیر ساختند و بی آن که بدانند او از خانواده قیصر است او را همراه سایر اسیران به بغداد بردند.

این واقعه در اواخر دوران امامت امام دهم حضرت هادی، علیه السلام، روی داد،^{-۳۵-} و کارگزار امام هادی، علیه السلام، نامه ای را که امام به زبان رومی نوشته بود به فرمان آن گرامی در بغداد به نرجس رساند و او را از برده فروش خریداری کرد و به سامرا نزد امام هادی، علیه السلام، برد، امام آن چه را نرجس در خوابهای خود دیده بود به او یادآوری کرد، و بشارت داد که او همسر امام یازدهم و مادر فرزندی است که بر سراسر جهان مستولی می شود و زمین را از عدل و داد پر سازد. آن گاه امام هادی، علیه السلام، نرجس را به خواهر خود -حکیمه - که از بانوان بزرگوار خاندان امامت بود سپرد تا آداب اسلامی و احکام را به او بیاموزد و مدتی بعد نرجس به همسری امام حسن عسکری، علیه السلام، درآمد.^{-۳۶-}

نام، کنیه و القاب

نام و کنیه امام عصر، علیه السلام، همان نام و کنیه پیامبر اکرم، صلی الله علیه و آله، است. در برخی از روایات آمده است:

تا زمانی که خداوند زمین را به ظهور او و استقرار دولتش زینت نبخشیده است، بر کسی روا نیست که نام و کنیه آن حضرت را بر زبان جاری سازد.^{-۳۷-}

بر همین اساس عده ای از فقها قائل به حرمت نام بردن از آن حضرت به نام واقعی اش شده و عده ای دیگر نیز این امر را مکروه دانسته اند. اما بیشتر فقها نهی از نام بردن حضرت را اختصاص به زمان غیبت صغری و شرایطی که بیم خطر جانی برای آن حضرت وجود داشت، دانسته اند.^{-۳۸-} به دلیل وجود روایات یاد شده، شیعیان آن حضرت را با القاب مختلفی چون، حجت، قائم، مهدی، خلف صالح، صاحب الزمان، صاحب الدار می نامیدند و در دوران غیبت کوتاه آن امام، ارادتمندان و دوستداران حضرتش با تعابیری چون -ناحیه مقدسه - از

ایشان یاد می کردند. -۳۹-

چگونگی میلاد

دشمنان اهل بیت ، علیهم السلام ، و حاکمان ستم پیشه اموی و عباسی ، بر اساس روایتی که از پیامبر اکرم ، صلی الله علیه و آله ، به آنها رسیده بود ، از دیر باز می دانستند که شخصی به نام -مهدی - از خاندان پیامبر ، صلی الله علیه و آله و دودمان امامان معصوم بر میخیزد و کاخهای ظلم و ستم را نابود می سازد ، از همین رو پیوسته در کمین بودند که چه موقع آخرین مولود از نسل امامان شیعه به دنیا خواهد آمد تا او را از بین ببرند .

از زمان امام محمد تقی ، علیه السلام ، رفته رفته فشارها و سختگیریها بر خاندان پیامبر فزونی گرفت تا در زمان امام حسن عسکری ، علیه السلام ، به اوج خود رسید و آن حضرت در تمام دوران حیات خویش در شهر -سامرا- زیر نظر بودند ، و کوچکترین رفت و آمد به خانه آن امام از نظر دستگاه خلافت مخفی نبود .

در چنین شرایطی طبیعی است که میلاد آخرین حجت حق نمی تواند آشکار باشد و به همین خاطر تا ساعاتی قبل از میلاد آن حضرت نزدیکترین خویشان امام حسن عسکری ، علیه السلام ، نیز از اینکه قرار است مولودی در خانه امام به دنیا بیاید خبر نداشتند و هیچ اثری از حاملگی در مادر آن بزرگوار مشاهده نمی شد .

روایتی که در این زمینه از -حکیمه - دختر بزرگوار امام جواد ، علیه السلام ، و عمه امام حسن عسکری ، علیه السلام ، نقل شده ، شنیدنی است :

شیخ صدوق - م ۳۸۱ ق . - در کتاب - کمال الدین - روایت کرده است که :

ابومحمد حسن بن علی ، علیه السلام ، به دنبال من فرستاد و فرمود : ای عمه ! امشب روزه ات را با ما افطار کن زیرا امشب شب نیمه شعبان است و خداوند در این شب آن حاجتی را که حجت او در زمین است آشکار می سازد . پرسیدم : مادر او کیست ؟ فرمود : نرجس ، عرض کردم : خدا مرا فدای شما گرداند ، به خدا قسم در او هیچ اثری از حاملگی نیست ! فرمود :

موضوع این چنین است که می گویم ، حکیمه خاتون ادامه می دهد : من - به خانه امام عسکری - در آمدم ، پس از آن که سلام کردم و نشستم نرجس پیش من آمد و در حالی که کفشهای مرا از پایم بیرون می آورد گفت : ای بانوی من چگونه شب کردی ؟ گفتم : بلکه تو بانوی من و بانوی خاندان منی . سخن مرا انکار کرد و گفت : چه شده است عمه ؟ به

او گفتم: دختر جان خداوند تبارک و تعالی در همین شب به تو فرزند پسری عطا می کند که سرور دنیا و آخرت خواهد بود. نرجس از حیا در جای خود نشست. وقتی از نماز عشاء فارغ شدم و افطار کردم، به بستر رفتم و خوابیدم، در نیمه های شب برای نماز برخاستم، نمازم را تمام کردم، در حالی که هنوز نرجس خوابیده بود و اثری از زایمان در او نبود. تعقیب نماز را به جای آوردم و خوابیدم، اما لحظاتی بعد وحشت زده از خواب بیدار شدم. که در این موقع نرجس هم برخاست و به نماز ایستاد.

حکیمه می گوید: در همین حال شک و تردید به سراغ من آمد، اما ناگهان ابومحمد -امام حسن عسکری-، علیه السلام، از همان جا که نشسته بود ندا برآورد: ای عمه! شتاب مکن که آن امر نزدیک شده است. حکیمه ادامه می دهد: در حال خواندن سوره های -سجده - و -یس - بودم که نرجس با اضطراب از خواب بیدار شد، من با شتاب پیش او رفتم و گفتم: نام خدا بر تو باد، آیا چیزی احساس کردی؟ گفت: بله، عمه جان. به او گفتم: نام خدا بر تو باد، آیا چیزی احساس کردی؟ گفت: بله، عمه جان. به او گفتم: بر خودت مسلط باش و آرامشت را حفظ کن، که این همان است که به تو گفتم. حکیمه ادامه می دهد:

دقایقی کوتاه خواب به سراغ من آمد و در همین موقع بود که حالت زایمان به نرجس دست داد و من به سبب حرکت نوزاد بیدار شدم، جامه را از روی او کنار زدم و دیدم که او اعضایی سجده را به زمین گذاشته و در حال سجده است، او را در آغوش گرفتم و با تعجب دیدم که او کاملاً پاکیزه است و از آثار ولادت چیزی بر او نمانده است. در این هنگام ابومحمد -امام حسن عسکری-، علیه السلام، ندا برآورد که: ای عمه! پسر من را نزد من بیاور. نوزاد را به سوی او بردم، آن حضرت دستانش را زیر رانها و کمر او قرارداد و پاهای او را بر سینه خود گذاشت. آن گاه زبانش را در دهان او کرد و دستانش را بر چشمها و گوشها و مفاصل او کشید و بعد از آن گفت: پسر من! سخن بگو و آن نوزاد زبان گشود و گفت: شهادت می دهم که خدایی جز خدای یکتا نیست و هیچ شریکی برای او وجود ندارد و شهادت می دهم که محمد صلی الله علیه و آله، فرستاده خداست، آن گاه بر امیرمؤمنان، علیه السلام، و سایر امامان درود فرستاد تا به نام پدرش رسید...^{۴۰-}

بعد از تولد آن حضرت، امام حسن عسکری، علیه السلام، تعداد بسیار محدودی از یاران نزدیک خود را در جریان میلاد مهدی موعود قرار دادند و تعدادی دیگر از یاران آن

حضرت نیز موفق به دیدار آن مولود خجسته شدند. -۴۱-

صفات و خصائل

مرحوم شیخ عباس قمی در کتاب منتهی الامال در توصیف جمال دلارای امام عصر، علیه السلام، چنین می گوید:

همانا روایت شده که آن حضرت شبیه ترین مردم است به رسول خدا، صلی الله علیه و آله، در خلق و خلق، و شمایل او شمایل آن حضرت است. و آن چه جمع شده از روایات در شمایل آن حضرت، آن است که آن جناب ایض -سفید- است که سرخی به او آمیخته و گندمگون است که عارض شود آن را زردی از بیداری شب و پیشانی نازینش فراخ و سفید و تابان است و ابروانش به هم پیوسته و بینی مبارکش باریک و دراز که در وسطش فی الجملة انحدابی -برآمدگی- دارد و نیکورو است و نور رخسارش چنان درخشان است که مستولی شده بر سیاهی محاسن شریف و سر مبارکش، گوشت روی نازینش کم است. بر روی راستش خالی است که پنداری ستاره ای است درخشان، -و علی راسه فرق بین و فرتین کانه الف بین و اوین - میان دندانهایش گشاده است. چشمانش سیاه و سرمه گون و در سرش علامتی است، میان دو کتفش عریض است، و در شکم و ساق مانند جدش امیرالمؤمنین، علیه السلام، است.

و وارد شده: -المهدی طاووس اهل الجنة وجهه كالقمر الدرّي علیه جلابیب النور--؛ یعنی حضرت مهدی، علیه السلام، طاووس اهل بهشت است. چهره اش مانند ماه درخشانده است. بر بدن مبارکش جامه هایی است از نور. -علیه جیوب النور تتوقد بشعاع ضیاء القدس -؛ بر آن جناب جامه های قدسیه و خلعتهای نورانیه ربانیه است که متلالا است به شعاع انوار فیض و فضل حضرت احدیت. و در لطافت و رنگ چون گل بابونه و ارغوانی است که شبنم بر آن نشسته و شدت سرخی اش را هوا شکسته و قدش چون شاخه بان درخت بیدمشک یا ساقه ریحان -است -، -لیس بالطویل الشامخ و لا بالقصیر اللازق -؛ نه دراز بی اندازه و نه کوتاه بر زمین چسبیده. -بل مربع القامه مدور الهامه -؛ قامتش معتدل و سر مبارکش مدور - است -، -علی خده الایمن خال کانه فتاه مسک علی رضاضه عنبر--؛ بر روی راستش خالی است که پنداری ریزه مشکی است که بر زمین عنبرین ریخته -است. -له سمت مارات العیون اقصده منه -؛ هیات نیکی و خوشی دارد که هیچ چشمی هیاتی به آن اعتدال و

تناسب ندیده - است - صلی الله علیه و علی آباءه الطاهیرین. -۴۲-

غیبت صغری

امام حسن عسکری، علیه السلام، در هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ ق. یعنی در زمانی که حضرت مهدی، علیه السلام، پنج سال بیشتر نداشتند، به دست - معتمد -، خلیفه عباسی به شهادت رسید و امام عصر، علیه السلام، بر پیکر پدر بزرگوار خویش نماز گزارد. -۴۳-

با شهادت امام حسن عسکری، علیه السلام، دوران امامت امام عصر، علیه السلام، آغاز شد و بنا به گفته بسیاری از صاحب نظران دوران غیبت کوتاه مدت آن امام، که از آن تعبیر به - غیبت صغری - می شود نیز از همین زمان یعنی سال ۲۶۰ ق. آغاز گردید. اما برخی از اهل تحقیق بر آنند که آغاز غیبت صغری از همان زمان تولد حضرت، یعنی سال ۲۵۵ ق. بوده است. -۴۴-

دوران غیبت صغری تا سال ۳۲۹ ق. ادامه داشت که بدین ترتیب بنابر دیدگاه اول طول این دوران ۶۹ سال و بنابر دیدگاه دوم طول این دوران ۷۴ سال خواهد بود.

غیبت کبری

از سال ۳۲۹ ق. به بعد دوران دیگری از حیات امام عصر، علیه السلام، آغاز می شود که از آن تعبیر به - غیبت کبری - می کنیم، این دوران همچنان ادامه دارد تا روزی که به خواست خدا ابرهای غیبت به کناری رود و جهان از خورشید فروزان ولایت بهره مند شود.

اما در مورد وجه تقسیم بندی این دو دوران باید گفت که در دوران غیبت صغری حضرت ولی عصر، علیه السلام، از طریق کسانی که به آن ها - نواب خاص - اطلاق می شود با مردم در ارتباط بودند و از طریق نامه هایی که به - تویح - مشهور است پرسشهای شیعیان را پاسخ می گفتند، اما در دوران غیبت کبری این نوع ارتباط قطع شده و مردم برای دریافت پاسخ پرسشهای دینی خود تنها می توانند به - نواب عام - امام عصر که همان فقهای وارسته هستند، مراجعه کنند.

نواب خاص امام عصر

در طول دوران ۶۹ ساله و یا ۷۴ ساله غیبت صغری چهار تن از بزرگان شیعه عهده دار مقام نیابت و یا سفارت خاص امام عصر، علیه السلام، بودند که اسامی آنها بدین قرار است:

۱- ابو عمرو عثمان بن سعید عمری ؛

۲- ابوجعفر محمد بن عثمان بن سعید عمری ؛

۳- ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی ؛

۴- ابوالحسن علی بن محمد سمري.

با توجه به اهميتي که شناخت نواب اربعه در درک وضعيت دوران غيبت صغري دارد در اين جا با استفاده از کتاب سيره معصومان نوشته عالم گرانقدر شيعه مرحوم سيد محسن امين به شرح حال اين نواب مي پردازيم:

نخست ؛ ابو عمرو عثمان بن سعید بن عمرو عمری ، وي از قبيله بني اسد بود و نسبش به جدش ، پدر مادرش ، جعفر عمری مي رسد. گویند: ابو محمد حسن عسکري ، عليه السلام ، به وي دستور داد که کنيه اش را به کسر بگوید -عمری- . همچنین به وي عسکري نیز گفته مي شده است زیرا در منطقه نظامي سر من رای -سامرا- سکني داشته است . او را سمان - روغن فروش - نیز مي خوانده اند. چون وي براي سرپوش نهادن بر کار اصلي خود به خرید و فروش روغن مبادرت مي کرد و هنگامی که شيعيان ، آن چه از مال و ثروت خویش بر ايشان واجب بود، براي امام حسن عسکري ، عليه السلام ، مي آوردند، ابو عمرو آنها را از روي تقیه و ترس در خيکهاي روغن مي گذاشت و نزد آن امام مي برد. امام علي هادي ، عليه السلام ، نیز وي را به عنوان وکیل خود منصوب کرده بود و پس از آن امام ، حضرت عسکري ، عليه السلام ، نیز وي را به همین مقام گماشته بود و سپس به عنوان سفیر حضرت مهدي ، عليه السلام ، انتخاب شد.

شيخ طوسي در کتاب الغيبه ، درباره وي گفته است:

او استاد و مورد وثوق بود... و امام هادي ، عليه السلام ، در حق او فرموده بود: اين ابو عمرو ، مورد اعتماد و امين است . آن چه به شما ميگويد از جانب من مي گوید و آن چه به شما مي دهد از جانب من مي دهد. همچنین يکي از اصحاب امام دهم ، عليه السلام ، از ايشان پرسيد: با چه کسي بايد معامله کنيم و از چه کسي بايد بگيريم ؟ و سخن کدامين کس را بايد پذيريم ؟ امام ، عليه السلام ، فرمود: عمری مورد اعتماد من است . آن چه به تو دهد از جانب من است و آن چه به تو گوید از سوي من است پس سخن او را بشنو و از وي پيروي نما که او مورد وثوق و امين است . -۴۵-

امام حسن عسکری ، علیه السلام ، نیز پس از وفات پدرش ، در حق او گوید :
این ابو عمرو مورد وثوق و امین است . او محل اعتماد امام قبلی و مورد اعتماد من در زندگی
و مرگ است . پس آن چه به شما گوید از سوی من می گوید و آن چه به شما دهد از جانب
من می دهد .^{-۴۶-}

عثمان بن سعید همان کسی بود که به هنگام غسل دادن پیکر پاک امام یازدهم ، علیه السلام ،
بر جنازه آن حضرت ، حضور داشت و مأموریت داشت که کار کفن و حنوط کردن و به
خاکسپاری آن امام را انجام دهد .

شیخ طوسی در همان کتاب می گوید :

توقیعات صاحب الامر ، علیه السلام ، به دست عثمان بن سعید و پسرش محمد ، به شیعیان و
یاران خاص پدر آن حضرت می رسید . این توقیعات حاوی امر و نهی و پاسخ به مسائل و به
همان خطی بود که در زمان امام حسن عسکری ، علیه السلام ، نوشته می شد . از این رو شیعه
همواره بر عدالت این پدر و پسر تاکید داشته است تا آن که عثمان بن سعید دنیا را وداع گفت
و پسرش وی را غسل داد و در سمت غربی بغداد در خیابان میدان ، در قبله الذرب او را
به خاک سپرد .^{-۴۷-}
^{-۴۸-}

دوم : ابو جعفر محمد بن عثمان سعید غمري ، شیخ طوسی در کتاب الغیبه از - هبه الله بن
محمد - از استادانش روایت کرده است که گفتند :

شیعه همواره عدالت عثمان بن سعید را قبول داشته و کار خود را پس از مرگ عثمان به
پسرش ابو جعفر واگذارده اند . شیعه بر عدالت و اعتماد و امانت ابو جعفر به خاطر نصی که
دال بر امانت و عدالت و فرمان به مراجعه به او در زمان حیات امام عسکری ، علیه السلام ،
است ، اجماع دارد . همچنین پس از آن که امام حسن عسکری ، علیه السلام ، در زمان حیات
عثمان بن سعید دنیا را بدرود گفت ، باز هم در عدالت ابو جعفر اختلاف پدید نیامد و کسی
در امانتداری وی به تردید نیفتاد . همچنین توقیعاتی که در خصوص مسایل مهم شیعه بود به
دست وی نوشته می شد و به همان خطی بود که در زمان حیات پدرش ، عثمان بن سعید ،
نگاشته می شد .^{-۴۹-}

شیخ طوسی همچنین گوید :

چون ابو عمرو عثمان بن سعید در گذشت ، فرزندش ابو جعفر محمد بن عثمان ، به نص

ابومحمد حسن عسکری ، علیه السلام ، به جای پدر قرار گرفت . و پدرش عثمان طی فرمانی
وی را به سفارت امام قائم ، علیه السلام ، تعیین کرد.^{۵۰-}

امام حسن عسکری ، علیه السلام ، فرمود: گواه باشید بر من که عثمان بن سعید عمری وکیل
من و فرزندش محمد وکیل فرزند من ، مهدی شماست.^{۵۱-}

و نیز آن حضرت ، علیه السلام ، به یکی از اصحابش فرمود:

عمری و فرزندش مورد اعتمادند. پس هر چه به تو دادند از جانب من داده اند و آن چه به تو
گفته اند از جانب من گفته اند. پس سخنان آن دو را بشنو و از آنان اطاعت کن که آن دو
مورد اعتماد و امانتند.^{۵۲-}

از محمد بن عثمان روایت شده است که گفت:

به خدا سوگند صاحب الامر هر سال در مواسم حج حاضر می شود و مردم رامی بیند و می
شناسد. مردم نیز او را می بینند اما نمی شناسند. و نیز در روایت آمده است که از وی پرسیدند:
آیا صاحب الامر، علیه السلام ، را می شناسی؟ گفت: آری ، آخرین باری که او را دیدم در
کنار خانه خدا بود و می فرمود: -خداوندا وعده ات را برایم محقق کن.--^{۵۳-}

در گذشت وی در آخر جمادی الاولی سال ۳۰۵ یا ۳۰۴ ق. رخ داد و جمعا وی در حدود
پنجاه سال سفارت امام زمان ، علیه السلام را عهده دار بود.^{۵۴-} وی را در کنار مادرش در
خیابان باب الکوفه در بغداد به خاک سپردند. گویا مزار وی اینک در وسط صحراست.

سوم: ابوالقاسم حسین بن روح ابی بحر نوبختی ، ابوجعفر محمد بن عثمان دو یا سه سال
پیش از وفاتش وی را به جانشینی خود انتخاب و معرفی کرد. وی سران و بزرگان شیعه را
جمع کرد و به آنان گفت: اگر مرگ من فرارسد کار به دست ابوالقاسم حسین بن روح
نوبختی خواهد بود. به من فرمان داده شده است که او را پس از خود به جای خویش قرار
دهم پس به او مراجعه و در کارهای خود بر او تکیه کنید.

در روایت دیگری آمده است که از محمد بن عثمان پرسیدند:

اگر برای تو مساله ای پیش آمد، چه کسی جانشین تو خواهد بود؟ پاسخ داد: این ابوالقاسم
حسین بن روح بن ابی بحر نوبختی جانشین من و سفیر میان شما و صاحب الامر، علیه السلام ،
است و وکیل او و مورد وثوق و امین است. پس در کارهای خود به او رجوع کنید و در
مسایل مهم خویش به او تکیه کنید. من به معرفی او مامور شده ام و اینک او را معرفی کردم

ابوالقاسم حسین بن روح در شعبان سال ۳۲۶ ق. در گذشت و در -نوبختیه -- در دروازه پل شوک به خاک سپرده شد.^{-۵۶-}

چهارم: ابوالحسن علی بن محمد سمري، حسین بن روح به وي وصیت کرد و او به کاري که بدان مامور شده بود پرداخت.
شیخ طوسي در کتاب الغیبه به سند خود از -احمد بن ابراهیم بن مخلد-- نقل کرده است که گفت:

در بغداد، خدمت بزرگان شیعه رسیدم، پس شیخ ابوالحسن علی بن محمد سمري، قدس الله روحه، آغاز به سخن کرد و گفت: خداوند علی بن حسین بن بابویه قمی -پدر شیخ صدوق - را رحمت کند. بزرگان تاریخ این روز را نگاشتند. پس خبر رسید که علی بن حسین در این روز وفات یافته است.^{-۵۷-}

علی بن محمد سمري از بزرگان شیعه درباره علی بن حسین بن بابویه پرسید؛ آنان پاسخ دادند.

پس از ایشان پرسید. آنان نیز همین جواب را به او گفتند: آنگاه سمري گفت: خدا شما را در مورد او اجر دهد! و در همین ساعت وفات یافت. حاضران تاریخ را یادداشت کردند. پس از هفده یا هجده روز خبر آمد که علی بن حسین در همان ساعت دنیا را وداع گفته است.^{-۵۸-}
همچنین شیخ طوسي در همان کتاب به سند خود از سمري نقل کرده است که وي چند روز پیش از وفات خود توقيعی از سوي امام زمان، علیه السلام، براي مردم آورد که در آن چنین آمده بود:

بسم الله الرحمن الرحيم. اي علي بن محمد سمري؛ خداوند پاداش برادرانت را در مرگ تو بزرگ گرداند. تو تا شش روز دیگر مي میري. پس کارت را سامان ده و به کسی به عنوان جانشین پس از خود، وصیت مکن که دیگر غیبت نامه واقع شده است. دیگر ظهوري نیست مگر به اذن خداوند و آن پس از مدتي دراز و بعد از آن که دلها سخت شد و زمین از ستم پر شد، به وقوع خواهد پیوست. به زودي از شیعیانم کسانی خواهند آمد که ادعای دیدار مرا می کنند. آگاه باشید هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی ادعای دیدار مرا کرد، دروغگو و مفتری است. و لا حول و لا قوة الا بالله لعلي العظيم.

راوي گوید: چون روز ششم فرا رسید نزد علي بن محمد رفتیم نزدیک است جان بدهد از او پرستش شد: چه کسی جانشین تو خواهد بود؟ گفت: خدا را امري است که خود رساننده آن است . -۵۹-

وفات علي بن محمد سمري در نیمه شعبان سال ۳۲۸ یا ۳۲۹ ق . رخ داد و پیکروي در خیاباني معروف به شارع خلبخي در جنب باب المحول نزدیک نهر آب ابو عتاب ، به خاک سپرده شد . -۶۰-

با وفات چهارمین نایب خاص امام عصر، دوران غیبت صغري به سر آمد و شیعیان بیش از پیش از فیض وجود امام خود محروم گفتند. باشد تا پرده های غیبت به کنار رود و جمال دل آرای حجت حق آشکار شود. -۶۱-

چشمه سار جاري امامت

دوران ۲۵۰ ساله امامت شیعی که با وفات پیامبر گرامی اسلام ، صلي الله عليه و آله ، در سال ۱۱ ق . آغاز گردید و با شروع غیبت صغري و قطع رابطه مستقیم امام معصوم ، علیه السلام ، با جامعه اسلامي در سال ۲۶۰ ق . پایان پذیرفت ، به مقاطع مختلف با ویژگیها و خصوصیات متفاوت قابل تقسیم است .

در این میان دوران چهل ساله امامت امام هادي و امام عسکري ، علیهما السلام ، که از سال ۲۲۰ ق . آغاز و تا سال ۲۶۰ ق . امتداد می یابد، به لحاظ واقع شدن در آستانه دوران غیبت صغري جایگاه خاصی داشته و از ویژگیهای متفاوتی برخوردار است .

یکی از ویژگیهای این دوران شدت مراقبت و محدودیتهای فراوانی است که از سوی حکام جور نسبت به این دو امام بزرگوار اعمال می شد .

اگرچه حاکمان ستم پیشه اموي و عباسي همواره بیشترین سختگیریها را نسبت به امامان شیعه روا می داشتند و آنها را از هر جهت در تنگنا قرار می دادند، اما در دوران امامت حضرت

هادي و حضرت عسکري ، علیهما السلام ، این سختگیریها شدت بیشتری گرفت و

محدودیتهای بیشتری برای این دو امام ارجمند در نظر گرفته شد. تا آن جا که در سال ۲۴۳

ق . به دستور متوکل عباسي حضرت هادي ، علیه السلام ، به اجبار از مدینه به -سامرا--

عسکر- که در آن زمان مرکز خلافت بود، آورده شدند و تا زمان شهادت ، یعنی سال ۲۵۴

ق . در این شهر تحت نظر قرار داشتند. -۶۲-

حضرت امام حسن عسکری ، علیه السلام ، نیز بیش از نیمی از ایام عمر شریف خود را در سامرا گذراندند و از سال ۲۴۳ ق . که در سن یازده سالگی به همراه پدر به این شهر آمدند تا سال ۲۶۰ ق . که چشم از جهان فرو بستند امکان خروج از این شهر را نیافتند . اما علت این همه سختگیری نسبت به این دو امام بزرگوار چه بود و چرا دشمنان اهل بیت تا به این حد این پدر و پسر را در تنگنا قرار داده بودند؟

حضرت امام حسن عسکری ، علیه السلام ، خود در تحلیل علل و انگیزه های برخورد شدید حاکمان ستم پیشه با ائمه اهل بیت ، علیهم السلام ، می فرماید :

قد وضع بنو امیه و بنو العباس سیوفهم علینا لعلتین ؛ احداهما انهم کانوا یعلمون انه لیس لهم فی الخلفه حق فیخافون من ادعائنا ایاها و تستقر فی مرکزها . و ثانیهما انهم قد وقفوا من الاخبار المتواتره علی ان زوال ملک الجابره و الظلمه علی ید القائم منا و کانوا لایشکون انهم من الجابره و الظلمه ، فسعوا فی قتل اهل بیت رسول الله ، صلی الله علیه و آله ، و اباده نسله ، طمعا منهم فی الوصول الی منع تولد القائم او قتله . فابی الله ان یکشف امره لواحد منهم ، الا ان یتم نوره و لو کره الکافرون .^{-۶۳-}

بنی امیه و بنی عباس به دو دلیل شمشیرهایشان را بر ضد ما افراشتند: نخست این که ، آن ها می دانستند هیچ حقی در خلافت ندارند، و به همین دلیل همواره در هراس بودند که مبادا ما در پی به دست آوردن خلافت و برگرداندن آن به جایگاه اصلی اش بر آییم . و دوم این که ، آنها بر اساس روایات متواتر این موضوع را می دانستند که پادشاهی گردنکشان و ستم پیشگان به دست قائم ما از بین خواهد رفت ؛ از همین رو هم نداشتند که آنها از جمله گردنکشان و ستم پیشگان هستند، از همین رو برای کشتن خاندان رسول خدا، صلی الله علیه و آله ، و از بین بردن نسل او به تلاش وسیعی دست زدند، بدان امید که با این کارها بتوانند جلوی تولد قائم را بگیرند و یا او را به قتل برسانند . اما، خداوند از اینکه امر خود را بر یکی از آنها آشکار سازد پرهیز داشت و می خواست نور خودش را بر خلاف میل کافران به حد تمام برساند .

با توجه به شرایط و موقعیتی که حضرت امام حسن عسکری ، علیه السلام ، در آن قرار داشت ، روشن است که موضوع تعیین و انتخاب جانشین آن حضرت ، یعنی آخرین امام از نسل پیامبر اکرم ، صلی الله علیه و آله ، که بر اساس روایات تردیدناپذیر بنیاد ظلم و بیداد را

بر خواهد کند، تا چه درجه از اهمیت و حساسیت برخوردار است.
اگر دشمنان اهل بیت، علیهم السلام، کوچکترین رد پایی از فرزند امام حسن عسکری،
علیه السلام، و جانشین ایشان به دست می آوردند، قطعاً در پی نابودی آن حضرت برمی
آمدند و اجازه نمی دادند که سلسله امامت استمرار پیدا کند. بنابراین چاره ای جز مخفی
نگهداشتن موضوع تولد آخرین حجت حق نبود، و این پنهان کاری تا حدی بود که تا لحظه
تولد ایشان نزدیکترین خویشاوندان حضرت عسکری، علیه السلام، نیز هیچ اطلاعی از این
موضوع نداشتند.^{۶۴-}

پنهان کاری شدیدی که در موضوع تولد حضرت مهدی، علیه السلام، اعمال می شد اگرچه
برای حفظ جان آن حضرت لازم بود، اما از سویی دیگر ممکن بود که باعث سرگردانی و
حیرت شیعیان پس از درگذشت حضرت عسکری، علیه السلام، بشود، لذا امام یازدهم از
همان لحظه تولد، یاران خاص خود را در جریان قراردادده و به آنها اطمینان دادند که در
موضوع جانشینی ایشان هیچ مشکلی بیش نخواهد آمد.

با این تدبیر حضرت عسکری، اگرچه تا مدت کوتاهی پس از وفات ایشان، شیعیان دچار
حیرت شده و در میان آنها اختلاف به وجود آمد، اما پس از آن همه کسانی که در پیروی از
اهل بیت، علیهم السلام، اخلاص داشته و در قلبشان مرض و نفاق وجود نداشت آخرین،
حجت حق را شناختند و از طریق نواب خاص با ایشان ارتباط برقرار کردند.

با همه تفصیلهایی که گذشت عده ای از مخالفان شیعه در پی این هستند که با طرح شبهاتی در
اصل تولد امام عصر، علیه السلام، ایجاد تردید کنند و چنین القا نمایند که از نظرتاریخی نمی
توان تولد آن حضرت را اثبات کرد. در حالی که اگر این به اصطلاح پژوهشگران تاریخی
خالی از هرگونه غرض سیاسی و تنها به انگیزه دستیابی به حقیقت به منابع و کتابهایی که
در دورانی نزدیک به دوران غیبت صغری تالیف شده اند. مراجعه می کردند؛ درمی یافتند که
هیچ جای تردیدی در موضوع تولد امام یازدهم وجود ندارد.

چنان که شیخ مفید - ۴۱۳ - ۳۳۶ ق. - در این باره می گوید:

ثم قد جاءت روايات في النص علي ابن الحسن، عليه السلام، من طرق ينقطع بها الاعذار.^{۶۵-}

روایاتی که در اثبات - امامت - فرزند حسن - عسکری -، علیه السلام، وارد شده اند به گونه

ای هستند که با آنها راه هرگونه عذر و بهانه بسته می شود. در اینجا برای روشن شدن پاره ای اذهان مروری دوباره خواهیم داشت بر مجموعه روایاتی که در زمینه اثبات امامت آن حضرت وارد شده اند. در این بررسی ابتدا به چند نمونه از روایاتی که از سالها پیش از تولد امام مهدی، علیه السلام، از پیامبر اکرم، صلی الله علیه و آله، و امامان شیعه در زمینه امامت آن حضرت وارد شده اند، اشاره کرده و بعد از آن عبارات تنی چند از کسانی را که بر تولد فرزند امام حسن عسکری، علیه السلام، شهادت داده اند، مرور میکنیم و در نهایت هم به معرفی برخی از کسانی می پردازیم که حضرت مهدی، علیه السلام، را در زمان تولد و پس از آن مشاهده کرده اند.

پیش بینی تولد امام مهدی، علیه السلام چنان که می دانیم، از همان سالهای آغازین ظهور اسلام موضوع امامان دوازده گانه از سوی پیامبر گرامی اسلام، صلی الله علیه و آله، مطرح گردید و پس از ایشان نیز هر یک از ائمه، نام و مشخصات امامان، پس از خود را تا آخرین امام معرفی می کردند تا جایی هیچ شبهه و تردیدی برای مردم باقی نماند.

در این مجال فرصت بررسی تفصیلی همه روایتهایی که در این زمینه وارد شده اند نیست و لذا تنها به ذکر برخی از آنها بسنده می کنیم:

۱. ثقة الاسلام کلینی - م ۳۲۹ ق. - و شیخ مفید - ۴۱۳ - ۳۳۶ ق. - به اسناد خود از امام باقر، علیه السلام، چنین روایت می کنند:

- قال رسول الله، صلی الله علیه و آله، لاصحابه: آمنوا بلیلة القدر، فانه، ينزل فیها امر السنه و ان لذلك ولاء من بعدی علی بن ابی طالب و احد عشر من ولده. -^{۶۶}
پیامبر خدا، صلی الله علیه و آله، به یارانش فرمود: به شب قدر ایمان بیاورید؛ همانا در این شب امور یک سال - همه آن چه در یک سال واقع می شود - نازل می گردد، و برای این موضوع پس از من حاکمان - و پیشوایانی - وجود دارند که عبارتند از، علی بن ابی طالب و یازده تن از نوادگان او.

۲. این دو عالم بزرگوار شیعی روایت دیگری را به همین مضمون از امام باقر، علیه السلام، نقل کرده اند، که در آن آمده است:

--قال امير المؤمنين ، عليه السلام ، لابن عباس ، ان ليلة القدر في كل سنة و انه ينزل في تلك الليلة امر سنة و لذلك الامر و لاء من بعد رسول الله ، صلي الله عليه و آله ، فقال له ابن عباس : من هم ؟ قال : انا و احد عشر من صلي ائمة محدثون.--^{-٦٧-}

امير مؤمنان ، عليه السلام ، به ابن عباس فرمود: همانا شب قدر در هر سال وجود دارد: و در آن شب امور يك سال نازل مي شود ؛ و براي اين موضوع پس از رسول خدا، صلي الله عليه و آله ، حاکمان -و پیشوایانی - قرار داده شده اند. ابن عباس پرسید: آنها که هستند؟ فرمود: من و یازده تن از نسل من ، که همه امامانی هستند که حدیث می شوند.

این دو روایت بیان کننده این حقیقت اند که -ملائک -- و -روح -- که به تعبیر سوره قدر به -اذن -- پروردگار خویش در شب قدر نازل می شوند، -کل امر-- و یا همه برنامه يك ساله جهان هستی را بر کسی که از سوي خداوند به ولایت برگزیده شده ، عرضه می دارند، یعنی در زمان رسول خدا بر آن حضرت و پس از ایشان بر امامانی که یکی پس از دیگری سرپرستی امت اسلام را بر عهده می گیرند، عرضه می شود.

بنابراین ، روایات یاد شده علاوه بر بیان مساله امامت و پیش بینی سلسله دوازده گانه جانشینان پیامبر اکرم ، صلي الله عليه و آله ، بیان کننده لزوم استمرار سلسله امامت و ضرورت وجود ولي حي خدا در هر زمان نیز هستند ؛ زیرا تا جهان باقی است شب قدر تکرار می شود و بی تردید در هر شب قدر می بایست امور يك ساله جهان بر ولي خدا عرضه گردد.

۳. در روایت دیگری امام باقر، عليه السلام ، از جابر بن عبدالله انصاري ، صحابي بزرگوار

پیامبر اکرم ، صلي الله عليه و آله ، چنین نقل میکنند:

بر فاطمه ، علیها السلام ، وارد شدم دیدم که پیش روی او لوحی است که در آن نامه‌های همه اوصیا از نسل او نوشته شده است ، آنها را بر شمردم دیدم که دوازده نفرند و آخرین آنها قائم علیه السلام ، است . سه تن از اوصیا نام -محمد-- و سه تن از آنها نام -علي-- داشتند.

--دخلت علي فاطمة ، علیها السلام ، و بین یدیها لوح فیها اسماء الاوصیاء من ولدها، فعددت

اثني عشر آخرهم القائم ، علیه السلام ، ثلاثة منهم محمد و ثلاثة منهم علي.--^{-٦٨-}

همچنین ابوبصیر از امام باقر، علیه السلام ، روایت می کند که:

--يكون تسعة ائمة بعد الحسين بن علي تاسعهم قائمهم.--^{-٦٩-}

بعد از حسین بن علي نه امام خواهند آمد که نهمین آنها قائم ایشان است.

چنین روایاتی از سایر امامان شیعه نیز نقل شده و آن چه ذکر شد تنها بخش کوچکی از روایات فراوانی است که در آنها به نقل از پیامبر اکرم، صلی الله علیه و آله، و یا ائمه اهل بیت، علیهم السلام، این موضوع که پس از نبی اکرم، صلی الله علیه و آله، دوازده امام سرپرستی امت اسلام را بر عهده می گیرند پیش بینی شده و در آنها تصریح شده که آخرین این پیشوایان مهدی امت و قائم آل محمد، علیهم السلام، است.^{۷۰-}

بنابراین جای هیچ تردیدی باقی نمی ماند که بر اساس پیش بینی پیامبر گرامی اسلام و ائمه معصومین، علیهم السلام، می بایست یازده امام از نسل امیرالمؤمنین، علیه السلام، یکی پس از دیگری امامت مسلمانان را بر عهده گیرند. اما اینجا این پرسش مطرح می شود که شما به چه دلیل معتقدید که این پیش بینی به تمام و کمال محقق شده و آخرین امام از سلسله امامان دوازده گانه نیز به دنیا آمده و به امامت رسیده است؟ چرا که بسیاری از مردم نه تولد او را دیده اند و نه دوران رشد و بالندگی او را مشاهده کرده اند؟

در پاسخ این پرسش باید گفت که: اولاً، ما روایات معتبری از عصر امام عسکری، علیه السلام، در دست داریم که در آنها افرادی جلیل القدر به تولد امام دوازدهم شهادت داده و اظهار داشته اند که جانشین امام دوازدهم بر ما معلوم گشته است و ثانیاً عده زیادی از بزرگان شیعه حضرت را در زمان تولد و در اوان کودکی دیده و بر این موضوع گواهی داده اند و لذا شبهه در تولد حضرت مهدی، علیه السلام، به عنوان دوازدهمین امام، هیچ جای نمی تواند داشته باشد.

در این جا برای روشن شدن بیشتر موضوع به پاره ای از دلایلی که در بالا از آنها یاد شد اشاره می کنیم:

کسانی که بر تولد امام مهدی، علیه السلام، گواهی داده اند

۱- محمد بن علی بن بلال -- که از یاران امام حسن عسکری، علیه السلام، بوده و شیخ طوسی او را ثقه و مورد اعتماد دانسته است^{۷۱-} نقل می کند که:

خرج الی من ابی محمد قبل مضیه بسنتین یخبرنی بالخلف من بعده، ثم خرج الی من قبل مضیه بثلاثة ایام یخبرنی بالخلف من بعده.^{۷۲-}؛

دو سال پس از وفات ابومحمد - امام حسن عسکری، علیه السلام - نامه ای از ایشان به دست من رسید که در آن مرا از جانشین خود آگاه کرده بود. همچنین سه روز پیش از وفات

ابومحمد نامه دیگری از ایشان دریافت داشتم که در آن مشخص شده بود آن حضرت چه کسی را جانشین خود ساخته است.

۲۲- احمد بن محمد بن عبدالله -- یکی از یاران امام حسن عسکری، علیه السلام، چنین روایت شده است:

خرج عن ابي محمد، عليه السلام، حين قتل الزبيرى، لعنه الله- : هذا جزء من اجترأ علي الله في اوليائه، يزعم انه يقتلني و ليس لي عقب، فكيف راى قدرة الله فيه. و ولد له ولد سماه- م ح م د-- في سنة ست و خمسين. -۷۳-

هنگامی که -زبیری-^{۷۴} که لعنت خدا بر او باد، کشته شد نامه ای از ابومحمد -امام حسن عسکری، علیه السلام- به من رسید، که در آن آمده بود: -این جزای کسی است که حریم خدا را نگه نداشته و در حق اولیای او گستاخی می کند. او می پنداشت که مرا به قتل می رساند. در حالی که در پی من فرزندی وجود ندارد، اما -دیدي- خداوند قدرت خود را چگونه به او نشان داد؟-- در پی این ماجرا در سال ۲۵۶ ق. فرزندی برای آن حضرت متولد شد که او را -م ح م د-- نامید.

۳- احمد بن اسحاق القمي -- از جمله معدود افرادی است که حضرت امام حسن عسکری، علیه السلام، او را در جریان تولد فرزند خویش قرار داده است. پیش از آن که روایتی را که در این زمینه از ایشان نقل شده مرور کنیم، بجاست که برای درک جایگاه و موقعیت نامبرده در جامعه شیعی عصر خود توصیفی را که شیخ طوسی از ایشان نموده، نقل کنیم. شیخ طوسی در کتاب الفهرست در این باره می گوید:

احمد بن اسحاق بن عبدالله بن سعد... بزرگ مرتبه، از یاران خاص ابومحمد -امام حسن عسکری- علیه السلام، است. او صاحب الزمان، علیه السلام، را مشاهده کرد. او شیخ قمین و پیک و فرستاده آنها -در نزد امامان شیعه- بوده است. -۷۵-

اما روایتی که مرحوم شیخ صدوق از -احمد بن اسحاق-- نقل کرده و در آن نحوه آگاه شدن ایشان از تولد آخرین حجت حق بیان شده به قرار زیر است:

ولدنا مولود فليكن عندك مستورا، و عن جميع الناس مكتوما، فانا لم نظهر عليه الا الاقرب لقرابته و الولي لولايته، احبنا اعلامك ليسرك الله به مثل ما سرنا به. والسلام. -۷۶-

برای ما فرزندی متولد شد. لازم است خبر تولد او را پنهان بداری و به هیچ کس از مردم

بازگو نکنی؛ ما کسی را بر این تولد آگاه نمی کنیم جز خویشاوند نزدیک را به جهت خویشاوندی و دوست رابه جهت ولایتش دوست داشتیم خبر این تولد را به تو اعلام کنیم تا خداوند به جهت آن تو را مسرور سازد، همچنانکه مرا مسرور ساخت. والسلام.

۴. احمد بن اسحاق در روایت دیگری می گوید:

سمعت ابا محمد الحسن بن علي العسكري ، عليهما السلام ، يقول : الحمد لله الذي لم يخرجني من الدنيا حتي اراني الخلف من بعدي ، اشبه الناس برسول الله ، صلي الله عليه و آله ، خلقا و خلقا....^{-۷۷-}

از ابا محمد حسن بن علي عسكري ، عليه السلام ، شنیدم که فرمود: سپاس خدای را که مرا از دنیا نبرد تا جانشینم را به من نشان دهد. همو که آفرینش و خلق و خویش از همه مردم به رسول خدا، صلی الله علیه و آله ، شبیه تر است...

۵. ابوهاشم جعفری - داود بن قاسم - که محضر چهار تن از ائمه ، یعنی امام رضا، امام جواد، امام هادی و امام عصر، علیهم السلام ، را درک کرده و به گفته نجاشی و شیخ طوسی در نزد ائمه - عظیم المنزله -- و - جلیل القدر -- بوده است ،^{-۷۸-} چنین نقل می کند:

قلت لابي محمد، عليه السلام ، جلالتك تمنعني من مسالتك ، فتاذن لي ان اسألك ؟ فقال : سل . قلت : يا سيدي ! هل لك ولد؟ نعم ، فقلت : فان حدث بك حدث فاین اسأل عنه ؟ قال : بالمدينة .^{-۷۹-}

به ابا محمد - امام حسن عسكري - عليه السلام ، عرض کردم ، جلالت شما مانع از این می شود که پرسشی را با شما در میان بگذارم ، آیا اجازه می دهید پرسشی از شما داشته باشم ؟ فرمود: بپرس . گفتم : آقای من ! آیا شما فرزندی دارید؟ فرمود: آری . گفتم : اگر اتفاقی برای شما افتاد سراغ او را در کجا بگیریم ؟ فرمود: در مدینه .

۶. - حمدان بن احمد القلانسی -- که از فقهای کوفه بود و - کشی -- او را توثیق نموده ،^{-۸۰-} نقل می کند که:

قلت للعمری : قد مضی ابو محمد؟ فقال لي : قد مضی و لكن قد خلف فيکم من رقبتہ مثل هذه ؛ و اشار بيده .^{-۸۱-}

به عمری - عثمان بن سعید - گفتم : آیا ابو محمد - امام حسن عسكري . عليه السلام - از دنیا رفت ؟ گفت : آری او از دنیا رفت اما کسی را در میان شما جانشین خود قرار داد که گردن

او این چنین است؛ در این حال با دستان خود - به گردش - اشاره^{-۸۲-} می کرد.

کسانی که امام مهدی، علیه السلام، را دیده اند

آن چه گذشت نمونه هایی از کلمات افراد معتمد و صاحب نام شیعه در زمان امام حسن عسکری، علیه السلام، بود که در آن ها به طرق مختلف بر تولد فرزند امام یازدهم و آخرین حجت حق گواهی داده شده بود. حال به بررسی کلمات کسانی می پردازیم که خود حضرت مهدی، علیه السلام، را به هنگام تولد و یا پس از آن مشاهده کرده اند:

۱. اولین شاهد تولد امام عصر، علیه السلام، - حکیمه - دختر بزرگوار امام جواد، علیه

السلام، و عمه امام حسن عسکری، علیه السلام،^{-۸۳-} است.

شیخ صدوق - م ۳۸۱ ق. - در کتاب کمال الدین و تمام النعمه جریان تولد امام مهدی، علیه

السلام، را به نقل از بانو حکیمه به تفصیل بیان کرده است.^{-۸۴-} اما ما در این جا به روایتی

که در الکافی در همین زمینه نقل شده بسنده می کنیم.

- محمد بن القاسم بن حمزه بن موسی بن جعفر - یکی از نوادگان امام موسی کاظم، علیه

السلام، که از اصحاب امام هادی، علیه السلام، به شمار می آید^{-۸۵-} چنین روایت کرده

است:

حدثني الحكيمه ابنة محمد بن علي - وهي عمه ابيه - انها راته ليلة مولده و بعد ذلك.^{-۸۶-}

حکیمه دختر محمد بن علی، که عمه پدر او - مهدی - نیز هست، برای من نقل کرد که: او

- فرزند امام حسن عسکری، علیه السلام - را در شب تولد و بعد از آن دیده است.

۲. محمد بن یعقوب کلینی به سند خود از - محمد بن اسماعیل بن موسی بن جعفر - از

نوادگان امام هفتم شیعیان که در زمان خود سالخورده ترین نواده رسول خدا، صلی الله علیه و

آله، در عراق به شمار می آمده،^{-۸۷-} چنین نقل می کند:

رایته بین المسجدین و هو غلام، علیه السلام^{-۸۸-}

من - فرزند امام حسن عسکری، علیه السلام - در حالی که جوان نرسی بود در بین دو

مسجد مشاهده کردم.

- ۳. عمرو الاهوازی - نیز از جمله کسانی است که حضرت صاحب، علیه السلام، را در

کودکی دیده است. روایتی که مرحوم کلینی در این زمینه از ایشان نقل کرده، به شرح زیر

است:

--ارانیه ابو محمد، علیه السلام، و قال: هذا صاحبكم-- -۸۹-

ابو محمد -امام حسن عسکری -، علیه السلام، او را به من نشان داد و گفت: این صاحب شماست.

۴. شیخ صدوق در کتاب کمال الدین و تمام النعمه از -احمد بن اسحاق - که پیش از این ذکر او گذشت، چنین نقل می کند:

دخلت علي ابي محمد بن الحسن بن علي، عليهما السلام، و انا ارید ان اساله عن الخلف -من بعده، فقال لي مبتدئا: يا احمد بن اسحاق! ان الله تبارك و تعالي لم يخل الارض منذ خلق آدم، عليه السلام، و لا يخليها الي ان تقوم الساعة من حجة الله علي خلقه... قال: فقلت، له: يا ابن رسول الله فمن الامام و الخليفة بعدك؟ فنهض عليه السلام، مسرعا فدخل البيت، ثم خرج و علي عاتقه غلام كان وجهه القمر ليلة البدر من ابناء الثلاث سنين، فقال: يا احمد بن اسحاق لولا كرامتك علي الله عز و جل و علي حججه ما عرضت عليك ابني هذا، انه سمي رسول الله، صلي الله عليه و آله، و كنيته، الذي يملاء الارض قسطا و عدلا كما ملئت جورا و ظلما... -۹۰-

خدمت ابا محمد حسن بن علي، علیه السلام، رسیدم و می خواستم از ایشان در مورد جانشین پس از او پرسش کنم. آن حضرت پیش از آن که من سؤالی کنم، فرمود: ای احمد بن اسحاق! همانا خداوند تبارک و تعالی، از آن هنگام که آدم، علیه السلام، را آفرید زمین را از حجت خدا بر آفریدگانش خالی نگذاشته، و تا زمانی هم که قیامت برپا شود خالی نخواهد گذاشت... گفتم: ای پسر رسول خدا! پیشوا و جانشین پس از شما کیست؟ آن حضرت با شتاب به درون خانه رفت و در حالیکه پسر بچه سه ساله ای را که رویی همانند ماه تمام داشت، بر دوش خود حمل می کرد، برگشت و گفت: ای احمد بن اسحاق! اگر در نزد خداوند، عز و جل، و حجت‌های او گرامی نبودی این پسر را به تو نشان نمی دادم. همانا او همان رسول خدا، صلی الله علیه و آله، و هم کنیه اوست. او کسی است که زمین را از عدل و داد پر می سازد همچنان که از ظلم و جور پر شده بود.

- ۵. - جعفر بن محمد بن مالک الفراری -- از گروهی از شیعیان که از آن جمله اند: علی بن بلال، محمد بن معاویه بن حکیم، حسن بن ایوب، نقل می کند که:

ما به خدمت ابا محمد حسن بن علي، علیه السلام، رسیدیم تا از آن حضرت در مورد حجت

پس از ایشان پرسش کنیم . جمعیتی بالغ بر چهل نفر در خانه حضرت اجتماع کرده بودند. در این میان عثمان بن سعید عمرو العمری به سوی آن حضرت رفت و گفت : ای پسر رسول خدا می خواهیم از چیزی سؤال کنیم که شما از من بدان آگاه ترید. حضرت فرمود : بنشین ای عثمان ! و دلگیر شد و خواست از مجلس خارج شود که حضرت فرمود: کسی از این جا خارج نشود. کسی از ما خارج نشد. پس از ساعتی ، حضرت ، علیه السلام ، عثمان را صدا زد و عثمان از جا برخاست . حضرت فرمود: آیا به شما بگویم برای چه به اینجا آمده اید؟ همه گفتند: آری ، ای پسر رسول خدا. پس فرمود: آمده اید که از من در مورد حجت بعد از من سؤال کنید. گفتند: آری . در این هنگام پسر بچه ای همچون پاره ماه که از همه مردم به ابا محمد، علیه السلام ، شبیه تر بود به مجلس درآمد. حضرت فرمود: پس از من ، این امام شما و جانشین من بر شماست ، از او پیروی کنید و پس از من از یکدیگر پراکنده نشوید که در دین خود دچار هلاکت و نابودی می شوید. آگاه باشید که از امروز به بعد هیچ یک از شما او را نخواهید دید تا عمری از او بگذرد. پس آن چه عثمان به شما می گوید بپذیرید، به دستورات او سر نهید، و سخن او را بپذیرید، که او نماینده امام شماست ، و سررشته امور به او سپرده شده است. -۹۱-

۶- ابراهیم بن ادريس -- که بنا به گفته شیخ طوسی و برقی از اصحاب امام هادی ؛ علیه السلام ، بوده است ،^{-۹۲-} جریان ملاقات خود با حضرت صاحب ، علیه السلام ، را چنین نقل می کند:

پس از درگذشت ابومحمد -امام حسن عسکری ، علیه السلام - ایشان -حضرت مهدی -، علیه السلام ، را در حالی که جوانی نارس بود دیدم و سر و دست ایشان را بوسیدم .
۷- ابوالادیان بصري -، که در مراسم تشییع و خاکسپاری امام یازدهم حضور داشته شاهد نماز خواندن امام مهدی ، علیه السلام ، بر پیکر پدر بزرگوار خویش بوده است . روایتی که در این زمینه از او نقل شده به قرار زیر است:

من در خدمت حسن بن علی بن محمد -امام یازدهم -، علیه السلام ، کار می کردم و نوشته های او را به شهرها می بردم در مرض موتش شرفیاب حضور او شدم و نامه هایی نوشت و فرمود: اینها را به مدائن برسان . چهارده روز سفر طول می کشد و روز پانزدهم وارد -سر من رای - -سامرا- می شوی و اوایلا از خانه من می شنوی و مرا روی تخته غسل می بینی .

ابوالادیان گوید: عرض کردم: ای آقای من! چون این پیشامد واقع شود به جای شما کیست؟ فرمود: هر کس جواب نامه های مرا از تو خواست او بعد من قائم - به امر امامت - است. عرض کردم: نشانه ای بیفزایید. فرمود: هر کس بر من نماز خواند او است قائم بعد از من. عرض کردم: بیفزایید. فرمود: هر کس به آن چه در میان است خبر داد او است قائم بعد از من، هیبت حضرت مانع شد که من بیرسم در میان چیست. من نامه ها را به مدائن رسانیدم و جواب آن ها را گرفتم و چنان که فرموده بود روز پانزدهم به - سر من رای - برگشتم و در خانه اش واویلا بود و خودش روی تخته غسل بود. بناگاه دیدم - جعفر کذاب - پسر علی، برادرش بر در خانه است و شیعه گرد او جمعند و تسلیت می دهند و به امامت تهنیت می گویند. با خود گفتم: اگر امام این است که امامت باطل است؛ زیرا می دانستم که جعفر شراب می نوشد و در - جوسق - قمار می کند و تنبور هم می زند. من نزدیک او رفتم و تسلیت گفتم و تهنیت دادم و چیزی از من نپرسید. سپس - عقید - خادم حضرت عسکری - بیرون آمد و گفت: ای آقای من! برادرت کفن شده است برخیز و بر او نماز بگذار. جعفر بن علی با شیعیان او که اطرافش بودند وارد حیاط شد و پیشاپیش شیعیان - سمان - - عثمان بن سعید عمری - بود و - حسن بن علی - معروف به - سلمه - . وقتی وارد صحن خانه شدیم جنازه حسن بن علی بر روی تابوت کفن کرده بود. جعفر جلو ایستاد که بر برادرش نماز بخواند. چون خواست - الله اکبر - بگوید؛ کودکی با صورتی گندمگون، موهایی مجعد و دندانهایی که در بین آنها فاصله بود، از اتاق بیرون آمد و ردای جعفر را عقب کشید و گفت: ای عمو! من سزاوارم که به جنازه پدرم نماز گزارم عقب بایست. جعفر با روی درهم و رنگ زرد عقب ایستاد و آن کودک جلو ایستاد و بر او نماز خواند و - آن گاه حضرت عسکری - در کنار قبر پدرش به خاک سپرده شد. سپس - آن - کودک گفت: ای بصری! جواب نامه ها را که با توست بیاور. آنها را به وی دادم و با خود گفتم: این دو نشانه؛ باقی می ماند همیان. سپس نزد جعفر بن علی رفتم که داشت ناله و فریاد می کرد و از دست آن کودک می نالید. - حاجز و شا - به او گفتم: ای آقای من! آن کودک کیست تا ما بر او اقاله دلیل کنیم. گفت: به خدا من تاکنون نه او را دیده ام و نه می شناسم. ما هنوز نشسته بودیم که چند نفر از قم آمدند و از حسن بن علی، علیه السلام، پرسش کردند و دانستند که فوت شده است. گفتند: به چه کسی باید تسلیت بگوییم؟

عده ای به جعفر بن علی اشاره کردند. آنها بر او سلام کردند و او را تسلیت دادند و به امامت تهنیت گفتند و اظهار داشتند که نامه ها و اموالی که با ماست بگو نامه ها از کیست و اموال چقدر است؟ جعفر از جا پرید و جامه های خود را تکان داد و گفت: از ما علم غیب می خواهید؟! خادمی از میان خانه بیرون شد و به آنها گفت: نامه هایی که با شماست از فلان و فلان است و در همین هزار اشرفی است که ده تایی آنها قلب است. آنها نامه ها و اموال را به دست او سپردند و گفتند: آن که تو را به خاطر اینها فرستاده است او امام است... -۹۳-

شایان ذکر است که در برخی از منابع تاریخی از -ابوعیسی متوکل - به عنوان کسی که بر پیکر امام حسن عسکری، علیه السلام، نماز گزارده یاد شده است؛ اما این نقل تاریخی روایت شده را به این صورت می توان جمع کرد که: ابتدا در خانه حضرت عسکری، علیه السلام، و با تعداد محدودی از خواص اصحاب بر پیکرشان نماز خوانده شده و بعد از آن، حضرت را برای تشییع جنازه به بیرون از خانه انتقال داده اند و در آن جا فرد دیگری به طور رسمی بر پیکر آن جناب نماز گزارده است. -۹۴-

مفهوم غیبت و علل آن

شاید بتوان گفت در طول اعصار و قرون هیچ موضوعی به اندازه قیام مصلحی جهانی - که تمامی بشریت را به سوی سعادت و نیکبختی ابدی رهنمون می سازد و داد مظلومان را از ظالمان باز می ستاند - فکر آدمیان را به خود مشغول نداشته است. و از این رو اقوام و مذاهب گوناگون هر یک به نوعی در انتظار ظهور ابرمردی که سمبل تمام آرمانهای بشر به حساب می آید به سر می برند تا سرانجام روزی جهان را از عدل و داد پر سازد.

اما در این میان اعتقادی که در میان مسلمانان و به خصوص شیعیان در مورد قیام و انقلاب مهدی موعود، علیه السلام، به عنوان مصلح کل و منجی عالم بشریت وجود دارد، اعتقادی است که در عین دارا بودن جنبه های آرمانی از ریشه های عمیق و مستحکم مکتبی نیز برخوردار و متکی بر بیانات تردیدناپذیر پیشوایان معصوم دین است.

علما و متفکران اسلامی نیز در طول قرون متمادی ضمن بیان کلمات و احادیث پیشوایان دین در زمینه ظهور قائم آل محمد، صلی الله علیه و آله، این اعتقاد را ترویج داده و ضمن پاسداری از اندیشه مهدویت و تحکیم مبانی فکری انتظار ظهور مصلح جهانی، به پاسخ شبهات مخالفین در این باب پرداخته و بر استواری این اندیشه افزوده اند.

قبل از آن که وارد بحث از مفهوم غیبت امام عصر، علیه السلام، شویم بهتر است ابتدا به این سؤال پاسخ دهیم که وجه تقسیم غیبت آن حضرت به غیبت صغری و کبری چه بوده، تفاوت این دو در چیست و اصولاً مرز زمانی مشخص کننده این دو غیبت از یکدیگر چگونه تعیین می شود؟

در روایات ما به طور مکرر از دو غیبت آن حضرت صحبت شده و از سالها پیش از تولد امام مهدی، علیه السلام، بر این موضوع تصریح شده که حضرتش دو غیبت خواهند داشت که هر یک با دیگری متفاوت است.

در اینجا به چند روایت که در این زمینه وارد شده است اشاره می کنیم:
مرحوم - شیخ طوسی ۳۸۵ - ۴۶۰ - -- ق - در کتاب الغیبة حدیثی از امام صادق، علیه السلام، نقل میکند که در آن امام خطاب به یکی از اصحاب خود می فرماید:
یا حازم ان لصاحب هذا الامر غیبتین یظهر فی الثانیة...^{-۹۵-}
ای حازم بدان که برای صاحب این امر دو غیبت است که پس از دومین غیبت او ظهور خواهد کرد.

همچنین امین الاسلام مرحوم - طبرسی -- م ۵۴۸ ق - در کتاب - اعلام الوری حدیثی را نقل می کند که در آن ابوبصیر خطاب به امام صادق، علیه السلام، عرض می کند که:
کان ابوجعفر، علیه السلام، یقول: لقائم آل محمد غیبتان واحدة طویلة والاخره قصیره .
حضرت باقر، علیه السلام، می فرمود که برای قائم آل محمد، صلی الله علیه و آله، دو غیبت است که یکی از دیگری کوتاهتر است - نظر شما در این مورد چیست؟ -
آن گاه امام در پاسخ ابوبصیر می فرماید:

نعم یا ابابصیر احدیهما اطول من الاخری...^{-۹۶-}
آری ای ابوبصیر - چنان که گفتم - یکی از این دو غیبت از دیگری طولانی تر خواهد بود.
و - محمد بن ابراهیم نعمانی -- م ۳۶۰ ق - در کتاب الغیبة روایت دیگری را از امام صادق، علیه السلام، نقل می کند که در آن جا امام می فرماید:
ان لصاحب هذا الامر غیبتین احدیهما تطول حتی یقول بعضهم: مات و بعضهم یقول: قتل و بعضهم یقول: ذهب...^{-۹۷-}

برای صاحب این امر دو غیبت است که یکی از آنها چنان به درازا می کشد که بعضی

میگویند: -آن حضرت - دیگر مرده است و بعضی دیگر می گویند: او به قتل رسیده است و بعضی هم می گویند: او دیگر رفته است ...

مرحوم نعمانی پس از بیان نه حدیث که همین مضمون حدیث بالا را دارند می فرماید: احادیثی که در آنها وارد شده است که امام قائم ، علیه السلام ، دو غیبت دارند، همه از جمله احادیثی هستند که در نزد ما صحیح به حساب می آیند، و خداوند نیز صدق گفتار امامان ما را آشکار ساخته است. -۹۸-

ایشان در ادامه کلامشان به تعریف غیبت صغری و کبری پرداخته و می فرماید: اولین غیبت آن حضرت غیبتی است که در آن نمایندگانی از طرف امام به عنوان واسطه میان مردم و آن حضرت منصوب شده اند که در میان مردم آشکارا به سر می برند و به واسطه آنها مشکلات علمی مردم حل شده و پاسخ سؤالات و معضلات آنها داده می شود. این غیبت ، غیبت کوتاهی است که مدت آن به سر آمده و زمان آن گذشته است.

اما غیبت دوم ، غیبتی است که در آن واسطه ها و نمایندگانی - که میان مردم و امام عصر وجود داشتند- به خاطر مصلحتی که خداوند اراده کرده برداشته شده اند. -۹۹-

حال که با نمونه هایی از کلمات ائمه اطهار، علیهم السلام ، در مورد دو غیبت صغری و کبری آشنا شدید، بهتر است به پاسخ این سؤال پردازیم که از نظر زمانی دو غیبت چگونه از یکدیگر تفکیک می شوند.

علمای شیعه در مورد زمان پایان غیبت صغری با یکدیگر اختلاف نظر ندارند، اما در مورد اینکه غیبت صغری از چه زمانی شروع شده است ، میان آنان اختلاف وجود دارد؛ برخی معتقدند این غیبت با تولد امام عصر، علیه السلام ، آغاز شده است و برخی دیگر بر این عقیده اند که آغاز آن با وفات پدر ارجمند آن حضرت ، امام عسکری ، علیه السلام ، بوده است.

--شیخ مفید-- م ۴۱۳ ق - در کتاب الارشاد قول اول را پذیرفته و می فرماید:

غیبت کوتاهتر آن حضرت از زمان تولد ایشان شروع شده و تا زمانی که رابطه شیعیان با آن جناب از طریق نمایندگان و واسطه ها نیز قطع می گردد، ادامه می یابد، و غیبت طولانی تر نیز از زمان پایان غیبت اول تا روزی که حضرتش با شمشیر قیام خود را آغاز نماید، به درازا خواهد کشید. -۱۰۰-

مرحوم -طبرسی - م ۵۴۸ ق - نیز در کتاب اعلام الوری همین قول را پذیرفته و از همین

رو مدت غیبت صغری را هفتاد و چهار سال ذکر کرده است.^{۱۰۱-} یعنی از سال ۲۵۵ ق. زمان تولد امام زمان، علیه السلام، تا سال ۳۲۹ ق. سال وفات آخرین نائب از نواب چهارگانه امام عصر، علیه السلام.

کسانی دیگر از بزرگان فقها و محدثان شیعه و همچنین بسیاری از تاریخ نگاران نیز آغاز غیبت صغری را از زمان تولد حضرت مهدی، علیه السلام، محاسبه کرده اند، اما گروهی نیز ابتدای غیبت صغری را سال ۲۶۰ ق. یعنی سال وفات حضرت امام حسن عسکری، علیه السلام، گرفته اند که بدین ترتیب مدت غیبت صغری قریب به ۶۹ سال خواهد بود. مؤلف کتاب تاریخ الغیبه الصغریه در کتاب خود سعی کرده که با بیان دلایلی قولی را که مبدا غیبت صغری را تولد امام عصر، علیه السلام، می داند رد کرده و ثابت نماید که ابتدای غیبت صغری در حقیقت از زمان امام حسن عسکری، علیه السلام، بوده است. در اینجا به طور مختصر استدلال ایشان را بر این موضوع نقل کرده و تحقیق بیشتر در این باب را به فرصتی دیگر وامی گذاریم:

چون تعیین نواب اربعه به عنوان واسطه میان امام عصر، علیه السلام، و شیعیان حضرتش پس از وفات امام حسن عسکری، علیه السلام، صورت می گیرد، و از طرف دیگر وجه تمایز اصلی زمان غیبت کبری و غیبت صغری وجود همین نواب و واسطه های ارتباطی است - که تنها در زمان غیبت صغری عهده دار ابلاغ پیامهای حضرت صاحب الزمان، علیه السلام، می باشند - و پس از آن ارتباط حضرتش به کلی با مردم قطع می شود. از این رو باید بگوییم که غیبت صغری در اصل از زمان وفات امام حسن عسکری، علیه السلام، و تعیین اولین نائب خاص آغاز می گردد.^{۱۰۲-}

از آن چه تاکنون گفته شد معلوم گردید که غیبت کبری از نظر زمانی به آن محدوده زمانی گفته می شود که آغازش سال ۳۲۹ ق، سال وفات آخرین سفر و نماینده خاص آن حضرت یعنی - ابوالحسن علی بن محمد السمري - است و پایانش روزی که به امر حق تعالی مهدی موعود، علیه السلام، قیام خود را آغاز نماید.

مفهوم غیبت

پس از آن که حد و مرز زمانی صغری و کبری برای ما مشخص گردید نوبت این می رسد که به یک بحث اساسی در مورد مفهوم غیبت امام عصر، علیه السلام پرداخته و چگونگی این

غیبت را مشخص کنیم.

از بررسی روایات وارد شده در باب غیبت آن حضرت چنین به دست می آید که در مورد چگونگی غیبت دو صورت قابل تصور است،^{-۱۰۳-} که ما در اینجا با بیان این دو صورت قدری پیرامون آنها صحبت خواهیم کرد. اولین صورتی که برای غیبت آن حضرت متصور است، همان مفهومی است که به طور متعارف در اذهان مردم در مورد غیبت آن حضرت وجود دارد، یعنی این که امام مهدی، علیه السلام، در طول مدت غیبت خویش از نظر جسمی از انظار مردم به دور بوده و اگر چه آن حضرت در این مدت مردم را می بینند و از حال آنها با خبر می شود، اما کسی توان دیدن ایشان را نداشته و با حضرتش مواجه نمی شود.

نعمانی در کتاب الغیبة چهار حدیث نقل میکند که همه بیانگر همین صورت اول است، که از جمله می توان به این روایت امام صادق، علیه السلام، اشاره نمود که حضرتش می فرماید: یفقد الناس امامهم، یشهد المواسم فیراهم ولا یرونه.^{-۱۰۴-}

-در زمان غیبت - مردم امام خویش را نمی یابند، با اینکه او در موسم حج حاضر می شود و مردم را می بینند، اما کسی او را نمی بیند.

-- شیخ صدوق -- م- ۳۸۱ ق- نیز در کتاب کمال الدین روایتی را از امام رضا، علیه السلام، نقل می کند که وقتی از آن حضرت در مورد قائم آل محمد، صلی الله علیه و آله، سؤال می کنند حضرتش می فرماید:

لا یری جسمه، و لا یسمی باسمه...^{-۱۰۵-}

جسم - آن حضرت - دیده نمی شود و به اسم نام برده نمی شود.

امیرالمؤمنین، علیه السلام، نیز، در روایتی می فرماید:

ان حجتها علیها قائمه، ماشیه فی طرفها، داخله فی دورها و قصورها، جواله فی شرق هذا الارض و غربها، تسمع الکلام و تسلّم علی الجماعه تری و لاتری الی الوقف و الوعد و نداء المنادی من السماء الا ذلک یوم فیه سرورولد علی و شیعته.^{-۱۰۶-}

حجت خدا بر روی زمین بر آن ایستاده، در راههای آن حرکت می کند و در قصرها و خانه های آن داخل می شود. او شرق و غرب زمین را در می نوردد، سخنان مردم را می شنود و بر جماعت آنها سلام می کند. او مردم را می بیند اما کسی او را نمی بیند تا زمانی که وقت

ظهور در رسد و وعده الهی تحقق یابد و ندای آسمانی طنین انداز شود. همانا آن روز، روز شادی و سرور فرزندان علی و شیعیان اوست.

حاصل روایات بالا این می شود که: در طول زمان غیبت، به خاطر مصالحی - که بعد از این بدانها اشاره خواهیم کرد - امام عصر، علیه السلام، بکلی از دیدگان مردم غائب بوده و جز در موارد بسیار اندک و آن هم در مقابل بندگان خاص خداوند حاضر نمی شوند.

اما صورت دومی که می توان برای غیبت ولی عصر، علیه السلام، تصور نمود این است که: اگر چه آن حضرت در طول زمان غیبت در میان مسلمانان حضور می یابد و با آنها مواجه می شوند، اما کسی آن امام را نمی شناسد و پی به هویت واقعی ایشان نمی برد. بنابراین فرض: امام مهدی، علیه السلام، در هر شهر و مکانی که اراده کند حضور می یابد، و مانند سایر مردم به زندگی می پردازد اما کسی از حقیقت حال ایشان آگاه نمی شود.

روایاتی وجود دارد که می توان از آنها صورت دوم را استفاده کرد. از جمله روایتی که شیخ طوسی در کتاب الغیبه از دومین نائب خاص آن حضرت یعنی -محمد بن عثمان العمري - نقل میکند که ایشان می فرماید:

والله ان صاحب هذا الامر ليحضر الموسم كل سنة، يري الناس ويعرفهم ويرويه ولا يعرفونه

-۱۰۷-

به خدا قسم صاحب این امر هر سال در موسم حج حضور می یابد، در حالی که او مردم را می بیند و آن ها را می شناسد، اما مردم با اینکه می بینند او را نمی شناسند. امام صادق، علیه السلام، نیز درباره نحوه غیبت آن حضرت چنین می فرماید:

فما تفكر هذه الامه ان يكون الله يفعل ما فعل يوسف و ان يكون صاحبكم المظلوم المحجور حقه صاحب هذا الامر يتردد بينهم و يمشي في اسواقهم و يطأ فرشهم و لا يعرفونه حتي ياذن الله ان يعرفهم نفسه كما اذن ليوسف حين قال له اخوته- : -انك لانت يوسف؟ قال: انا يوسف--

-۱۰۸-

چگونه امت این موضوع را که خداوند با حجتش همان گونه رفتار می کند که با یوسف رفتار کرد، انکار می کند؟ همچنین چگونه انکار میکند که صاحب مظلوم شما، همان که از حقش محروم شده صاحب این امر -حکومت - است، در میان ایشان رفت و آمد می کند، در بازارهایشان راه می رود و بر فرش آنها قدم می نهد. اما او را نمی شناسند، تا زمانی که

خداوند به او اجازه دهد که خودش را معرفی کند، همچنانکه به یوسف اجازه داد، آن زمان که برادرانش از او پرسیدند: -آیا تو یوسف هستی؟-- پاسخ دهد که -بلی، من یوسف هستم-- .

بنابراین فرض برای حفظ امام از شر دشمنان لازم نیست که آن حضرت از نظر جسمی از جامعه دور و ازدیدگان پوشیده باشند بلکه همین قدر که آن حضرت در میان مردم شناخته نشوند و هویت حضرتش بر آنها پوشیده باشد کفایت می کند، شاید از همین روست که ائمه ما از مردم می خواستند اسم و عنوان مهدی، علیه السلام، را پوشیده دارند و در پی شناسایی حضرتش نباشند، چنان که در توقیعی که از ناحیه مقدسه امام زمان، علیه السلام، برای محمد بن عثمان، نائب خاص آن حضرت، صادر شده در پاسخ کسانی که در پی دانستن اسم و عنوان حضرتش بودند آمده است:

اما السکوت والجنه و اما الکلام و النار، فانهم ان وقفوا علي الاسم ازاعوه، و ان وقفوا علي المكان دلوا عليه. -۱۰۹-

مردم باید یا سکوت کنند و در نتیجه بهشت را برگزینند، و یا در پی سخن گفتن -از مهدی- و در نتیجه داخل شدن در جهنم باشند، چرا که مردم اگر بر اسم آن حضرت واقف شوند آن را منتشر می سازند -و در نتیجه دشمنان نیز باخبر می شوند- و اگر از جایگاه او مطلع شوند آن را به دیگران نیز نشان می دهند.

آن چه از توجه به این توقیع به دست می آید این است که حضرتش با مخفی داشتن نام و عنوان و مکان خویش براحتی می توانند از شر دشمنان در امان باشند، و در این صورت دیگر نیازی نیست که حتما آن امام از نظر جسمی هم از نظرها به دور باشند.

آن چه معنای دوم را تأیید می کند سخنان کسانی است که در زمان غیبت کبری آن حضرت را مشاهده نموده و حالات مختلفی را برای حضرتش برشمرده اند. چنانکه از کلمات آنها بر می آید حضرت مهدی، علیه السلام، گاه در موسم حج و با لباس احرام همچون سایر حجاج با آنها روبرو شده، گاه در لباس تجار و شمایل که مخصوص تجارت پیشگان است، و گاه در صورت یک عرب معمولی که در بیابانها راه را بر گمشدگان می نمایاند و صورتهای مختلفی دیگری که از مجموع اقوال افراد سعادت مندی که به زیارت آن حضرت نائل شده اند بر می آید، و همه حکایت از این دارد که حضرتش از نظر ظاهری با انتخاب

پوششهای مختلف هویت واقعی خود را بر دیدار کنندگان مخفی داشته و آنان در نگاه اول غالباً موفق به شناخت آن حضرت نشده اند، و تنها پس از مفارقت آن جناب از ایشان بوده که پی به هویت واقعی شخصی که با او دیدار کرده اند، برده اند.^{-۱۱۰-}

علل غیبت

پس از شناخت مفهوم غیبت به یک بحث مهم در زمینه غیبت می‌رسیم و آن بررسی علل و عواملی است که باعث غیبت آن حضرت گردیده است.

علل و عوامل مختلفی برای غیبت امام عصر بر شمرده شده و روایات ما نیز به بعضی از آنها اشاره کرده اند، که در مجموع می‌توان گفت دو موضوع به عنوان مهمترین علل غیبت در کلمات ائمه معصومین، علیهم السلام، وارد شده است، اول اینکه حفظ جان آن حضرت اقتضا می‌کند که وجود شریفش از دیدگان پنهان بماند تا دست دشمنان به ایشان نرسد. چنانکه در روایات متعددی که مرحوم شیخ صدوق در کتاب کمال الدین و تمام النعمه ذکر می‌کند، بدین موضوع اشاره شده است که از جمله می‌توان به این روایت اشاره نمود که وقتی راوی از امام صادق، علیه السلام، در مورد علت غیبت امام عصر سؤال می‌کند، آن حضرت می‌فرماید:

یخاف علی نفسه الذبح.^{-۱۱۱-}

-بدین خاطر که - او از قربانی شدن خویش هراس دارد.

نعمانی نیز در کتاب خود روایات چندی را با همین مضمون در باب علل غیبت امام عصر نقل می‌کند.^{-۱۱۲-}

دومین موضوعی که به عنوان علل غیبت در روایات ما بدان اشاره شده است این است که آن حضرت از این رو در غیبت به سر می‌برند که می‌خواهند در هنگام ظهور خود برخلاف اجداد خویش بیعت حکام جور را بر گردن نداشته باشند. چنانکه در خبری که شیخ صدوق در کتاب کمال الدین از امام رضا، علیه السلام، نقل می‌کند آمده است:

-از این رو قائم آل محمد، صلی الله علیه و آله، در غیبت به سر می‌برد- که در هنگام ظهور و قیام به شمشیر بیعت و عهد و پیمان کسی را بر گردن خویش نداشته باشد.^{-۱۱۳-}

در توقيعي که از ناحیه مقدسه صادر شده نیز به این موضوع اشاره شده و حضرتش می فرماید:

لم یکن احد من آبائي الا وقعت في عنقه بيعه لطاغية زمانه و اني اخرج حين اخرج و لا بيعه لاحد من الطواغيت في عنقي... -۱۱۴-

هر کدام از اجداد من بیعت یکی از سرکشان عصر را بر گردن داشتند اما من در زمانی که قیام خویش را آغاز می کنم بیعت هیچ کدام از سلاطین سرکش را بر عهده ندارم.

در احادیث ما به موضوعات دیگری نیز به عنوان عواملی برای غیبت امام عصر، علیه السلام، اشاره شده است که ما در اینجا از بیان آن ها خودداری کرده و بهتر دیدیم با یک بررسی تاریخی به ریشه یابی زمینه های غیبت آن امام پردازیم تا از این طریق بتوانیم بصرت بیشتری نسبت به علل ریشه ای غیبت و عدم حضور امام در متن جامعه پیدا کنیم.

بر هر پژوهشگر تاریخ زندگانی ائمه دوازده گانه شیعه این موضوع مسلم است که هر چه ما از عصر امام علی، علیه السلام، بیشتر فاصله می گیریم از میزان حضور امامان معصوم در متن وقایع جامعه کاسته شده، و فشار و تهدیدات خلفای جور از یک سو و نااهلی مردم زمانه از سوی دیگر سبب می گردد که روز به روز از تعداد یاران باوفا در گرداگرد ائمه عصر کم شده و در نتیجه ایشان خود را در غربت و تنهایی بیشتری احساس کنند.

به بیان دیگر جامعه اسلامی روز به روز لیاقت خود را برای پذیرش امام معصوم بیشتر از دست داده تا جایی که هر چه به عصر غیبت صغری نزدیکتر می شویم از ارتباط مستقیم ائمه با مردم و حضور عملی ایشان در جامعه کمتر می شود.

چنان که در زندگانی امام هادی و امام عسکری، علیهما السلام، این نکته بخوبی مشهود است، و می بینیم که امام هادی، علیه السلام، در حدود سی سال پیش از میلاد امام عصر، علیه السلام، رفته رفته ارتباط خود را با مردم زمان خویش کم کرده و جز با قلیلی از یاران خاص خود تماس نمی گرفتند. امام عسکری، علیه السلام، نیز که در عصر خود بیشتر از طریق مکاتبه و نامه نگاری با یاران خود ارتباط برقرار میکردند و بسیاری از امور شیعیان خود را از طریق نمایندگان و وکیلانی که تعیین فرموده بودند حل و فصل می کردند و کمتر با آنها به طور مستقیم مواجه می شدند.

برای روشنتر شدن این موضوع عبارتی را که -مسعودی - در اثبات الوصیه آورده، نقل

میکنیم:

ان الامام الهادي ، عليه السلام ، كان يحتجب عن كثير من مواليه الا عن عدد قلب من خواصه ، و حين افضي الامر الي الامام الحسن العسكري ، عليه السلام ، كان يتكلم من وراء الستار مع الخواص و غيرهم ، الا في الاوقات التي يركب فيها الي دارالسلطان. ^{-۱۱۵-}

امام هادي ، عليه السلام ، خود را از بسياري از ياران و شيعيانشان پوشيده مي داشتند و جز تعداد اندكي از ياران خاص آن حضرت ايشان را نميديدند، و هنگامي که نوبت به امامت امام حسن عسكري ، عليه السلام ، رسيد ايشان چه با ياران خاص خود و چه با مردم عادي از پشت پرده سخن ميگفتند، و کسي که ايشان را نميديد مگر در هنگامي که آن حضرت براي رفتن به دارالخلافة از خانه خارج مي شد.

البته بعضي از تاريخ نگاران کلام مسعودي را مبالغه آميز توصيف کرده اند، ^{-۱۱۶-} اما در مجموع مي توان از اين کلام و به قرينه ساير اسناد تاريخي استناد نمود که ارتباط امام هادي و امام عسكري ، عليهما السلام ، با جامعه بسيار تقليل يافته بوده ، و آن دو امام بر شيوه ائمه قبل از خود نبوده و با مردم ارتباط چنداني نداشته اند.

حاصل کلام ما در اينجا اين مي شود که چون ميان قابليتها و شايستگيهاي ذاتي مردم براي پذيرش امام معصوم و ميزان حضور امام در جامعه ارتباطي متقابل وجود دارد به هر اندازه که جامعه شايستگي و لياقت خود را از دست داده و از ارزشهاي الهي فاصله بگيرد، امام معصوم نيز که يکي از تجليات رحمت الهي به شمار مي آيد، از جامعه فاصله گرفته و از حضور خود در جامعه مي کاهد. چرا که رحمت الهي در جايي فرود مي آيد، که سزاوار رحمت باشد. به تعبير ديگر به مصداق قاعده اي که قرآن کریم بيان مي دارد:

ذَٰلِكَ بَانَ لِلَّهِ لَمْ يَكْ مَغِيرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يَغِيْرُوْا مَا بَانَفْسَهُمْ... ^{-۱۱۷-}

خداوند نعمتي را که به قومي ارزاني داشته از آنها منع نمي کند مگر آن که خود آن قوم از نظر دروني تغيير يابند - و شايستگي دارا بودن آن نعمت را از دست دهند. -

آن گاه که جامعه اسلامي دگرگون شد و مسلمانان از نظر دروني تغيير يافته و ارزشهاي الهي خود را از دست دادند، خداوند نيز نعمت وجود امام معصوم در ميان مردم را که از بزرگترين نعمتهاي الهي به شمار مي آيد، از آنها گرفت ، و امام رو در نقاب غيبت کشيد.

شاهد بر اين مدعا روايتي است که از امام محمد باقر، عليه السلام ، نقل شده و در آن آمده

است:

اذا غضب الله تبارك و تعالي علي خلقه ، نحانا عن جوارهم. -۱۱۸-

هنگامي که خداوند از آفریدگانش خشمگین شود، ما -اهل بیت - را از مجاورت با آنها دور می سازد.

باشد تا با گذشت اعصار مردم به خسارت بزرگی که از ناحیه فقدان معصوم در میان خود متحمل شده اند پی برده و بار دیگر آماده پذیرش نعمت بزرگ الهی یعنی حضور مستمر امام معصوم در جامعه شوند.

این معنا که ظهور مجدد امام مترتب بر آماده شدن شرایط در جامعه اسلامی و وجود یاران و انصاری وفادار برای امام می باشد از روایات متعددی استفاده می شود، از جمله روایتی که از امام موسی کاظم ، علیه السلام ، نقل شد، که ایشان خطاب به یکی از یاران خود می فرماید: یابن بکیر اني لا قول لك قولا قد كانت آبائي ، عليهم السلام ، يقوله : لو كان فيكم عدة اهل بدر قائمنا... -۱۱۹-

...ای پسر بکیر من به تو سخنی را می گویم که پدران من نیز پیش از من آن را بر زبان رانده اند، و آن این که اگر در میان شما به تعداد کسانی که در جنگ بدر -با پیامبر اکرم ، صلی الله علیه و آله - بودند - یاران مخلص - وجود داشت قیام کننده ما -اهل بیت - ظهور می کرد.

موضوع یاد شده از روایتی که نعمانی آن را در کتاب خود نقل کرده نیز استفاده می شود: انه دخل علي الصادق ، عليه السلام ، بعض اصحابه فقال له : جعلت فداك اني و الله احبك و احب من يحبك يا سيدي ، ما اكثر شيعتكم ، فقال ، عليه السلام ، له : اذكرهم ، فقال : كثير ، فقال ، عليه السلام : تحصيههم ! فقال : هم اكثر من ذلك ، فقال ابو عبدالله ، عليه السلام : اما لو كملت العدة الموصوفة ثلثمائة و بضعة عشر كان الذي يريدون... -۱۲۰-

یکی از یاران امام صادق ، علیه السلام ، بر آن حضرت وارد شد و عرضه داشت : فدایت گردم ؛ به خدا سوگند من تو را دوست می دارم و هر کس تو را دوست دارد نیز دوست می دارم ، ای آقای من چقدر شیعیان شما فراوانند! آن حضرت ، علیه السلام ، فرمود: آنان را بشمار ، عرض کرد: بسیارند، آن حضرت ، علیه السلام ، فرمود: آنها را می توانی بشماري ؟ عرض کرد: آنها از شمارش بیرونند، حضرت ابو عبدالله -صادق -، علیه السلام ، فرمود: ولي

اگر آن شماره ای را که توصیف شده اند، سیصد و اندی تکمیل گردد آن چه را می خواهند انجام خواهد شد...

بنابراین می توان گفت علت اصلی غیبت امام عصر، علیه السلام، آماده نبودن اجتماع بشری برای پذیرش وجود پربرکت ایشان و عدم لیاقت مردم برای بهره گیری از نعمت حضور امام معصوم در میان خودشان است و تا این مانع برطرف نگردد و به تعداد لازم یاران و انصار مخلص و فداکار برای آن حضرت وجود نداشته باشد، زمان غیبت به سر نیامده و امام همچنان از دیده هاپنهان خواهند ماند.

امام عصر، علیه السلام، در بیان علت تاخیر ظهور می فرمایند:

لو ان اشياعنا، وفقهم الله لطاعته، علي اجتماع من القلوب في الوفاء بالعهد عليهم، لما تاخر عنهم اليمن بلقائنا و لتعجلت لهم السعادة بمشاهدتنا علي حق المعرفة و صدقها منهم بنا. -۱۲۱-

اگر چنان چه شیعیان ما، که خداوند توفیق طاعتشان دهد، در راه ایفای پیمانی که بر دوش دارند همدل می شدند، میمنت ملاقات ما از ایشان به تاخیر نمی افتاد. و سعادت دیدار ما زودتر نصیب آنان می گشت، دیداری بر مبنای شناختی راستین، و صداقتی از آنان نسبت به ما.

چشم به راه حجت در آرزوی منجی

اعتقاد به نجات بخش موعود- منجی-، به عنوان انسان برتری که در آخرالزمان زمین را از عدالت پر می سازد و انسانهای در بند را رهایی می بخشد، در همه ادیان و مذاهب وجود دارد. اما آن چه که در این میان شیعه را متمایز ساخته، این است که در این مذهب- منجی موعود-- تنها به عنوان یک آرمان مطرح نیست بلکه او به عنوان تداوم بخش رسالت انبیا، وارث اولیای الهی و در یک کلام- حجت خدا-- بر روی زمین نیز مطرح است؛ حجتی که زنده، شاهد و ناظر بر اعمال آدمیان است. و بنابراین نقش او در زندگی فردی و اجتماعی انسانها تنها به آخرالزمان و زمان ظهور منحصر نمی شود و وجود او در لحظه لحظه زندگی ساکنان زمین نقش دارد.

برای درک مفهوم- حجت -- و روشن شدن تفاوت میان این دو اعتقاد؛ یعنی اعتقاد به موعود، تنها به عنوان- منجی -- و یا اعتقاد به عنوان- حجت -- و- منجی -- لازم است که جایگاه این واژه را در قرآن و روایات مورد بررسی قرار دهیم؛ اما پیش از آن نگاهی اجمالی

خواهیم داشت به معنای لغوی حجت .

حجت در لغت

--حجت -- در لغت به معنی دلیل ، برهان و راهنما است . به عبارت دیگر- -آن چه به آن

دعوی یا مطلبی را ثابت کنند-- حجت گویند. -۱۲۲-

مرحوم راغب اصفهانی نیز حجت را اینگونه معنا کرده است:

الدلالة المبينة للمحجة اي المقصد المستقيم و الذي يقتضي صحة احد النقيضين .

راهنمایی آشکار به راه مستقیم و آن چه که به وسیله آن میتوان به درستی یکی از دو مخالف

پی برد. -۱۲۳-

حجت در قرآن

در آیات متعددی از قرآن کریم کلمه- -حجت -- به کار رفته که در این جا به برخی از آنها

اشاره می کنیم:

رسلا مبشرين و منذرين لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل و كان الله عزيزا حكيمًا .

-۱۲۴-

پیامبرانی مژده دهنده و بیم دهنده تا از آن پس مردم را بر خدا حجتی نباشد و خدا پیروزمند

و حکیم است .

در این آیه خداوند هدف از فرستادن پیامبران را اتمام حجت به مردم و سد کردن راه استدلال

و بهانه جویی بر آنها، دانسته است ، بنابراین می توان گفت که انبیا- -حجت -- خدا بر مردم

اند و با آمدن آنها دیگر کسی نمی تواند در درگاه خدا مدعی شود که چرا راه مستقیم را به ما

نشان ندادی .

در آیه دیگری میخوانیم:

قل فله الحجة البالغة فلو شاء لهديكم اجمعين . -۱۲۵-

بگو؛ خاص خداست دلیل محکم و رسا، اگر می خواست همه شما را هدایت می کرد .

حجت در روایات

در روایات شیعه نیز- -حجت -- جایگاه خاصی دارد ؛ تا آن جا که مرحوم کلینی در مجموعه

گرائقدر الکافی بخشی دارد با عنوان- -کتاب الحجة -- که در آن با بیان دهها روایت ابعاد

مختلف این موضوع روشن گردیده است . در اینجا به برخی از روایاتی که در این زمینه وارد

شده اند، اشاره میکنیم:

امام علي ، عليه السلام ، در بیان ضرورت وجود حجتهای الهی می فرماید:

اللهم بلي ، لاتخلوا الارض من قائم الله بحجته ؛ اما ظاهرا مشهورا، و اما خائفا مغمورا، لئلا تبطل حجج الله و بيناته... -۱۲۶-

بلي ، زمین تهی نماند از کسی که حجت بر پای خداست ، پایدار و شناخته است و یا ترسان و پنهان از دیده هاست ، تا حجت خدا باطل نشود و نشانه هایش از میان نرود....

امام باقر، علیه السلام ، در روایتی می فرماید:

و الله ما ترك الله ارضا منذ قبض آدم ، عليه السلام ، الا و فيها امام يهتدي به الي الله و هو حجته علي عباده ، و لاتبقي الارض بغير امام حجته لله علي عباده. -۱۲۷-

به خدا سوگند که خداوند از روزی که آدم ، علیه السلام ، قبض -روح- شد، هیچ سرزمینی را از پیشوایی که -مردم- به وسیله او به سوی خدا هدایت می شوند، خالی نگذاشته است . این پیشوا حجت خدا بر بندگانش است و هرگز زمین بدون امامی که حجت خدا بر بندگانش باشد، باقی نمی ماند.

امام صادق ، علیه السلام ، نیز در این باره می فرماید:

ان الحجته لا تقوم لله عز و جل علي خلقه الا بامام حتي -حي- -۱۲۸- يعرف. -۱۲۹-

حجت خدا بر آفریدگانش تنها با امام -زنده ای- که شناخته شود، اقامه می شود.

همچنین آن حضرت در پاسخ این پرسش که: -آیا زمین بدون امام باقی می ماند؟- می فرماید:

لو بقيت الارض بغير امام لساخت. -۱۳۰-

اگر زمین بدون امام بماند، -اهلش را- در خود فرو می برد.

امام هادی ، علیه السلام ، نیز می فرماید:

ان الارض لاتخلو من حجه و انا والله ذلك الحجته. -۱۳۱-

زمین هرگز از حجت خالی نمی ماند و به خدا قسم من آن حجت هستم.

حجت در ادعیه و زیارات

در دعاهایی که ازائمه ، علیهم السلام ، وارد شده نیز به دفعات به واژه حجت برمی خوریم ؛ از جمله در قسمتی از دعای معروفی که خواندن آن در زمان غیبت سفارش شده ، آمده است

:
...اللهم عرفني حجتك فانك ان لم تعرفني حجتك ضللت عن ديني. -۱۳۲-

با خدایا، مرا با حجت خود آشنا ساز؛ که اگر مرا با حجت آشنا نکنی از دینم گمراه می شوم

در قسمتی از زیارت- آل یاسین -- که از امام عصر، علیه السلام، نقل شده، پس از آن که تک تک امامان را به عنوان حجت خدا می خوانیم و بر این موضوع گواهی می دهیم، خطاب به آنها می گوئیم:

فالحق ما رضيتموه و الباطل ما اسخطموه و المعروف ما امرتم و المنكر ما نهيتم عنه .
حق آن است که شما از آن خوشنود شوید و باطل آن است که شما از آن به خشم آید.
معروف آن است که شما بدان امر کنید، و منکر آن است که شما از آن نهی کنید.
حال که به اجمال با معنای حجت و جایگاه آن در معارف شیعی آشنا شدیم، به موضوع اصلی این مقاله می پردازیم تا روشن شود اینکه ما حضرت مهدی، علیه السلام، را- حجت حی خداوند-- بدانیم یا تنها- نجات بخش موعود--، در عمل چه تاثیری در زندگی فردی و اجتماعی ما میتواند داشته باشد؟ بر اساس آن چه که درباره مفهوم حجت در لغت، قرآن و روایات گفته شد، حجت خداوند بر روی زمین از طرفی دلیل و راهنمای آشکار مردم به سوی صراط مستقیم و از طرف دیگر ملاک و معیاری است که انسانها می توانند با رجوع به او میزانا انطباق خود را با دین خدا بسنجند.

با توجه به این مفهوم- آن که معتقد به ظهور حجت است خود را مکلف می کند که تا همه مناسبات فردی و جمعی اش انعکاس انتظارش باشد که در غیر این صورت انتظار مفهوم خود را از دست می دهد و به لقلقه زبان تبدیل می شود. منتظر نمی داند حجتش کدامین روز می آید؟ اما می داند چنان بایستی آماده باشد، که هر زمانی که ظهور کرد اعمالش مطلوب و مقبول حجت واقع شود--.

به بیان دیگر تنها کسانی در زمان- ظهور-- سربلندند که در زمان- غیبت -- در جهت تامین رضایت مولایش تلاش کرده باشند.

این معنا را بصراحت می توان از قرآن و روایات استفاده کرد. در یکی از آیات قرآن کریم آمده است:

یوم یاتی بعض آیات ربك لا ینفع نفسا ایمانها لم تکن امنتم من قبل او کسبت فی ایمانها خیرا

قل انتظروا انا منتظرون. -۱۳۳-

روزي که برخي نشانه هاي خدا آشکار شود، ايمان کسي که پيش از آن ايمان نياورده يا به هنگام ايمان کار نيکي انجام نداده است، براي او سودي نخواهد داشت. بگو چشم به راه باشيد، ما نيز چشم به راهيم.

در ذيل آيه ياد شده، روايات متعددي به طريق شيعه واهل سنت نقل شده که در آنها -
روزي که برخي نشانه هاي خدا آشکار شود-- به زمان ظهور حضرت مهدي، عليه السلام،
تفسير شده است. -۱۳۴-

از جمله در روايتي که از امام صادق، عليه السلام، در تفسير آيه مزبور وارد شده، چنين آمده است:

الآيات هم الائمة، و الاية المنتظرة هو القائم، عليه السلام، فيومئذ لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن
آمنت من قبل قيامه بالسيف و ان آمنت بمن تقدمه من آباؤه، عليهم السلام. -۱۳۵-

مراد از نشانه ها امامان هستند و آن نشانه اي که انتظارش کشيده مي شود، قائم، عليه السلام،
است. در آن زمان ايمان کسي که پيش از قيام آن حضرت با شمشير، ايمان نياورده براي او
سودي نخواهد داشت. اگر چه به پدران آن حضرت که پيش از او بودند، ايمان آورده باشد.
امام صادق، عليه السلام، در روايت ديگري آيه ياد شده را چنين تفسير مي کند:

يعني خروج القائم المنتظر منا، قال، عليه السلام، يا ابا بصير طوبي لشيعه قائمنا المنتظرين
لظهوره في غيبته و المطيعين له في ظهوره، اولئك اولياء الله الذين لا خوف عليهم و لا هم
يحزنون. -۱۳۶-

-مراد از آن روز- زمان خروج قائم ماست که انتظارش کشيده مي شود، آن گاه فرمود: اي
ابابصير! خوشا به حال شيعه قائم ما که در زمان غيبت او چشم به راه ظهور اويند و در زمان
ظهورش او را پيروي مي کنند. آن ها دوستان خدا هستند که نه بيمناک مي شوند و نه
اندوهگين مي گردند.

نکته اي که از روايات بالا استفاده مي شود اين است که هر کس بايد تا پيش از آشکار شدن
حجت خداوندي چنان زندگي کند و خود و جامعه اش را چنان بسازد که بتواند به هنگام
ظهور در پيشگاه آن حضرت پاسخگو باشد. چرا که در آن روز ديگر توبه و پشيماني سودي
ندارد.

حضرت صاحب الامر، علیه السلام، خود درباره وظایف شیعیان در زمان غیبت می فرماید:
فلیعمل کل امری ء منکم بما یقرب به من محبتنا، و یتجنب ما یدنیه من کراهتنا و سخطنا، فان
امرنا بغتة فجاءه حین لا تنفعه توبه و لا ینجیه من عقابنا ندم علی حوبه. -۱۳۷-

پس هر یک از شما باید آن چه را که موجب دوستی ما می شود، پیشه خود سازد و از هر آن
چه که موجب خشم و ناخشنودی ما می گردد. دوری گزیند. زیرا فرمان ما به یکباره و
ناگهانی فرا می رسد و در آن زمان توبه و بازگشت برای او سودی ندارد و پشیمانی گناه
نمی تواند او را از کیفر ما نجات بخشد.

روشن است که بدون شناخت حجت خدا و امام زمان نمی توان رضایت او را دریافت و
ناخشنودی او را باز شناخت. اینجاست که رمز این همه تاکید و سفارش بر شناخت امام زمان
روشن می شود و در می یابیم که چرا کسی که امام زمانش نشناسد به -مرگ جاهلیت - از
دنیا می رود؟

مگر نه این است که امام، حجت خدا و میزان حق و باطل است؟ و مگر نه این است که
معروف و منکر با امر و نهی امام تفسیر می شود؟ آیا کسی می تواند بدون شناخت میزان حق
و باطل به حق دست یابد و زندگی خود را بر مدار حق قرار دهد؟ و یا بدون شناخت امر و
نهی امام، معروف را به پا دارد و منکر را ترک کند؟ مسلماً خیر! بنابراین می توان گفت
هر کس که امام و حجت زمان خویش را بشناسد و زندگی خود را بر مدار خواسته او شکل
دهد، دیگر برای او تفاوتی نخواهد داشت که ظهور چه زمانی محقق خواهد شد. زیرا هر
زمان که حجت حق آشکار شود او با سر بلندی می تواند در پیشگاه آن حضرت حاضر شود.
چنانکه در روایتی که از امام باقر، علیه السلام، نقل شده، می خوانیم:

من مات و لیس له امام فمیتته میتة جاهلیة، و من مات و هو عارف لامامه لم یضره تقدم هذا
الامر او تاخره و من مات عارفا لامامه کان کمن هو مع القائم فی فسطاطه. -۱۳۸-

هر کس بمیرد و امامی نداشته باشد، مردنش مردن جاهلیت است. و هر آن که در حال
شناختن امامش بمیرد، پیش افتادن و یا تاخیر این امر - دولت آل محمد، علیهم السلام - او را
زیان نرساند. و هر کس بمیرد در حالی که امامش را شناخته همچون کسی است که در خیمه
قائم با آن حضرت باشد.

با توجه به آن چه گفته شد در می یابیم که انتظار - حجت - انتظاری است زنده و پویا که

می تواند در لحظه لحظه حیات آدمی جاری شود و زندگی فردی و اجتماعی او را متحول سازد. به بیان دیگر انتظار - حجت - تنها به زمان - آینده - مربوط نمی شود بلکه زمان - حال - را هم در بر می گیرد. به خلاف انتظار - منجی - که هیچ نقشی در وضعیت حال منتظر ندارد و نمی تواند چنان که باید منشا تحولی اساسی در زندگی او باشد.

جامعه منتظر، جامعه پویا

عظمت و جودی و ابعاد مختلف شخصیت حضرت صاحب الامر، علیه السلام، باعث شده است که در طول هزار و اندی سال که از غیبت کبری می گذرد، هر گروه از مردم بسته به گرایشهای خاص اعتقادی، اجتماعی و فرهنگی که داشته اند، از منظرهای خاص به تحلیل شخصیت و تعیین جایگاه آن حضرت در عالم هستی پردازند و هر گروه تنها درک و تصور خود از این موضوع را تصور درست و مطابق با واقع از شخصیت آن یگانه هستی تلقی کند. در این میان جمعی از اصحاب سیر و سلوک و رهروان طریق عرفان و معنی با طرح موضوع خلیفه الله و انسان کامل و همچنین نقشی که حجت الهی در عالم هستی، دارد تنها به جنبه فرا طبیعی آن وجود مقدس توجه کرده و از سایر جنبه ها غفلت ورزیدند.

گروهی دیگر از اصحاب شریعت توجه خود را تنها معطوف به جنبه طبیعی آن وجود مقدس ساخته و ضمن مطرح کردن نقشی که آن حضرت به عنوان امام و پیشوای مردم به عهده دارند هیچ گونه مسوولیتی را در زمان غیبت متوجه مردم ندیدند و تنها تکلیف مردم را این دانستند که برای فرج آن حضرت دعا کنند تا خود بیایند و امور مردم را اصلاح کنند.

عده ای هم ضمن توجه به جنبه فراطبیعی و طبیعی وجود مقدس حضرت حجت، علیه السلام، تمام هم و غم خود را متوجه ملاقات با آن حضرت ساخته و تنها وظیفه خود را این دانستند که با توسل به آن حضرت به شرف ملاقات با آن ذات اقدس نائل شوند.

اما در این میان گروهی با در نظر گرفتن همه ابعادی - که بدانها اشاره شد - به طرح معنای درست انتظار پرداخته و در صدد تعیین وظیفه و نقش مردم در دوران غیبت برآمدند. در این دیدگاه، هم مسأله خلافت الهی انسان کامل مطرح است، هم به جایگاه و نقش مردم در قبال آن حضرت توجه شده و هم وظیفه ای که مردم در دعا برای حفظ آن وجود مقدس و تعجیل در ظهورش دارند از نظر دور داشته نشده است.

شاید بتوان امام را حل امت، قدس سره، را به عنوان درخشان ترین چهره از گروه اخیر ذکر

کرد. ایشان با صراحت به نقد و بررسی برداشتهای مختلفی - که از مسأله انتظار فرج وجود دارد - پرداخته و دیدگاه خاص خود را در این زمینه چنین مطرح ساختند:

البته این پر کردن دنیا از عدالت، این را ما نمی توانیم بکنیم، اگر می توانستیم می کردیم. اما، چون نمی توانیم بکنیم ایشان باید بیایند. الان عالم پر از ظلم است، شما یک نقطه هستید در عالم. عالم پر از ظلم است. ما بتوانیم جلوی ظلم را بگیریم، باید بگیریم، تکلیفمان است. قرآن و ضرورت اسلام و قرآن تکلیف ما کرده است که باید برویم همه کار را بکنیم، اما نمی توانیم بکنیم، چون نمی توانیم بکنیم باید او بیاید تا بکند، اما ما باید فراهم کنیم کار را، فراهم کردن اسباب این است که کار را نزدیک بکنیم، کار را همچو بکنیم که مهیا بشود عالم برای آمدن حضرت، علیه السلام...^{۱۳۹-}

در جایی دیگر نیز ایشان درباره مفهوم -انتظار فرج - می فرمایند:

انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند. و مقدمات ظهور آن شاء الله تهیه شود.^{۱۴۰-}

جایگاه و مفهوم انتظار در تفکر شیعی

اگر بخواهیم به چند ویژگی مهم تفکر شیعی اشاره کنیم بی شک یکی از مهمترین این ویژگیها اعتقاد به مهدی موعود، علیه السلام، به عنوان امام غایب و مصلح آخرالزمان است و از همین رو در این تفکر فرهنگ انتظار از جایگاه خاصی برخوردار بوده و بخش عظیمی از معارف شیعی را به خود اختصاص داده است.

برای شناخت جایگاه و مفهوم انتظار در تفکر شیعی در این جا در ذیل چند عنوان از روایاتی را که در این زمینه از امامان معصوم شیعه، علیهم السلام، وارد شده است مورد بررسی قرار میدهیم تا روشن شود که:

۱- انتظار چه ضرورتی دارد؟

۲- فضیلت آن چیست؟

۳- چه وظایفی در عصر غیبت بر عهده منتظران است؟

ضرورت انتظار

در تفکر شیعی انتظار موعود، با خصوصیات که در این تفکر برای آن بر شمرده شده، به عنوان یک اصل مسلم اعتقادی مطرح بوده و در بسیاری از روایات شیعه بر ضرورت انتظار

قائم آل محمد، عليهم السلام، تصریح شده است. که از جمله می توان به روایات زیر اشاره کرد:

۱- محمد بن ابراهیم نعمانی در کتاب الغیبه به سند خود از ابوبصیر روایت کرده است که روزی امام صادق، علیه السلام، خطاب به اصحاب خود فرمودند:

الا خبرکم بما لا یقبل الله، عز و جل، من العباد عملا الا به؟ فقلت: بلی، فقال: شهادة ان لا اله الا الله، و ان محمدا عبده و -رسوله-، و الاقرار بما امر الله، والولایة لنا، و البرائة من اعدائنا - یعنی الائمه خاصه - و التسليم لهم، و الورع، و الاجتهاد، و الطمانینه، و الانتظار للقائم، علیه السلام. -۱۴۱-

آیا شما را خبر ندهم به آن چه خدای، صاحب عزت و جلال، هیچ عملی را جز به آن بندگان نمی پذیرد؟ گفتم: چرا. فرمود: گواهی دادن به این که هیچ شایسته پرستشی جز خداوند نیست و اینکه محمد، صلی الله علیه و آله، بنده و فرستاده اوست، و اقرار کردن به آن چه خداوند به آن امر فرموده، و ولایت ما، و بیزاری از دشمنانمان - یعنی خصوص امامان - و تسلیم شدن به آنان و پرهیزکاری و اجتهاد و اطمینان و انتظار قائم، علیه السلام.

۲- ثقة الاسلام کلینی در کتاب الکافی به سند خود از اسماعیل جعفی روایت می کند که روزی مردی بر حضرت ابوجعفر امام باقر، علیه السلام، وارد شد و صفحه ای در دست داشت. حضرت باقر، علیه السلام، به او فرمود:

هذه صحيفة مخاصم سال عن الدين الذي يقبل فيه العمل، فقال: رحمك الله، هذا الذي ارید. فقال ابوجعفر، علیه السلام: شهادة ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، و ان محمدا عبده و رسوله و تقربا جاء من عند الله و الولایة لنا اهل البيت، و البرائة من عدونا، و التسليم لامرنا، و الورع، و التواضع و انتظار قائمنا، فان لنا دولة، اذا شاء الله جاء بها. -۱۴۲-

این نوشته مناظره کننده ای است که پرسش دارد از دینی که عمل در آن مورد قبول است. آن مرد عرض کرد: رحمت خداوند بر تو باد همین را خواسته ام. پس حضرت ابوجعفر باقر، علیه السلام، فرمود: گواهی دادن به این که خدا یکی است و هیچ شریکی برای او وجود ندارد، و این که محمد بنده و رسول او است، و این که اقرار کنی به آن چه از سوی خداوند آمده، و ولایت ما خاندان و بیزاری از دشمنان، و تسلیم به امر ما، و پرهیزکاری و فروتنی، و انتظار قائم ما، که ما را دولتی است که هر وقت خداوند بخواهد آن را خواهد آورد.

۳ - شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند خود از - عبدالعظیم حسنی - روایت می کند که:

روزی بر آقایم محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن ابی طالب ، علیهم السلام ، وارد شدم و می خواستم که درباره قائم از آن حضرت سؤال کنم که آیا همان مهدی است یا غیر او پس خود آن حضرت آغاز سخن کرد و به من فرمود:

یا ابا القاسم ان القائم منا هو المهدي الذي يجب ان ينتظر في غيبته و يطاع في ظهوره ، و هو الثالث من ولدي. -۱۴۳-

ای ابوالقاسم بدرستی که قائم از ماست و او است مهدی که واجب است در زمان غیبتش انتظار کشیده شود و در ظهورش اطاعت گردد، او سومین - امام - از فرزندان من است. روایات یاد شده و بسیاری روایات دیگر - که در این مجال فرصت طرح آن ها نیست - همگی بر لزوم انتظار حضرت قائم در دوران غیبت دلالت می کند، اما حال باید دید که انتظار - که این همه بر آن تاکید شده و یکی از شرایط اساسی اعتقاد اسلامی شمرده می شود - چه فضیلتی دارد و شخص منتظر چه وظایفی بر عهده دارد.

فضیلت انتظار

در روایات یاد شده از ائمه معصومین ، علیهم السلام ، آن چنان مقام و منزلتی برای منتظران موعود آخرالزمان بر شمرده شده که گاه انسان را به تعجب و آمی دارد که چگونه ممکن است عملی که شاید در ظاهر ساده جلوه کند از چنین فضیلتی برخوردار باشد. البته توجه به فلسفه انتظار و وظایفی که برای منتظران واقعی آن حضرت بر شمرده شده ، سر این فضیلت را روشن می سازد.

در این جا به پاره ای از فضائلی که برای منتظران قدوم مصلح جهانی ، حضرت بقیة اللآة لاعظم بر شمرده شده اشاره میکنیم:

۱ - امر حوم صدوق در کتاب کمال الدین از امام صادق ، علیه السلام ، روایت کرده که آن حضرت به نقل از پدران بزرگوارشان - که بر آنها درود باد - فرمود:

المنتظر لامرنا کالمتشطح بدمه فی سبیل الله. -۱۴۴-

منتظر امر - حکومت - ما، بسان آن است که در راه خدا به خون خود غلتیده باشد.

۲ - در همان کتاب به نقل از امام صادق ، علیه السلام ، روایت دیگری به این شرح در

فضیلت منتظران وارد شده است:

طوبی لشیعۀ قائمنا المنتظرین لظهوره فی غیبتہ و المطیعین له فی ظهوره اولئک اولیاء الله الذین
لاخوف علیهم و لا هو یحزنون. -۱۴۵-

خوشا به حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبتش منتظر ظهور او هستند و در هنگام ظهورش
فرمانبردار او، آنان اولیاء خدا هستند، همانها که نه ترسی برایشان هست و نه اندوهگین شوند.
- ۳مرحوم مجلسی در کتاب بحارالانوار به سند خود از امیرالمؤمنین، علیه السلام، نقل می
کند که آن حضرت فرمودند:

انتظروا الفرج و لا تياسوا من روح الله فان احب الاعمال الي الله، عز و جل، انتظار الفرج. -۱۴۶-

منتظر فرج باشید و از رحمت خداوند ناامید نشوید. به درستی که خوشایندترین اعمال نزد
خداوند، عز و جل، انتظار فرج است.

- ۴همچنین مرحوم مجلسی روایت دیگری را به سند خود از - فیض بن مختار - نقل می
کند که در آن امام صادق، علیه السلام، می فرمایند:

من مات منکم و هو منتظر لهذا الامر کمن هو مع القائم فی فسطاطه. قال ثم مکث هنیئاً، ثم
قال: لا بل کمن قارع معه بسيفه، ثم قال: لا والله کمن استشهد مع رسول الله، صلی الله علیه
و آله. -۱۴۷-

هر کس از شما بمیرد در حالی که منتظر این امر باشد همانند کسی است که با حضرت قائم،
علیه السلام، در خیمه اش بوده باشد. سپس حضرت چند لحظه ای درنگ کرده، آن گاه
فرمود: نه، بلکه مانند کسی است که در خدمت آن حضرت شمشیر بزند، سپس فرمود: نه،
به خدا همچون کسی است که در رکاب رسول خدا، صلی الله علیه و آله، شهید شده باشد.
وظایف منتظران

در اینکه شیعیان در دوران غیبت چه وظایفی بر عهده دارند سخنهای بسیاری گفته شده است
و حتی در بعضی از کتابها، تا هشتاد وظیفه برای منتظران قدوم خاتم اوصیاء، حضرت بقیه الله
، ارواحنا له الفداء، برشمرده شده است. -۱۴۸-

اما، از آن جا که تبیین همه وظایفی که شیعیان در عصر غیبت بر عهده دارند در این محدوده
نمی گنجد، به تعدادی از مهمترین این وظایف اشاره می کنیم:

- شناخت حجت خدا و امام عصر، علیه السلام

اولین و مهمترین وظیفه ای که هر شیعه منتظر بر عهده دارد کسب معرفت نسبت به وجود مقدس امام و حجت زمان خویش است. این موضوع تا بدان درجه از اهمیت قرار دارد که در روایات بسیاری که به طریق شیعه و اهل سنت از پیامبر گرامی اسلام، صلی الله علیه و آله، و ائمه معصومین، علیهم السلام، نقل شده، آمده است:

من مات و لم يعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة. -۱۴۹-

هر کس بمیرد و امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است.

و در روایت دیگری که مرحوم کلینی به سند صحیح از- فضیل بن یسار-- نقل می کند آمده است:

سمعت ابا جعفر، علیه السلام، يقول: من مات و لیس له امام فمیتة میتة جاهلیة، و من مات و هو عارف لامامه لم یضره تقدم هذا الامر او تاخر، و من مات و هو عارف لامامه کان کمن هو مع القائم فی فسطاطه. -۱۵۰-

شنیدم حضرت ابا جعفر -امام محمد باقر-، علیه السلام، می فرمود: هر کس در حالی که امامی نداشته باشد بمیرد، مردنش مردن جاهلیت است و هر آن که در حال شناختن امامش بمیرد پیش افتادن و یا تاخیر این امر -دولت آل محمد، علیهم السلام- او را زیان نرساند و هر کس بمیرد در حالی که امامش را شناخته همچون کسی است که در خیمه قائم، علیه السلام، با آن حضرت باشد.

توجه به مفاد دعاهایی که خواندن در عصر غیبت مورد تاکید قرار گرفته است، نیز ما را به اهمیت موضوع شناخت حجت خدا رهنمون می سازد، چنان که در یکی از دعاهای معروف که شیخ صدوق آن را در کتاب کمال الدین نقل کرده، می خوانیم:

اللهم عرفني نفسك فانك ان لم تعرفني نفسك لم اعرف نبيك، اللهم عرفني نبيك فانك ان لم تعرفني نبيك لم اعرف حجتك، اللهم عرفني حجتك فانك ان لم تعرفني حجتك ضللت عن ديني. اللهم لاتمتني ميتة جاهلية و لا تزع قلبي بعد اذ هديتني... -۱۵۱-

بارالها! خودت را به من بشناسان که اگر خود را به من شناسانی پیغمبرت را نخواهم شناخت، بارالها! پیغمبرت را به من بشناسان که اگر پیغمبرت را به من شناسانی حجت تو را نخواهم شناخت. بارالها! حجت خود را به من بشناسان که اگر حجتت را به من شناسانی از دینم

گمراه می‌گردم ، خداوندا! مرا به مرگ جاهلیت نمیران و دلم را -از حق - پس از آن که هدایتم فرمودی منحرف مگردان...

مؤلف کتاب ارزشمند مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم مراد و مقصود از -معرفت امام- را، که در روایتهای یاد شده بر آنها تاکید شده بود، چنین توضیح می‌دهند:

بدون تردید مقصود از شناختی که امامان ما، که درودها و سلامهای خداوند بر ایشان باد، تحصیل آن را نسبت به امام زمانمان امر فرموده اند، این است که ما آن حضرت را آن چنان که هست بشناسیم؛ به گونه ای که این شناخت سبب در امان ماندن ما از شبهه های ملحدان و مایه نجاتمان از اعمال گمراه کننده مدعیان دروغین باشد، و این چنین شناختی جز به دو امر حاصل نمی‌گردد: اول، شناختن، شخص امام، علیه السلام، به نام و نسب، و دوم، شناخت صفات و ویژگیهای او و به دست آوردن این دو شناخت از اهم واجبات است. ^{۱۵۲-} نکته مهمی که در این جا باید در نظر داشت این است که شناخت و معرفت حقیقی نسبت به حجت خدا جز با عنایت حضرت حق حاصل نمی‌شود و همچنان که، در دعایی که پیش از این بدان اشاره کردیم، ملاحظه شد باید از درگاه الهی توفیق شناخت حجتش را درخواست کرد، تا بدین وسیله از گمراهی و سرگردانی نجات یافت. این موضوع را از روایتی که مرحوم کلینی به سند خود از -محمد بن حکیم - نقل کرده نیز می‌توان استفاده کرد، در این روایت آمده است:

قال: قلت: لابی عبدالله، علیه السلام، المعرفة، من صنع من هی؟ قال: من صنع الله، لیس للعباد فیها صنع. ^{۱۵۳-}

از ابی عبدالله -امام جعفر صادق -، علیه السلام، پرسیدم: معرفت ساخته کیست؟ فرمود: از ساخته های خداوند است و برای بندگان نقشی در حصول معرفت نیست.

۲- تهذیب نفس و کسب فضائل اخلاقی

وظیفه مهم دیگری که هر شیعه منتظر بر عهده دارد تهذیب نفس و آراستن خود به اخلاق نیکو است، چنان که در روایتی که نعمانی به سند خود از امام صادق، علیه السلام، نقل می‌کند آمده است:

من سره ان یکون من اصحاب القائم، فلیتظر، و لیعمل بالورع و محاسن الاخلاق، و هو

منتظر، فان مات و قام القائم ، عليه السلام ، بعده كان له من الاجر مثل الاجر من ادر که ،
فجدوا و انتظروا، هنيئا لكم ايها العصابة المرحومه. -^{۱۰۴}-

هر کس دوست مي دارد از ياران حضرت قائم ، عليه السلام ، باشد بايد که منتظر باشد و در
اين حال به پرهيز کاري و اخلاق نيکو رفتار نمايد، در حالي که منتظر باشد، پس چنان چه
بميرد و پس از مردنش قائم ، عليه السلام ، بيا خيزد، پاداش او همچون پاداش کسي خواهد
بود که آن حضرت را درک کرده است ، پس کوشش کنيد و در انتظار بمانيد، گوارا باد
شما را اي گروه مشمول رحمت خداوند.

موضوع تهذيب نفس و دوري گزیدن از گناهان و اعمال ناشايست ، به عنوان يکي از
وظايف منتظران در عصر غيبت ، از چنان اهميتي برخوردار است که در توقيح شريفی که از
ناحیه مقدسه حضرت صاحب الامر به مرحوم شيخ مفيد، رضي الله عنه ، صادر گرديده ،
اعمال ناشايست و گناهاني که از شيعيان آن حضرت سر مي زند، يکي از اسباب و يا تنها
سبب طولاني شدن غيبت و دوري شيعيان از لقاى آن بدر منير شمرده شده است:
...فما يحبسنا عنهم الا ما يتصل بنا مما نكرهه ، ولانوثره منهم. -^{۱۰۵}-

...پس تنها چيزي که ما را از آنان -شيعيان - پوشيده مي دارد، همانا چيزهاي ناخوشايندي
است که از ايشان به مامي رسد و خوشايند ما نيست و از آنان انتظار نمي رود.

- ۳ پيوند با مقام ولايت

حفظ و تقويت پيوند قلبي با امام عصر، عليه السلام ، و تجديد دايمي عهد و پيمان با آن
حضرت يکي ديگر از وظايف مهمي است که هر شيعه منتظر در عصر غيبت بر عهده دارد.
بدین معنا که يک منتظر واقعي حضرت حجت ، عليه السلام ، با وجود غيبت ظاهري آن
حجت الهي هرگز نبايد احساس کند که در جامعه رها و بي مسؤوليت رها شده و هيچ
تکليفي نسبت به امام و مقتداي خود ندارد.
اين موضوع در روايات بسياري مورد تاکيد قرار گرفته است که در اين مجال به برخي از آن
ها اشاره مي کنيم:

در روايتي که از امام محمد باقر، عليه السلام ، نقل شده آن حضرت در تفسير اين کلام
خداي تعالي:
مي فرمايند:

يا ايها الذين آمنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله لعلكم تفلحون. -^{۱۵۶}-

اصبروا علي اداء الفرائض و صابروا عدوكم و رابطوا امامكم -المنتظر-^{۱۵۷}.

بر انجام واجبات صبر کنید و با دشمنانتان پایداری کنید، و پیوند خود را با امام منتظران مستحکم نمایید.

همچنین امام صادق، علیه السلام، در روایت دیگری که در تفسیر آیه مزبور وارد شده می فرمایند:

اصبروا علي الفرائض، و صابروا علي المصائب و رابطوا علي الائمة. -^{۱۵۸}-

بر واجبات صبر کنید و یکدیگر را بر مصایب به صبر وادارید و خود را بر پیوند با امامان -و یاری آنها- ملتزم سازید.

روایات دیگری نیز به همین مضمون از امام جعفر صادق و امام موسی کاظم، علیهما السلام، وارد شده است که به جهت رعایت اختصار از ذکر آنها خودداری می کنیم. -^{۱۵۹}-

این که می بینیم در روایتهای متعددی، امامان ما شیعیان خود را به تجدید عهد و بیعت، با امام زمان خود سفارش کرده واز آنها خواسته اند که در آغاز هر روز و حتی بعد از هر نماز واجب، دعای عهد بخوانند، همه نشان از اهمیت پیوند دائمی شیعیان با مقام عظمای ولایت و حجت خدا دارد.

یکی از مشهورترین دعاهاي عهد، دعایی است که مرحوم سید بن طاووس آن را در کتاب ارزشمند مصباح الزائر به نقل از امام صادق، علیه السلام، روایت کرده و در ابتدای آن آمده است که:

من دعا الي الله تعالي اربعين صباحا بهذا العهد كان من انصار قائمنا، فان مات قبله اخرج الله تعالي من قبره، و اعطاه بكل كلمه الف حسنه، و محاعنه الف سيئه. -^{۱۶۰}-

هر کس چهل بامداد خدا را با این عهد بخواند، از یاوران قائم ما خواهد بود، پس اگر پیش از ظهور -قائم از دنیا برود، خداوند تعالی او را از قبرش خارج می سازد -تا قائم را یاری دهد- و خداوند به شماره هر کلمه -از آن - هزار حسنه به او عطا کند و هزار بدی را از او برطرف می سازد.

به دلیل اهمیت و اعتبار مضمون این دعای شریف در این جا بخشی از آن را نقل می کنیم: بعد از ذکر خدا و درود و صلوات بر امام غائب چنین آمده است:

اللهم اني اجدد له في صبيحه يومي هذا و ماعشت من ايام حياتي عهدا و عقدا و بيعه له في عنقي للاحول عنها و لازول ابداء، اللهم اجعلني من انصاره و اعوانه و الذابين عنه و المسارعين اليه في قضاء حوائجه و الممثلين لاوامره و نواهيه و المحامين عنه و السابقين الي ارادته و المستشهدين بين يديه. -١٦١-

با خدايا! من در بامداد اين روز و تمام دوران زندگانيم ، عهد و عقد و بيعتي را كه از آن حضرت برگردن دارم با او تجديد مي كنم ، كه هرگز از آن عهد و بيعت بر نگردم و بر آن پايدار بمانم . بار خدايا مرا از انصار و ياران آن حضرت و مدافعان از حريم مقدس او، و شتابندگان در پي انجام مقاصدش و امثال كندگان دستوران و اوامر و نواهيش ، و حمايت كندگان از وجود شريفش ، و سبقت جويان به سوي خواسته اش و شهيد شدگان در ركاب و در حضور حضرتش قرار ده .

دقت در عبارتهاي بالا مي تواند تصويري روشن از مفهوم عهد و پيمان با امام و حجت زمان به ما ارايه دهد، عهد و پيماني ناگستني براي ياري و نصرت امام زمان خود و اطاعت مخلصانه و تا پاي جان از اوامر و نواهي او .

آيا اگر هر شيعه منتظر در آغاز هر روز، با حضور و توجه ، چنين عهد و پيماني را با امام و مقتداي خود تجديد نمايد، هرگز تن به ركود، ذلت و خواري و ظلم و بي عدالتي خواهد داد؟

آيا هرگز حاضر خواهد شد كه به رضاي مولا و سرور خود بي اعتنايي كند و تن به گناه و معصيت دهد؟ مسلما خير. بدون هيچ ترديدي اگر در جامعه اي چنين فرهنگي حاكم شود و همه تنها در پي رضاي امام زمان خود باشند، آن جامعه هرگز دچار بحران فرهنگي ، از خود بيگانگي ، ياس و نوميدي و انحطاط نخواهد شد. اين نکته نيز مسلم است كه اگر همه شيعيان با همدلي و همراهي دست بيعت و ياري به سوي مولا و سرور خود دراز كنند و بر نصرت او متفق شوند ديري نخواهد پايد كه فرج مولايشان را درك خواهند كرد و براي هميشه از ظلمها و ذلتها رهايي خواهند يافت . چنان كه در توقيح شريفي كه بيش از اين نيز به بخشي از آن اشاره شد آمده است:

لو ان اشياعنا، وفقهم الله لطاعته و علي اجتماع من القلوب في الوفاء بالعهد عليهم لما تاخر عنهم اليمن بلقائنا و لتعجلت لهم السعادة بمشاهدتنا علي حق المعرفة و صدقها منهم بنا. -١٦٢-

اگر شیعیان ما که خداوند آنان را در اطاعتش یاری دهد، در وفای پیمانی که از ایشان گرفته شده یکدل و مصمم باشند، نعمت لقای ما از آنان به تاخیر نمی افتد و سعادت دیدار ما برای آنها با معرفت کامل و راستین نسبت به ما تعجیل میگردد.

- ۴ کسب آمادگی برای ظهور حجت حق

یکی دیگر از وظایفی، که به تصریح روایات، در دوران غیبت بر عهده شیعیان و منتظران فرج قائم آل محمد، صلی الله علیه و آله، کسب آمادگیهای نظامی و مهیا کردن تسلیحات مناسب هر عصر برای یاری و نصرت امام غائب است، چنان که در روایتی که نعمانی به سند خود از امام صادق، علیه السلام، نقل کرده آمده است:

لیعدن احدکم لخروج القائم، علیه السلام، و لو سهما فان الله تعالی اذا علم ذلک من نیته رجوت لان ینسی فی عمره حتی یدرکه - فیکون من اعوانه و انصاره. -^{۱۶۳-}

هریک از شما باید که برای خروج حضرت قائم، علیه السلام، -سلاحی - مهیا کند. هرچند که یک تیر باشد، که خدای تعالی هرگاه بداند که کسی چنین نیتی دارد امیدوارم عمرش را طولانی کند تا آن حضرت را درک کند - و از یاران و همراهانش قرار گیرد. - در روایت دیگری مرحوم کلینی به سند خود از امام ابوالحسن -موسی کاظم، علیه السلام - نقل می کند که:

....من ارتبط دابةً متوقعا به امرنا و یغیظ به عدونا و هو منسوب الینا ادرالله رزقه، و شرح صدره و بلغه امله و کان عوناً علی حوائجه. -^{۱۶۴-}

...هرکس اسبی را به انتظار امر ما نگاه دارد و به سبب آن دشمنان را خشمگین سازد و او به ما منسوب باشد، خداوند روزیش را فراخ گرداند، به او شرح صدر عطا کند، او را به آرزویش برساند و در رسیدن به خواسته هایش یاریش کند.

همچنین مرحوم کلینی در الکافی به سند خود از -ابوعبدالله جعفری - روایتی را نقل می کند که توجه به مفاد آن بسیار مفید است:

قال لی ابو جعفر محمد بن علی، علیهما السلام، کم الرباط عندکم؟ قلت: اربعون، قال علیه السلام، لکن رباطنا الدهر. -^{۱۶۵-}

حضرت ابو جعفر محمد بن علی -امام باقر- علیه السلام، به من فرمودند: منتهای زمان مرابطه -مرزداری-^{۱۶۶-} نزد شما چند روز است؟ عرضه داشتم:

چهل روز، فرمودند: ولي مرابطه ما مرابطه اي است که همیشه هست ...

علامه مجلسي در شرح اين فرمايش امام ، عليه السلام ، مي فرمايد:

اي يجب علي الشيعة ان يربطوا انفسهم علي طاعة امام الحق ، و انتظار فرجه ، و يتهيأوا لنصرته

-۱۶۷-

بر شيعة واجب است که خود را بر اطاعت امام بر حق و انتظار فرج او ملتزم سازند و براي ياري نمودن مهيا باشند.

شيخ محمد حسن نجفي نيز در كتاب جواهرالكلام در شرح روايت مزبور مي فرمايد:

و هو محمول علي ارادة ترقب الفرج ساعة بعد ساعة كما جائت به النصوص لا الرباط

المصطلح. -۱۶۸-

مرباطه در اين روايت به معنای اراده انتظار فرج در تمام ساعات شبانه روز است ، همچنانکه در بعضي از روايات نيزه اين معنا اشاره شده است ، نه مرابطه مصطلح در فقه .

البته شايد بتوان گفت که کلام مرحوم صاحب جواهر نيز در نهايت به همان کلام مرحوم علامه مجلسي بر مي گردد که فرمود: مرابطه در روايت مزبور به معنای آمادگي و مهيا بودن براي ياري امام منتظر است . که البته نحوه اين آمادگي و مهيا بودن بستگي به شرايط زمان و مکان دارد و اگر در بعضي از روايات سخن از آماده کردن اسب و شمشير براي ظهور ولي امر، عليه السلام ، به ميان آمده ، و براي آن فضيلت بسيار بر شمرده شده است ، به اين معنا نيست که اينها موضوعيت دارند، بلکه با قدرتي تامل روشن مي شود که ذکر اين موارد تنها به عنوان تمثيل و بيان لزوم آمادگي رزمي براي ياري آخرين حجت حق مي باشد، و مسلما در اين عصر بر شيعة لازم است که با مسلح شدن به تجهيزات نظامي روز، خود را براي مقابله با دشمنان قائم آل محمد، عليهم السلام ، آماده سازند، و البته در حال حاضر به خاطر وجود حکومت شيعي و حاکميت فقيه جامع الشرايط بر سرزمين اسلامي اين وظيفه در درجه اول بر عهده حکومت اسلامي است که در هر زمان قواي مسلح کشور را در بالاترين حد آمادگي نظامي قرار دهند تا به فضل خدا در هر لحظه که اراده الهي بر ظهور منجي عالم بشريت حضرت مهدي ، عجل الله تعالي فرجه ، قرار گرفت بتوانند به بهترين نحو در خدمت آن حضرت باشند.

اگر بخواهيم مفهوم انتظار در مکتب تشيع را در چند جمله بيان کنيم مي توانيم بگوئيم که

انتظار در مکتب تشیع حالت انسانی است که ضمن پیراستن وجود خویش از رذایل و آراستن آن به فضایل در ارتباطی مستمر با امام و حجت زمان خویش همه همت خود را صرف زمینه سازی ظهور مصلح آخرالزمان نموده و در جهت تحقق وعده الهی نسبت به برپایی دولت کریمه اهل بیت ، علیهم السلام ، با تمام وجود تلاش می کند .

جامعه موعود، الگوی جامعه مطلوب

حکومت جهانی موعود را از دو منظر می توان مورد مطالعه قرار داد: در منظر اول به این حکومت تنها به عنوان آرمانی دوردست که باید در انتظار تحقق آن بود نگریسته می شود، آرمانی که با وضع موجود ما نسبتی نداشته و هیچ تاثیری هم در واقعیت‌های جاری جامعه ندارد .

اما در منظر دوم ، این حکومت - با همه ویژگی‌های آرمانی آن - نه تنها به عنوان غایت آمل بشر و نهایت آرزوی عدالت خواهان بلکه به عنوان الگوی واقعی برای سامان بخشیدن به وضع موجود و هدفی عینی که می تواند حرکت‌های اجتماعی ما را جهت بخشد ؛ قابل مطالعه است . اگر چه تحقق کامل این آرمان جز به دست با کفایت بنده برگزیده خدا حضرت ولی‌الاه لاعظم ، ارواحنا له الفداء، میسر نیست .

حضرت آیت الله خامنه ای ، رهبر معظم انقلاب اسلامی در یکی از بیانات خود، ضمن اشاره به ضرورت -اهتمام به مساله عدالت اجتماعی در کشور-- و لزوم مقابله با -طبقه بهره مندان از پول‌های حرام -- و -مرفهان بی درد-- به نکته مهمی اشاره کردند که توجه به آن می تواند ما را در ارایه تصویری روشن از منظر دوم یاری دهد .

ایشان در سخنان خود موضوع -عدالت گستری -- و -قسط آفرینی -- را که در روایات اسلامی ، به عنوان یکی از شاخصه های مهم انقلاب مهدوی بدان اشاره شده ، بررسی کرده و توجه به این موضوع را در همه برنامه های نظام اسلامی ضروری دانسته اند :

نظام اسلامی ، نظام عدالت است . شما که آرزومند و مشتاق ظهور خورشید مهدویت در آخرالزمان هستید و الان حدود هزار و دویست سال است که ملت اسلام و شیعه در انتظار ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف و جعلنا الله فداه است ، چه خصوصیتی برای آن بزرگوار ذکر می کنید؟ -الذی یملاء الله به الارض قسطا و عدلا-- نمی گوید که --یملاء الله به الارض دینا-- . این نکته خیلی مهمی است . چرا به این نکته توجه نمی کنیم ؟

اگرچه قسط و عدل متعلق به دین است اما هزار سال است که امت اسلامی برای قسط و عدل دعا می کند و این نظام اسلامی که به وجود آمده است؛ اولین کارش اجرای قسط و عدل است.

قسط و عدل، واجب ترین کارهاست. ما رفاه را هم برای قسط و عدل می خواهیم. کارهای گوناگون، مبارزه، جنگ، سازندگی و توسعه را برای قسط و عدل می خواهیم. برای این که در جامعه عدالت برقرار شود، همه بتوانند از خیرات جامعه استفاده بکنند و عده ای محروم و مظلوم واقع نشوند. در محیط قسط و عدل است که انسانها می توانند رشد کنند. به مقامات عالی بشری برسند و کمال انسانی خود را به دست بیاورند. قسط و عدل، یک مقدمه واجب برای کمال نهایی انسان است. چطور می شود به این قضیه بی اعتنایی کرد؟!^{۱۶۹-}

جان کلام رهبر انقلاب در سخنان یاد شده این است که ما نباید به فرهنگ مهدویت و انتظار، با همه مشخصه هایی که در روایات ما برای آن برشمرده شده است، به عنوان مجموعه معارفی که فقط ترسیم کننده وضعیت آینده جهان هستند و هیچ نسبتی با وضعیت کنونی مسلمانان ندارند، نگاه کنیم، بلکه باید این فرهنگ را در تمام عرصه های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه خود جاری و ساری بدانیم و در پی آن باشیم که ویژگیهای ذکر شده برای جامعه موعود را، تا آن جا که در توان داریم، در جامعه خود پیاده کنیم و اگر فعلا توفیق دستیابی به جامعه موعود را نداریم، لااقل با الگو قرار دادن آن، جامعه مطلوب را بنیان نهیم. چنانکه امام راحل است، قدس سره، نیز به این موضوع اشاره کرده و می فرماید:

حالا البته این پر کردن دنیا را از عدالت، این را ما نمی توانیم بکنیم، اگر می توانستیم می کردیم، اما چون نمی توانیم بکنیم، ایشان باید بیایند، الان عالم پر از ظلم است، شما یک نقطه هستید در عالم، عالم پر از ظلم است، ما بتوانیم جلوی ظلم را بگیریم، باید بگیریم، تکلیفمان است.^{۱۷۰-}

اگر الگوپذیری از قیام عدالت گستر مهدی موعود، علیه السلام، در جامعه اسلامی ما، به صورت یک فرهنگ در آید و همه دست اندرکاران نظام اسلامی خود را موظف به شناخت و ویژگیهای دولت کریمه آخرین ذخیره الهی بدانند و سعی کنند که زندگی فردی و فعالیت اجتماعی خود را بر آن ویژگیها منطبق سازند آن وقت است که معنای واقعی انتظار فرج تحقق می یابد، زیرا ما وقتی می توانیم خود را منتظر واقعی بدانیم که در عمل به آرمانهایی

که تحقق آنها را انتظار می کشیم پایبند باشیم.

بنابراین باید روایاتی را که به بیان خصایص یگانه مصلح موعود و ویژگیهای حکومت جهانی آن حضرت پرداخته اند مورد بررسی قرار دهیم تا در نهایت بتوانیم به الگویی مناسبی از جامعه موعود دست یابیم، الگویی که بتواند حیات اجتماعی ما را در عصر حاضر سامان دهد.

در این جا برای روشن تر شدن موضوع بحث به برخی از ویژگیهایی که در روایات برخی حکومت جهانی آن امام غایب برشمرده شده است، اشاره می کنیم:

۱. ساده زیستی کارگزاران حکومت

در این زمینه روایتی از امام صادق، علیه السلام، نقل شده که توجه به مفاد آن در ارائه تصویری از شیوه زندگی کسی که در عصر ظهور، حکمران سراسر عالم خواهد بود، بسیار مفید است. آن حضرت بنا بر این روایت خطاب به یارانش می فرماید:

ما تستعجلون بخروج القائم! فوالله ما لباسه الا الغلیظ و لا طعامه الا الجشب...^{-۱۷۱-}

به چه ملاک درباره خروج قائم، تعجیل می طلبید؟ به خدا سوگند، او جامه درشت می پوشد و خوراک خشک و ناگوار می خورد...

در روایت دیگری امام صادق، علیه السلام، تصویری جامع از شیوه زندگی حاکمان در عصر حکومت اهل بیت، علیهم السلام، ارائه می دهند:

قال -المفضل -: كنت عند ابي عبدالله، عليه السلام، بالطواف، فنظر الي و قال لي يا مفضل! مالي اراك مهموما متغير اللون؟ قال: فقلت له: جعلت فدا؟ نظري الي بني العباس و ما في ايديهم من هذا الملك و السلطان و الجبروت، فلو كان ذلك لكم لكانا فيه معكم، فقال: يا مفضل اما لو كان ذلك لم يكن الا سياسة الليل و سياحة النهار، اكل الجشب و لبس الخشن، شبه امير المؤمنين، عليه السلام، و الا فالنار.^{-۱۷۲-}

مفضل -راوی معروف - می گوید: سالی در حج، به هنگام طواف، خدمت امام جعفر صادق، علیه السلام، بودم. در اثنای طواف، امام نگاهی به من کرد و فرمود: چرا این گونه اندوهگینی و چرا رنگت تغییر کرده است؟ گفتم: فدایت شوم! بنی عباس و حکومتشان را می بینم و این مال و این تسلط و این قدرت و جبروت را، اگر همه در دست شما بود، ما هم با شما در آن سهیم بودیم. امام، علیه السلام، فرمود: ای مفضل! بدان، اگر حکومت در دست ما بود جز سیاست شب -عبادت، اقامه حدود و حقوق الهی و حراست مردم - و

سیاحت روز-سیر کردن و رسیدگی به مشکلات مردم و جهاد و رفع ظلم و...- و خوردن خوراکیهای خشن و نامطبوع و پوشیدن جامه های درشت ، یعنی همان روش امیرالمؤمنین ، علیه السلام ، چیزی در کار نبود که اگر- در کار حکومت دینی- ، جز این عمل شود، پاداش آن دوزخ خواهد بود.

نکته قابل توجه در این روایت این است که با وجود این که حضرت امام جعفر صادق ، علیه السلام ، خود در زمان امامتشان ، بنابر بعضی روایات ، از لباسهای لطیف نیز استفاده می کردند و به همین خاطر مورد طعن و انتقاد بعضی از مقدس مآبها واقع می شدند،^{-۱۷۳-} در این جا می فرمایند اگر ما به حکومت برسیم سهمی جز خوردن خوراکیهای ناگوار و پوشیدن جامه های تن آزار نداریم ؛ که این بیانگر اهمیت ویژه زمامداری و حکومت بر مسلمین و وظیفه خطیر کارگزاران حکومت اسلامی است و نشان می دهد که پذیرفتن مسوولیت حکومت مردم ، تعهد مضاعفی را بر عهده پذیرنده این مسوولیت می آورد و او را ناچار می سازد که زندگانی خویش را با ضعیفترین طبقات اجتماع هماهنگ سازد تا درد آنها را با تمام وجود احساس و همت خویش را صرف بهبود آلام آنها کند.

حکایت زیر، رسالت سنگین پیشوایان و کارگزاران جامعه عدل اسلامی را به خوبی بیان می کند:

روزی یکی از یاران امیرالمؤمنین ، علیه السلام ، عرض کرد: ای امیرمؤمنان ! از برادرم عاصم بن زیاد به تو شکایت می کنم . فرمود: چرا؟ گفت : جامه های پشمین به تن کرده و از دنیا روی برگردانده . امام ، علیه السلام ، فرمودند: او رانزد من آرید . چون نزد ایشان آمد بدو گفت : ای دشمنک خویش ! شیطان سرگشته ات کرده و از راهت بدر برده . بر زن و فرزندان رحمت نمی آری و چنین می پنداری که خدا آن چه را پاکیزه است و بر تو روا فرموده ، اما ناخشنود است که از آن برداری ؟ تو نزد خدا خوارمایه تر از آنی که می پنداری ؟

گفت : ای امیرمؤمنان ! و تو در این پوشاک زبر تن آزار باشی و خوراک دشوار خوار؟
فرمود:

و يحك اني لست كانت ، ان الله فرض علي ائمة العدل ان يقدروا انفسهم بضعفة الناس كيلا يتبع بالفقير فقره ---^{-۱۷۴-}

وای بر تو! من نه چون توام . که خدا بر پیشوایان دادگر واجب فرموده ، خود را با مردم ناتوان برابر نهند تا مستمندي ، -شخص -، تنگدست را به هیجان نیارد و به طغیان واندازد .

۲. قاطعیت با کارگزاران و ملاطفت با زیردستان

یکی از ویژگیهای مهم حکومت جهانی امام مهدی ، علیه السلام ، که در روایات بدان اشاره شده ، سختگیری و قاطعیت نسبت به کارگزاران حکومت و مجریان امور و برخورد شدید با متخلفان است ، چنان که در روایتی که در این زمینه از امام علی ، علیه السلام ، نقل شده ، آمده است :

--لینزعن عنکم قضاء السوء، و ليقبضن عنکم المراضین ، و لیعزلن عنکم امر الجور، و لیطهرن الارض من کل غاش...^{-۱۷۵-}

... امام مهدی ، علیه السلام ، قاضیان زشتکار را کنار می گذارد و دست سازشکاران^{-۱۷۶-} را از سرتان کوتاه می کند، و حکمرانان ستم پیشه را عزل می نماید، و زمین را از هر نادرست و خائنی پاک می سازد .

در روایت دیگری قاطعیت و سازش ناپذیری حضرت ولی عصر، علیه السلام ، در مقابل کارگزاران ناشایست و ملاطفت و مهربانی آن حضرت با بیچارگان و مستمندان چنین توصیف شده است :

المهدی سرح بالمال ، شدید علی العمال ، رحیم بالمساکین .^{-۱۷۷-}

مهدی ، -علیه السلام -، بخشنده است ، او درباره عمال و کارگزاران و ماموران دولت خویش بسیار سختگیر است ، و با ناتوانان و مستمندان بسیار دلرحم و مهربان . شدت و قاطعیت در مقابل کارگزاران حکومت و رافت و ملاطفت نسبت به ناتوانان و زیردستان از ویژگیهای مهمی هستند که حاکم اسلامی می بایست بدانها آراسته باشد، تا بدانجا که امام صادق ، علیه السلام ، در نامه ای که خطاب به -نجاشی -، یکی از یاران خود - که به سمت استانداری اهواز منصوب شده بود - رستگاری و نجات او را در گرو داشتن این ویژگیها دانسته و می فرمایند :

و اعلم ان خلاصک و نجاتک فی حقن الدماء و کف الاذی عن اولیاء الله و الفرق بالرعیة و الثاني و حسن المعاشرة مع لین فی غیر ضعف و شدة فی غیر عنف .^{-۱۷۸-}

بدان که نجات و رستگاری تو در گرو چند چیز است : جلوگیری از ریختن خون -بی

گناهان - خودداری از آزار دوستان خدا، مدارا و ملاحظت با زیردستان و حسن سلوک همراه با رافت و مهربانی که برخاسته از ضعف و ناتوانی و شدت و قاطعیتی که برخاسته از زورگویی نباشد.

امام علی، علیه السلام، نیز یکی از فرمانداران خود را چنین سفارش می‌کنند:
و اخلط الشده بضغث من اللین، و ارفق ما کان الرفق ارفق و اعترم بالشده حین لایغنی عنک
الا الشده... -۱۷۹-

شدت و قاطعیت را با قدری نرمی و ملاحظت بیامیز، و هر زمان که مهربانی و مدارا کردن شایسته تر است، مدارا کن و آن جا که چاره ای جز شدت و قاطعیت نداری شدت و قاطعیت پیشه کن.

۳. تامین رفاه اقتصادی مردم

در زمان حکومت امام مهدی، علیه السلام، رفاه اقتصادی و آسایش معیشتی بر تمام بخشها و زوایای زندگی بشر پرتو می‌افکند و انسانها آسوده خاطر از مشکلات روزمره تامین معاش می‌توانند به سازندگی معنوی خود پردازند.

در این زمینه روایتهای بسیاری نقل شده که در اینجا به ذکر روایتی از امام علی، علیه السلام، اکتفا می‌کنیم:

...و اعلموا انکم ان اتبعتم طالع المشرق سلک بکم منهاج الرسول ... و کفیتم موونۃ الطلب و التعسف، و نبذتم الثقل الفادح عن الاعناق... -۱۸۰-

...بدانید اگر شما از قیامگر مشرق - امام مهدی، علیه السلام - پیروی کنید، شما را به آیین پیامبر درآورد... تا از رنج طلب و ظلم - در راه دستیابی به امور زندگی - آسوده شوید و بار سنگین - زندگی - را از شانه هاتان بر زمین نهید...

چنان که ملاحظه می‌شود در این روایت پیروی از امام عادل و درآمدن به آیین پیامبر، صلی الله علیه و آله، مقدمه ای برای رسیدن به وضع مطلوب اقتصادی، آسودگی از رنج طلب و رهایی از بار سنگین زندگی ذکر شده است. نکته ظریفی که از این موضوع به دست می‌آید این است که تامین رفاه اقتصادی و سامان بخشیدن به وضعیت معیشتی مردم یک جامعه، نه تنها با اهداف الهی و ارزشهای معنوی آن جامعه منافات ندارد. بلکه تحقق این اهداف زمینه و بستر مناسبی برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی و تامین رفاه و آسایش عمومی مردم

جامعه است.

نکته یاد شده را در کلام دیگری از امیرالمؤمنین، علیه السلام، می توان مشاهده کرد، آن جا که می فرماید:

اما والذي فلق الحبة و برالنسمة، لو اقتبستم العلم من معدنه، و ادخرتم الخير من موضعه، و اخذتم الطريق من وضحه، و سلكتن من الحق نهجه، لنهجت بكم السبل، و بدت لكم الاعلام، و اضاء لكم الاسلام، و اكلتم رعدا، و ما عال فيكم عائل و ظلم منكم مسلم و لامعاهد.^{۱۸۱-} سوگند به خدایی که دانه را -در دل خاک - بشکافت، و آدمیان را آفرید، اگر علم را از معدن آن اقتباس کرده بودید و خبر را از جایگاه آن خواستار شده بودید و از میان راه به رفتن پرداخته بودید و راه حق را از طریق روشن آن پیموده بودید، راههای شما هموار می گشت و نشانه های هدایتگر پدید می آمد و فروغ اسلام شما را فرا می گرفت و به فراوانی غذا می خوردید و دیگر هیچ عائله مندی بی هزینه نمی ماند و بر هیچ مسلمان و غیرمسلمانی ستم نمی رفت.

۴. گسترش عدالت و مساوات

یکی از مهمترین ویژگیهای حکومت مهدی گسترش عدالت در همه شؤون زندگی بشر است، مطابق حدیث مشهوری که به حد تواتر از شیعه و اهل سنت نقل شده آن حضرت-- ...زمین را از عدل و داد لبریز می کند پس از آن که از ستم و بیداد لبریز شده باشد--.^{۱۸۲-} عدالت مهدوی آن چنان فراگیر و گسترده است که حتی به درون خانه ها نیز نفوذ کرده و روابط خصوصی افراد خانواده را تحت تاثیر قرار میدهد، کاری که از عهده هیچ نظام حقوقی برخاسته نیست، چنان که امام صادق، علیه السلام، در این باره می فرمایند:

... و اما و الله لیدخلن -القائم - علیهم عدله جوف بیوتهم کما یدخل الحر و القر-.^{۱۸۳-}

به خدا سوگند مهدی، علیه السلام، عدالتش را تا آخرین زوایای خانه های مردم وارد می کند، همچنان که سرما و گرما وارد خانه ها می شود.

در روایت دیگری از امام باقر، علیه السلام، شمول دامنه عدالت آن حضرت چنین بیان شده است.... : فانه -القائم - یقسم بالسویة، و یعدل فی خلق الرحمن، البر منهم و الفاجر...^{۱۸۴-}

... امام قائم -اموال را- برابر تقسیم می کند و میان -همه - مردم، نیکوکار و بدکار، به عدالت رفتار می نماید...

امام راحل ، قدس سره ، در بیان مفهوم واقعي عدالتي ، که به دست تواناي امام مهدي ، عليه السلام ، تحقق مي يابد و سراسر زمين را فرا مي گيرد ، مي فرمايند :

قضيه غيبت حضرت صاحب ، قضيه مهمي است که به ما مسائلي مي فهماند ، من جمله اينکه براي يک همچو کار بزرگي که در تمام دنيا عدالت به معنای واقعي اجرا بشود ، در تمام بشر نبوده کسي الا مهدي موعود ، عليه السلام ، که خدای تبارک و تعالی او را ذخيره کرده است براي بشر . هريک از انبيا که آمدند ، براي اجراي عدالت آمدند و مقصدشان هم اين بود که اجراي عدالت را در همه عالم بکنند ، لکن موفق نشدند . حتي رسول ختمي مرتبت ، صلي الله عليه و آله ، که براي اصلاح بشر آمده بود و براي اجراي عدالت آمده بود و براي تربيت بشر آمده بود ، باز در زمان خودشان موفق نشدند به اين معنا ... وقتي که ايشان ظهور کنند ، ان شاء الله خداوند تعجيل کند در ظهور او ، تمام بشر را از انحطاط بيرون مي آورد ، تمام کجی ها را راست مي کند ، -يملاء الارض عدلا بعد ماملت جورا- همچو نيست که اين عدالت همان که ماها از آن مي فهميم ، که نه يک حکومت عادلاني باشد که ديگر جور نکند آن ، اين هست اما خير ، بالاتر از اين معناست . معني -يملاء الارض عدلا بعد ماملت جورا- الان زمين ، و بعد از اين ، از اين هم بدتر شايد بشود ، پر از جور است ، تمام نفوسي که هستند انحرافات در آنها هست ، حتي نفوس اشخاص کامل هم در آن انحرافاتي هست ولو خودش نداند . در اخلاقها انحراف هست ، در عقايد انحراف هست ، در اعمال انحراف هست و در کارهايي هم که بشر مي کند . انحرافاتي معلوم است و ايشان مامورند براي اين که تمام اين کجی ها را مستقيم کنند و تمام اين انحرافات را برگردانند به اعتدال که واقعا صدق بکند . :-
يملاء الارض عدلا بعد ماملت جورا . -۱۸۵-

نشانه هاي ظهور

ظهور مصلح آخرين ، حضرت بقيه الله الاعظم ، ارواحناله الفداء ، با حوادث طبيعي ، رويدادهاي اجتماعي و تحولات سياسي بسياري همراه است که همه ، نشان از آماده شدن جهان براي ورود به عصري جديد و آغاز دوراني سرنوشت ساز از حیات کره خاک دارند . از مجموع اين حوادث ، رويدادها و تحولات که پيش از ظهور و يا همزمان با آن واقع مي شوند تعبير به نشانه ها و يا علايم ظهور مي شود . البته اين نکته را بايد توجه داشت که همه اين نشانه ها در يک زمان واقع نشده و از نظردوري

و یا نزدیکی به وقت ظهور با یکدیگر تفاوت دارند.

از زمان پیامبر اکرم، صلی الله علیه و آله، که بشارت به ظهور مردی از آل محمد، علیهم السلام، در آخرالزمان داده شد، بیان نشانه های ظهور او نیز آغاز شد. امام علی، علیه السلام، بارها در خطبه ها و سخنان خود اصحاب را نسبت به رویدادهای عصر ظهور آگاهی می دادند و آن ها را متوجه این رویداد عظیم می ساختند. امامان بعدی نیز هر یک به نوبه خود مردم را نسبت به نشانه های ظهور هشدار می دادند.

اکنون ما مواجه با مجموعه ای قابل توجه از روایات و کلمات معصومین، علیهم السلام، هستیم که در هر یک از آنها به گوشه ای از رویداد عظیم ظهور مصلح آخرالزمان اشاره شده و اگر ما آنها را در کنار هم قرار دهیم، می توانیم به تصویری نسبتاً واضح از وضعیت اجتماعی، سیاسی، نظامی و حتی طبیعی و جغرافیایی جهان در آستانه ظهور دست یابیم. بدون شک مطالعه در روایات مربوط به نشانه های ظهور در عصر ما - که بیش از هر عصر دیگر التهاب جهانی برای ظهور احساس می شود - از ضرورت های بی چون و چراست و بر شیعیان آل محمد، علیهم السلام، واجب است که با دقت تمام همه نشانه های ظهور را مورد توجه قرار دهند، و با تطبیق آنها با وضعیت کنونی جهان، رسالت خویش را بهتر بشناسند. دسته بندی نشانه های ظهور

در کتب و منابع از حوادث و رویدادهای مختلفی به عنوان نشانه های ظهور یاد شده است تا جایی که برخی از صاحب نظران شمار این حوادث و رویدادها را تا بیش از شصت مورد رسانده اند.^{۱۸۶-} با بررسی این نشانه ها به نظر می رسد که آن ها به دو اعتبار قابل دسته بندی هستند:^{۱۸۷-}

۱- به اعتبار نوع حادثه و رویداد

۲- به اعتبار زمان وقوع حادثه و رویداد

در دیدگاه نخست ملاک دسته بندی این است که آیا آن حادثه و رویدادی که در روایت ذکر شده از جمله رویدادها و حوادث اجتماعی است یا در زمره وقایع و رخداد های طبیعی؟ اما در دیدگاه دوم آن چه ملاک دسته بندی قرار گرفته این است که آیا حادثه و رویدادی که از آن به عنوان نشانه ظهور یاد شده در فاصله ای نزدیک به عصر ظهور امام عصر، علیه السلام، رخ می دهد، یا در فاصله ای دور از عصر ظهور؟

با تلفیق این دو دسته بندی می توان نشانه های ظهور را به چهار دسته کلی تقسیم کرد:
- احوادث و رویدادهای اجتماعی که در فاصله ای نزدیک به عصر ظهور رخ می دهند:
برای این گونه حوادث می توان به وقایعی مانند قیام و شورش سفیانی و کشته شدن نفس
زکیه در مسجد الحرام اشاره کرد.

شیخ طوسی ، در کتاب الغیبه از امام صادق ، علیه السلام ، چنین نقل می کند:
خمس قبل قیام القائم من العلامات : الصیحه و السفیانی ، والخسف بالیداء و خروج الیمانی و
قتل نفس الزکیه. -۱۸۸-

پنج رویداد پیش از به پا خاستن قائم از نشانه ها به شمار می رود: برخاستن ندایی از آسمان ،
خروج سفیانی ، شکافته شدن زمین در منطقه -بیداء-، خروج مردی از یمن و کشته شدن
نفس زکیه.

در مورد -خروج سفیانی -- و -کشته شدن نفس زکیه -- که در این روایت به عنوان نشانه
ظهور ذکر شده باید گفت:

چنان که در روایات آمده است -سفیانی -- مردی است از نسل ال ابی سفیان -۱۸۹- که از شام
و یا همان سوریه فعلی سر به شورش برداشته و مناطق زیادی را، تحت تسلط خود می گیرد،
تا سرانجام در زمانی که به قصد تصرف مکه راهی این مکان می شود در منطقه ای بین مدینه
و مکه آن به -بیداء- گفته می شود زمین شکافته شده و لشکریان او در دل زمین فرو می
روند. -۱۹۰-

مطابق روایتی که نعمانی در کتاب الغیبه از امام محمد باقر، علیه السلام نقل می کند، شورش
و طغیان سفیانی و قیام حضرت مهدی ، علیه السلام ، در یک سال واقع می شود. -۱۹۱-
اما در مورد -نفس زکیه -- باید گفت که او، به تعبیر روایات ، مردی از اولاد امام حسن ،
علیه السلام ، است که در مسجد الحرام و در بین رکن و مقام ابراهیم کشته می شود. وقوع این
رویداد از و نشانه های حتمی ظهور حجت بن الحسن ، ارواحنا له الفداء، به شمار می آید -۱۹۲-
و چنان که شیخ مفید در کتاب الارشاد، از امام محمد باقر، علیه السلام ، نقل کرده است .
میان کشته شدن این فرد و قیام قائم بیش از پانزده شب فاصله نمی شود. -۱۹۳-

اما در مورد خروج -یمانی -- نیز باید گفت که به نقل روایات ، همزمان با قیام سفیانی در
شام ، مردی از یمن نیز حرکتی را آغاز می کند و مردم را به سوی حق و طریق مستقیم فرا

می خواند و قیام او صحیح ترین قیامها و پرچمی که او بلند می کند هدایتبخش ترین پرچم ها خواهد بود. -۱۹۴-

۲- حوادث و رویدادهای اجتماعی که در فاصله ای دور از عصر ظهور رخ میدهند :
دسته دوم از حوادث و رویدادهای اجتماعی ، برخلاف دسته اول از نظر زمان به زمان قیام قائم نزدیک نبوده و به یک تعبیر بیش از آن چه علامت ظهور به حساب آیند، نشانی بر صدق گفتار پیامبر اکرم ، صلی الله علیه و آله ، امامان معصوم ، علیهم السلام ، در مورد ظهور قائم ال محمد، علیه السلام ، هستند. به عبارت دیگر وقتی پیامبر اکرم و یا سایر پیشوایان دین یک رویداد اجتماعی را در فاصله چند صد سال از عصر خویش پیش بینی می کنند و ما به چشم خود وقوع این حوادث را مشاهده میکنیم ، بیش از پیش در اعتقاد خود به ظهور منجی عالم بشریت یقین پیدا کرده و به خود اجازه شک در سایر وقایعی که وقوع آنها در زمانی نزدیک به قیام قائم پیش بینی گردیده است ؛ نمی دهیم ، و بر ما مسلم می شود که کلام پیشوایان دین بی کم و کاست ، تحقق خواهد یافت.

نعمانی در کتاب خود از امام محمد باقر، علیه السلام ، نقل می کند که زوال دولت بنی امیه و استقرار دولت بنی عباس از وقایعی است که در قبل از ظهور قائم رخ میدهد. -۱۹۵-
وقتی به این نکته توجه کنیم که امام محمد باقر، علیه السلام ، هجده سال قبل از زوال دولت اموی و روی کار آمدن دولت عباسی وفات نموده اند؛ برای ما این موضوع روشن می شود که کلام ائمه بی هیچ تردیدی براساس علم الهی صادر شده است.
در روایتهایی که از پیامبر اکرم ، صلی الله علیه و آله ، و امامان معصوم ، علیهم السلام ، به ما رسیده وقوع حوادث و رویدادهای اجتماعی مختلفی در قبل از قیام مهدی ، ارواحنا له الفداء، پیش بینی گردیده که با بررسی اسناد و کتابهای تاریخی وقوع بسیاری از آنها بر ما مسلم شده و به راحتی می توانیم واقع پیش بینی شده را با آن چه در خارج واقع شده و در کتابهای تاریخ نیز ثبت شده است تطبیق دهیم. -۱۹۶-

۳- حوادث و رویدادهای طبیعی که در فاصله ای نزدیک به عصر ظهور رخ می دهند:
یکی از این حوادث که در فاصله کمی از قیام مهدی منتظر، علیه السلام ، رخ می دهد، ندایی است که از آسمان برخاسته و نام حضرت قائم را به گوش تمام جهانیان می رساند، نعمانی ، شیخ صدوق و شیخ طوسی در کتابهای خود روایات زیادی را در این مورد نقل کرده اند که

ما به ذکر یکی از آنها بسنده می کنیم.

نعمانی به سند خود از امام محمد باقر، علیه السلام، چنین نقل می کند:

الصيحة لا تكون الا في شهر رمضان، شهر الله، هي صيحة جبرئيل، عليه السلام، الي هذا الخلق، ثم قال: ينادي مناد من السماء باسم القائم، عليه السلام، فيسمع من بالشرق و من بالمغرب. لا يبقي راقدا الا استيقظ و لا قائم الا قعد، و لا قاعد الا قام علي رجله فزعا من ذلك الصوت، فرحم الله من اعتبر بذلك الصوت فاجاب. -١٩٧-

آن ندای آسمانی برنخواهد خواست مگر در ماه رمضان که ماه خداست، آن ندا از جبرئیل است که خطاب به مردم سر داده می شود و نام قائم را در همه جا طنین انداز می سازد، تا آن جا که همه ساکنان زمین از شرق تا به غرب آن ندا را خواهند شنید. از وحشت شنیدن آن ندا هر کس در خواب فرو رفته بیدار شده و هر کس بر پا ایستاده، ناچار به نشستن می شود و هر کس بر زمین نشسته، بناگاه از جای بر می خیزد. پس رحمت الهی بر کسی باد که این ندا را بشنود و به آن پاسخ گوید.

از جمله وقایع طبیعی دیگری که در قبل از قیام منجی عالم بشریت رخ می دهد و در روایات ما به آن اشاره شده است، نوعی از ماه گرفتگی و خورشید گرفتگی است که در تمام طول کره زمین سابقه نداشته و باعث بر هم ریختن حساب تمام ستاره شناسان میشود. در این مورد نیز روایات متعددی ذکر شده است که تنها یکی از آنها را به نقل از نعمانی ذکر می کنیم: او در کتاب خود از امام محمد باقر، علیه السلام، نقل می کند که حضرتش فرمودند: آیتان تکونان قبل قیام القائم، علیه السلام، لم تکونا منذ هبط آدم الي الارض: تنكسف الشمس في النصف من شهر رمضان، و القمر في آخره... -١٩٨-

دو نشانه در قبل از ظهور قائم وجود دارد که از زمان هبوط آدم به زمین سابقه نداشته است، یکی گرفتن خورشید در نیمه ماه رمضان و دیگری گرفتن ماه در آخر این ماه است. لازم به تذکر است که علت عجیب بودن این ماه گرفتگی و خورشید گرفتگی این است که به حساب ستاره شناسان معمولا ماه گرفتگی در نیمه ماه و خورشید گرفتگی در اواخر ماه رخ می دهد و به همین دلیل هم در روایات آمده که به سبب وقوع این حادثه حساب ستاره شناسان به هم می ریزد. -١٩٩-

- حوادث و رویدادهای طبیعی که در فاصله ای دور از عصر ظهور رخ می دهند :

در روایات به نمونه های مختلفی از این گونه حوادث و رویدادهای طبیعی اشاره شده که برای نمونه می توان به طغیان رود فرات و جاری شدن آب در کوچه های کوفه ،^{-۲۰۰-} هجوم ملخهایی به رنگ خون^{-۲۰۱-} و نزول بارانهای فراوان که قبل از آن سابقه نداشته^{-۲۰۲-} اشاره کرد.

گفتنی است که ، به تصریح روایات ، وقوع برخی از حوادث و رویدادهایی که به عنوان نشانه های ظهور ذکر شده اند، حتمی و مسلم و وقوع برخی دیگر مشروط و غیر قطعی است . اما، چنان که نعمانی نیز بدان تاکید می ورزد، وقوع حوادثی مانند خروج سفیانی و یمانی ، شکافته شدن زمین در منطقه بیداء، کشته شدن نفس زکیه و برخاستن ندایی از آسمان از نشانه های قطعی و محتوم قیام قائم آل محمد، علیهم السلام ، بوده و دلایل و مستندات آنها بسیار محکم و خدشه ناپذیر است .^{-۲۰۳-}

یاران قائم

شیعیان و منتظران قدوم حضرت صاحب الامر، علیه السلام ، در راز و نیازهای صبح وشام خود همواره از خداوند می خواهند که آنان را از جمله یاوران آن امام قرار دهد و به آنان این توفیق را عطا کند که در رکاب آن حضرت شمشیر زنند:

اللهم اني اجدد له في صبيحة يومي هذا و ماعشت من ايام حياتي عهدا و عقدا و بيعه له في عنقي لاحول عنها و لا زول ابدا. اللهم اجعلني من انصاره و اعوانه و الذايين عنه و المسارعين اليه في قضاء حوائجه و الممثلين لاوامره و نواهيه و المحامين عنه و السابقين الي ارادته و المستشهدين بين يديه. -۲۰۴-

بار خدایا! من در بامداد این روز و تمام دوران زندگانیم ، عهد و پیمان و بیعتی را که از آن حضرت برگردن دارم با او تجدید می کنم ؛ که هرگز از آن عهد و پیمان برنگردم و بر آن پایدار بمانم . بار خدایا مرا از یاران و هواداران و مدافعان آن حضرت و شتابندگان در پی انجام خواسته های او و اطاعت کنندگان از اوامر و نواهی او و حمایت کنندگان از وجود او و پیشی گیرندگان به سوی خواسته های او و شهید شدگان در حضور او قرار ده .

اما در وراي اين آرزو و درخواست ، پرسشهاي چند نيز مطرح است مانند اين كه : ياران قائم كيانند و چه كساني به فيض همراهي آن امام عدالت گستر دست مي يابند؟ تعداد آنها چند نفر است و چگونه برگزيده مي شوند؟ از چه ويژگيهاي برجسته اي برخوردارند؟ و پرسشهاي ديگر از اين دست.

ابتدا با اين پرسش شروع ميكنيم كه : ياران قائم از چه ويژگيها و خصايل روحي و جسمي برخوردارند؟

۱. اخصال و ويژگيهاي ياران قائم

امام معصوم ، عليه السلام ، در روايات متعددي به توصيف خصال و ويژگيهاي ياران قائم ، عليه السلام ، پرداخته و چنان در اين زمينه با دقت و ظرافت سخن گفته اند كه مخاطبان به راحتی مي توانند به تصويري روشن از ياران آن حضرت دست يابند.

روايت زير ، كه از امام صادق ، عليه السلام ، نقل شده ، درستي اين ادعا را به اثبات مي رساند.

كاني انظر الي القائم ، عليه السلام ، و اصحابه في نجف الكوفة كان علي رؤسهم الطير ، قدفنت ازوادمهم و خلقت ثيابهم ، قد اثر السجود بجباههم ، ليوث بالنهار ، رهبان بالليل ، كان قلوبهم زبر الحديد ، يعطي الرجل منهم قوة اربعين رجلا ، لا تقتل احدا منهم الا كافر او منافق و قد و صفهم الله تعالى بالتوسم في كتابه العزيز بقوله - : ان في ذلك لايات للمتوسمين -

-۲۰۵---۲۰۶-

گويا كه قائم ، عليه السلام ، و ياران او را مي بينم كه در نجف - كوفه - اجتماع کرده و پرندگان بر سر آنها پرواز مي كنند. توشه هاي آنها كاستي گرفته ، جامه هاي آنها كهنه شده و نشان سجده بر پيشاني آنها نقش بسته است . آنها شيران روز و زاهدان شب اند. دلهايشان مانند پاره هاي آهن - محكم و استوار - است و هر كدام از آنها توان چهل مرد را دارا

هستند. هیچ یک از آنها کشته نمی شود مگر به دست کافر یا منافق . خداوند تعالی در کتاب عزیز خود از آنها با عنوان اهل بصیرت و تیزیابی یاد کرده است . آن جا که می فرماید :-
در این -عذاب - برای اهل بصیرت نشانه هایی نهفته است.--

در روایات خصایل و ویژگیهای متعددی برای یاران آن حضرت برشمرده شده است که برخی از آنها مربوط به ویژگیها و صفات ظاهری و جسمانی و برخی دیگر مربوط به ویژگیها و خصایل اخلاقی و روحی ایشان است.

الف - خصال روحی

شاید بتوان گفت در میان همه ویژگیهایی که برای یاران امام منتظر برشمرده شده است یک ویژگی از همه بارزتر و با اهمیت تر است و آن این است که آنها مصداق کامل -اولیاء الله -- - دوستان خدا- هستند که در قرآن کریم بدانها اشاره شده است . آن جا که می فرماید:

الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یحزنون . -۲۰۷-

آگاه باشید که بر دوستان خدا بیمی نیست و غمگین نمی شوند.

امام صادق ، علیه السلام ، در روایتی خصال شیعیان قائم آل محمد، علیهم السلام ، را چنین بیان می کنند:

طوبی لشیعۀ قائمنا المنتظرین لظهوره فی غیبتہ و المطیعین له فی ظهوره ، اولئک اولیاء الله الذین لا خوف علیهم و لا هم یحزنون . -۲۰۸-

خوشا به حال شیعیان قائم ، که در زمان غیبتش منتظر ظهور او هستند و در هنگام ظهورش فرمانبردار او، آنان اولیاء خدا هستند، همانها که نه ترس آنها را فرا می گیرد و نه اندوهگین می شوند.

اینکه انسانی از هیچ چیز ترسی به دل راه ندهد و از هیچ چیز اندوهگین نشود، تنها زمانی امکان پذیر است که جز خدا بیند و جز به خدا نیندیشد و این اوج کمال آدمی و بالاترین

مرتبہ ای است کہ یک انسان می تواند بدان دست یابد.

امام علی ، علیه السلام ، نیز در وصف یاران مهدی ، علیه السلام ، می فرماید:

... فیجمع الله تعالی له قوما قرع کقرع السحاب ، یولف الله بین قلوبهم لایستوحشون الی احد،

و لایفرحون باحد یدخل فیهم ، علی عدۃ اصحاب بدر، لم یسبقهم الا ولون و لایدرکهم

الاخرون... -۲۰۹-

خداوند تعالی مردمی را برای -یاری- او گرد می آورد، همچنانکه پاره های ابر گرد آمده و

به هم می پیوندند. خداوند دل‌های آنان را به هم نزدیک می کند. آنها از هیچ کس ترسان

نمی شوند. و از این که کسی بدانها پیوندد شادمان نمی گردند. تعداد آنها همان تعداد

اصحاب بدر است. هیچ کس از پیشینیان از آنها سبقت نمی گیرد و هیچ کس از آیندگان به

آنها نمی‌رسد.

از روایتهای مفصلی که درباره تعداد یاران امام عصر، علیه السلام ، و کشور و سرزمین آنها نقل

شده ، چنین بر می آید که آنها عصاره فضائل همه ملتها و برترینهای همه اقوام روی زمین

هستند. -۲۱۰-

موضوع یاد شده از روایات زیر که از امام محمد باقر، علیه السلام ، نقل شده نیز استفاده می

شود:

یبایع القائم بین الرکن و المقام ثلاثمائة و نیف عدۃ اهل بدر، فیهم النجباء من اهل مصر، و

الابدال من اهل الشام ، و الاخیار من اهل العراق... -۲۱۱-

سیصد و اندی ، به عدد اهل بدر، بین رکن و مقام با قائم بیعت می کنند. در میان آنها

برگزیدگانی -نجباء- از اهل مصر، مردان صالح و پرهیزکاری -ابدال- از اهل شام و نیک

مردانی -اخیار- از اهل عراق وجود دارند.

یاران قائم همچنانکه در بالاترین درجه تقوی و پرهیزکاری قرار دارند، از نظر کمال علمی

نیز در بالاترین درجه قرار گرفته و از جام حکمت الهی و معرفت دینی، چنانکه باید، سیراب گشته اند.

امیر بیان، علی، علیه السلام، در سخنان زیبایی مراتب فضل و کمال علمی یاران موعود آخرالزمان را چنین توصیف میکنند:

...ثم ليشحذن فيها قوم شحذالقين النصل، تجلي بالتنزيل ابصارهم، و یرمي بالتفسير في

مسامعهم، و يغبقون كاس الحكمة بعد الصبوح. -۲۱۲-

...پس گروهی در آن فتنه ها صیقلی می شوند. مانند صیقل دادن آهنگر شمشیر را، دیده های آنها به نور قرآن جلا داده و تفسیر در گوشه‌هایشان جا گرفته شود. در شب، جام حکمت را به آنها بنوشانند، بعد از این که در بامداد هم نوشیده باشند.

خلاصه کلام این که یاران قائم، در چنان مرتبه‌ای از زهد و تقوی و علم و معرفت قرار دارند که همه کائنات در برابر آنها سر تسلیم فرود می آورند، و زمین و آسمان به وجود آنها افتخار میکند.

چنان که در روایت نقل شده از امام محمد باقر، علیه السلام، به این نکته تصریح شده است:

کافی باصحاب القائم و قد احاطوا بما بین الخالقین، لیس من شی الا و هو مطیع لهم، حتی سباع الارض، و سباع الطیر تطلب رضاهم - فی - کل شی، حتی تفتحر الارض علی الارض، و تقول: مری الیوم رجل من اصحاب القائم. -۲۱۳-

گویی که یاران قائم را می بینم که شرق و غرب -جهان را- در نور دیده اند. همه چیز در برابر آنها سر تسلیم فرو می آورد. حتی درندگان زمین و آسمان به دنبال خشنود ساختن آنها هستند. قطعه‌ای از زمین به قطعه‌ای دیگر مباحثان کرده و می گوید: امروز مردی از یاران قائم از من گذر کرد.

ب - ویژگیهای جسمانی

یاران مهدی ، علیه السلام ، از نظر صفات جسمی و نیروی بدنی نیز سرآمد روزگار هستند و کسی را یاری مقابله با آنها نیست . در اینجا به تعدادی از روایاتی که به اوصاف ظاهری یاران آن حضرت پرداخته اند، اشاره می کنیم:

امام صادق ، علیه السلام ، در وصف توان جسمی و قدرت بدنی یاران قائم ، علیه السلام ، می فرماید:

ما كان يقول لوط، عليه السلام- : لو ان لي بكم قوة او آوي الي ركن شديد--- ٢١٤- الا تمنيا بقوة القائم ، عليه السلام ، و لا ذكر الا شدة اصحابه فان الرجل منهم يعطي قوة اربعين رجلا، و ان قلبه لاشد من زبر الحديد، و لو مروا بجبال الحديد لقطعوها، لا يكفون سيوفهم حتي يرضي الله عزو جل . -٢١٥-

لوط، علیه السلام ، که می فرمود- :- کاش در برابر شما قدرتی می داشتم ، یا می توانستم به تکیه گاهی استوار پناه ببرم -- در آرزوی نیرو و توان قائم ، علیه السلام ، و به یاد قدرت و استواری یاران او بود. زیرا به هر کدام از آن ها قدرت چهل مرد داده شده و قلب آنها محکمتر از پاره های آهن است . اگر به کوههایی از آهن برخورد کنند آن ها را از جا بر می کنند و شمشیرهای آنان از حرکت باز نمی ایستد مگر زمانی که خداوند عز و جل ، خشنود شود.

٢. تعداد یاران قائم

قول مشهور در مورد تعداد یاران امام عصر، علیه السلام ، این است که آنها ٣١٣ نفر هستند ؛ و در روایتهای متعددی به این موضوع اشاره شده است . از جمله روایت زیر که -مفضل بن عمر -- از امام صادق ، علیه السلام ، نقل کرده است:

كانني انظر الي القائم علي منبر الكوفة و حوله اصحابه ثلاث مائة و ثلاثة عشر رجلا عدة اهل بدر، و هم اصحاب الالوية ، و هم حکام الله في ارضه علي خلقه .

مثل این است که قائم - علیه السلام - را بر منبر - مسجد - کوفه می بینیم در حالی که ۳۱۳ مرد به عدد اهل بدر گرد او را گرفته اند. آنها مردان جنگاور و حاکمان خدا در زمین او و بر خلق اویند. -۲۱۶-

اما با توجه به روایات دیگر به این نتیجه می رسیم که یاران آن حضرت منحصر به تعداد یاد شده نبوده و این تعداد، کسانی هستند که از آغاز حرکت حضرت مهدی، علیه السلام، او را همراهی می کنند، اما به تدریج بر این تعداد افزوده می شود. البته، ناگفته نماند که این ۳۱۳ نفر به دلیل خصایل برجسته ای که دارند: نقش فرماندهی و رهبری را در لشکر آن حضرت بر عهده دارند.

در روایتی که در این زمینه از امام صادق، علیه السلام، نقل شده، چنین آمده است:
إذا اذن عز وجل للقائم في الخروج، صعد المنبر، ودعا الناس الي نفسه و ناشدهم بالله و دعاهم الي حقه، و ان يسير فيهم بسيرة رسول الله، صلي الله عليه و آله، و يعمل فيهم بعمله، فيبعث الله جل جلاله، جبرئيل، عليه السلام، حتي ياتيه فينزل علي الحطيم ثم يقول له: الي اي شي تدعو؟ فيخبره القائم، عليه السلام، فيقول جبرئيل، عليه السلام، انا اول من يبعايك ابسط يدك، فيمسح علي يده و قد وافاه ثلاثمائة و بضعة عشر رجلا فيبايعونه و يقيم بمكة حتي يتم اصحابه عشرة آلاف انفس ثم يسير منها الي المدينة. -۲۱۷-

هنگامی که خداوند عز و جل به قائم اجازه قیام می دهد آن حضرت بر بالای منبر رفته، مردم را به سوی خود فرا می خواند آن گاه آن ها را به خدا سوگند داده و از آنها می خواهد که حقیقت را پاس دارند، تا او هم سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله، را در میان آنها جاری کند و با آنان همانگونه رفتار نماید که آن حضرت رفتار می کرد. پس آن گاه خداوند، جل جلاله، جبرئیل، علیه السلام، را به سوی او می فرستد، جبرئیل بر حطیم فرود آمده و خطاب به قائم می گوید: مردم را به چیز میخوانی؟ و قائم هم پاسخ او را می گوید

سپس جبرئیل ، علیه السلام ، می گوید: من نخستین کسی هستم که با تو بیعت می کنم :
دستان خود را بگشا! سپس جبرئیل دست خود را بر دست او می کشد. سیصد و اندی مرد به
پیشگاه آن حضرت آمده و با او بیعت می کنند. بعد از آن قائم ، علیه السلام ، در مکه اقامت
می کند تا زمانی که تعداد یارانش به ده هزار نفر میرسد و آن گاه با آنان به سوی مدینه
حرکت می کند.

در روایات دیگری که در همین زمینه وارد شده است ، چنین می خوانیم:
سال رجل من اهل الكوفة ابا عبدالله ، علیه السلام ، کم يخرج مع القائم ، علیه السلام ، فانهم
ليقولون انه يخرج مثل عدة اهل بدر ثلاثمائة و ثلاثة عشر رجلا قال : ما يخرج الا في اولي
قوة ، و ما يكون اولوا القوة اقل من عشرة آلاف. -۲۱۸-

مردی از اهل کوفه از اباعبدالله -امام صادق - علیه السلام ، پرسید: چند نفر به همراه قائم ،
علیه السلام ، قیام می کنند؟ برخی میگویند همان تعدادی که در بدر حضور داشتند ؛ یعنی
۳۱۳ نفر، به همراه او بر می خیزند. آن حضرت فرمود: او قیام نمی کند مگر با همراهی
صاحبان قدرت -اولی قوه - و صاحبان قدرت کمتر از ده هزار نفر نیستند.

مرحوم مجلسی در ذیل این روایت می فرماید:

معنای روایت این است که یاران قائم منحصر در ۳۱۳ نفر نمی باشند، بلکه این تعداد کسانی
هستند که در ابتدای قیام آن حضرت به گرد او جمع می شوند. -۲۱۹-

در روایتی که ابوبصیر از امام صادق ، علیه السلام ، نقل کرده است ، آن حضرت خروج قائم ،
علیه السلام ، از مکه را منوط به تکمیل تعداد یاران ایشان دانسته و می فرماید:

لا يخرج القائم من مكة حتي تكمل الحلقة . قلت : و كم الحلقة ؟ قال : عشرة آلاف ؛ جبرئیل
عن يمينه و ميكائيل عن يساره.... -۲۲۰-

قائم از مکه خارج نمی شود مگر زمانی که تعداد کسانی که به گرد او جمع آمده اند ؛ تکمیل

شود. پرسیدم: این تعداد چند نفر است؟ آن حضرت فرمود: ده هزار نفر، جبرئیل در سمت راست او و میکائیل در سمت چپ او حرکت می کند و...

۳. چگونگی اجتماع یاران قائم

امام عصر، علیه السلام، در روز و ساعتی مشخص در مکه ظهور کرده و یاران و چون پروانه هایی عاشق از سراسر جهان به گرد او جمع می شوند.

امام باقر، علیه السلام، لحظه ظهور مهدی، علیه السلام، و اجتماع یاران آن حضرت را چنین به تصویر می کشند:

ثم يظهر المهدي بمكة عند العشاء، و معه راية رسول الله، صلي الله عليه و آله، و قميصه و سيفه و علامات و نور و بيان، فاذا صلي العشاء نادي باعلاء صوته يقول: اذكر كم الله ايها الناس و مقامكم بين يدي ربكم، فقد اتخذ الحجة و بعث الانبياء، و انزل الكتاب، و امركم ان لا تشرکوا به شيئا و ان تحافظوا علي طاعته و طاعة رسوله و ان تحيوا ما احيا القرآن و تميتوا ما امات، و تكونوا اعوانا علي الهدي، و وزرا علي التقوي، فان الدنيا قد دنا فناوها و زوالها و اذنت بالوداع، فاني ادعوكم الي الله و الي رسوله و العمل بكتابه و اماتة الباطل و احياء سنته . فيظهر في ثلاثمائة و ثلاثة عشر رجلا عدة اهل بدر، علي غير ميعاد، قزعا كقزع الخريف، رهبان بالليل و اسد بالنهار، فيفتح الله للمهدي ارض الحجاز، و يستخرج من كان في السجن من بني هاشم و تنزل الرايات السود الكوفة، فتبعث بالبيعة الي المهدي، فيبعث المهدي جنوده في الافاق و يميت الجور و اهله و تستقيم له البلدان... - ۲۲۱ -

مهدی هنگام نماز در مکه ظهور میکند در حالی که پرچم رسول خدا، که درود خدا بر او و خاندانش باد، و پیراهن و شمشیر او را با خود دارد و دارای نشانه ها و نور و بیان است . وقتی نماز عشا را به جا آورد با صدای رسا و بلند خود می فرماید: ای مردم! خدا را به یاد شما می آورم . شما اینک در پیشگاه خدا ایستاده اید. او حجت خود را برگزید و پیامبران را

برانگیخت و کتاب -آسمانی - فرو فرستاد و شما را امر کرد که چیزی را شریک او قرار ندهید و از او و فرستاده اش اطاعت و فرمانبرداری کنید و زنده نگه دارید آن چه را که قرآن زنده کرده است و بمیرانید آن چه را که او میرانده است . هواداران راستی و هدایت و پشتیبان تقوی و پرهیزگاری باشید، زیرا نابودی و زوال دنیا نزدیک شده و اعلام وداع نموده است . و من شما را به خدا و رسولش و عمل به کتاب خدا و ترک باطل و احیای سنت او دعوت می کنم . سپس او، بدون قرار قبلی ، به همراه سیصد و سیزده مرد، به شمار یاران بدر، که همچون ابر پاییزی پراکنده اند و زاهدان شب و شیران روزند، ظهور می کند و خداوند سرزمین حجاز را برای مهدی می گشاید و او هر کس از بنی هاشم را که در زندان به سر می برد، آزاد می سازد. آن گاه در فشهای سیاه در کوفه فرود می آید و گروهی را به جهت بیعت به سوی مهدی روانه می سازند و آن حضرت لشکریان خود را به سراسر جهان گسیل داشته و ستم و ستم پیشگان را از میان بر می دارد و همه سرزمینها به دست او به راستی و درستکاری در می آیند.

حال این پرسش مطرح است که یاران قائم چگونه همگی در یک زمان و در کمترین فرصت در مکه حاضر می شوند و خود را برای همراهی با آن حضرت آماده می سازند؟ امام علی ، علیه السلام ، در این زمینه تعبیر جالبی دارند که به ما در درک چگونگی اجتماع یاران قائم ، علیه السلام ، یاری می کند. ایشان می فرماید:

فاذا كان ذلك ضرب يعسوب الدين بذنبه ، فيجتمعون اليه كما يجتمع قزع الخريف. -۲۲۲-

چون وقت آن برسد آقای بزرگوار و پیشوای دین مستقر و پا برجا گردد. پس نزد آن بزرگوار گرد آیند، چنان که پاره های ابر در فصل پاییز گرد آمده و به هم می پیوندند. تشبیه جمع شدن یاران آن حضرت به جمع شدن ابرهای پاییزی نشان از سرعت اجتماع و به هم پیوستن آن ها دارد ؛ چنان که در روایتی که در همین زمینه از امام باقر، علیه السلام

،نقل شده آمده است:

اصحاب القائم ثلاثمائة و ثلاثة عشر رجلا، اولاد العجم بعضهم يحمل في السحاب نهارا، يعرف باسمه و اسم ابيه ونسبه و حليته ، و بعضهم نائم علي فراشه ، فيوا فيه -فيري - في مكة علي غير ميعاد- ۲۲۳-

ياران قائم سيصد و سيزده مرد از فرزندان عجم -غير عرب - هستند. گروهی از آنان به هنگام روز به وسیله ابر حرکت می کنند و با نام خود و نام پدر و خصوصیات نسبشان شناخته می شوند. گروهی دیگر از آنها در حالی که در بستر خود آرمیده اند، بدون قرار قبلی در مکه بر آن حضرت وارد می شوند.

از امام صادق ، علیه السلام ، نیز روایتی به همین مضمون نقل شده است:

بيننا شباب الشيعة علي ظهور سطوحهم نيام اذا توافوا الي صاحبهم في ليلة واحدة علي غير ميعاد، فيصبحون بمكة. -۲۲۴-

جوانان شیعه در حالیکه بر پشت بامهای خود آرمیده اند، در یک شب ، بدون هیچ قرار قبلی به نزد صاحب خود برده شده و بامدادان در مکه حاضر می شوند.

از این روایات و دیگر روایات مشابه -۲۲۵- که همگی دلالت بر اجتماع ناگهانی و از پیش تعیین نشده یاران قائم ، در یک شب مشخص در مسجد الحرام ، دارند، روشن می شود که تنها به مدد قدرت بی مانند خداوند متعال است که آن تعداد افرادی که برای یاری امام مهدی ، علیه السلام ، برگزیده شده اند در مدت زمان کوتاهی و یا به تعبیر برخی از روایات -در کمتر از یک چشم بر هم زدن -- -۲۲۶- به گرد آن حضرت جمع می شوند.

۴. سلاح یاران قائم

گفتیم که یاران قائم ، علیه السلام ، از نظر توان جسمانی و قدرت بدنی در مرتبه بالایی قرار دارند تا آن جا که کوهی را از جا بر میکنند. اما این پرسش همواره مطرح بوده که امام

عصر، علیه السلام، و یارانش از چه سلاحی در مبارزه با مستکبران و گردنکشان عصر استفاده می کنند؟

برای یافتن پاسخ پرسش یاد شده به سراغ روایات می رویم تا ببینیم از آنها چه چیزی به دست می آید.

امام باقر، علیه السلام، در ضمن روایتی که در آن به بیان شباهتهای امام مهدی با انبیا الهی می پردازند، شباهت آن امام را با جد بزرگوارش پیامبر اکرم، صلی الله علیه و آله، چنین بر می شمارند:

.... و اما شبهه من جده المصطفی، صلی الله علیه و آله، فخروجه بالسيف و قتله اعداء الله و اعداء رسوله، صلی الله علیه و آله، و الجبارین و الطواغیت، و انه ینصر بالسيف و الرعب و...-
۲۲۷-

... اما شباهت او به جد برگزیده اش، که درود بر او و خاندانش باد، این است که او با

شمشیر قیام می کند و دشمنان رسول خدا، صلی الله علیه و آله، و همه ستمگران و

گردنکشان را به قتل می رساند. و او با شمشیر و ترسی - که در دل دشمنان می افکند - به پیروزی می رسد....

چنان که ملاحظه می شود در این روایت به دو شباهت عمده حضرت مهدی، علیه السلام، با

جد بزرگوارشان اشاره شده که یکی از آنها قیام با شمشیر و دیگری حمایت و پشتیبانی خدا

از او به وسیله ایجاد ترس و وحشت در دل دشمنان است.

در این جا برای روشن ساختن بیشتر موضوع، در مورد شباهتهای یاد شده باختصار توضیح

می دهیم:

الف - نبرد و پیروزی با شمشیر

در روایات بسیاری بر این نکته تصریح شده که امام مهدی، علیه السلام، با شمشیر قیام می

کند، تا آن جا که آن حضرت را - قائم بالسیف -- و یا - صاحب السیف -- نامیده اند ؛ که برای نمونه می توان به روایت زیر که از امام صادق ، علیه السلام ، نقل شده اشاره کرد.

آن حضرت در پاسخ فردی که در مورد - قائم -- از ایشان پرسیده بود فرمود:

كلنا قائم بامر الله ، واحد بعد واحد، حتي يحيي ء صاحب السيف ، فاذا جاء صاحب السيف جاء بامر غير الذي كان. -۲۲۸-

همه ما، یکی پس از دیگری ، بر پا دارنده -قائم- امر خداییم ، تا این که صاحب شمشیر ظهور کند. پس آن گاه که صاحب شمشیر ظهور کند، شیوه ای غیر از آن چه پیش از آن بوده است ، در پیش می گیرد.

اما این پرسش مطرح است که آیا این تعبیرها تنها اشاره به مسلحانه و قهرآمیز بودن قیام و انقلاب مهدی دارد، یا اینکه نه ، ذکر شمشیر در اینگونه روایات موضوعیت داشته و آن امام واقعا با شمشیر به نبرد با گردنکشان می پردازد؟

اگرچه شاید نتوان پاسخی صریح و قطعی به این پرسش داد ولی توجه به روایات زیادی که در این زمینه وارد شده احتمال دوم را تقویت کرده و نشان می دهد که در قیام مهدوی شمشیر جایگاه خاصی دارد.

در این جا به برخی از روایاتی که در آنها از شمشیر، به عنوان سلاح آن حضرت و یاران ایشان ، یاد شده ، اشاره می کنیم:

۱۱. امام باقر، علیه السلام ، در روایتی خطاب به - جابر جعفی -- می فرماید:

يا جابر ان لبني العباس راية و لغير هم رايات ، فياك ثم اياك - ثلاثا - حتي تري رجلا من ولد الحسين ، عليه السلام ، يبائع له بين الركن و المقام ، معه سلاح رسول الله ، صلي الله عليه و آله ، و مغفر رسول الله و سيف رسول الله. -۲۲۹-

ای جابر! برای بنی عباس پرچمی است و برای دیگران پرچمهایی ، پس بر حذر باش و بر

حذر باش ، تا زماني که مردی از فرزندان حسین ، علیه السلام ، را ملاحظه کنی که بین رکن و مقام با او بیعت می شود. سلاح رسول الله ، صلی الله علیه و آله ، کلاهخود رسول خدا ، صلی الله علیه و آله ، زره رسول خدا و شمشیر رسول خدا با اوست.

۲۰. در روایت دیگری ، امام باقر ، علیه السلام ، حضرت قائم ، علیه السلام ، را چنین توصیف می کند:

يجرد السيف علي عاتقه ثمانية أشهر هرجا حتي يرضي الله. - ۲۳۰ -

هشت ماه تمام شمشیر بر دوش نهاده - دشمنان خدا را - می کشد تا خدا خشنود گردد.

۳. امام صادق ، علیه السلام ، نیز در مورد سلاح جنگی یاران قائم می فرماید:

إذا قام القائم ، عليه السلام ، نزلت سيوف القتال ، علي كل سيف اسم الرجل و اسم ابيه. - ۲۳۱ -

هنگامی که قائم به پا خیزد ، شمشیرهای نبرد فرود می آید ، در حالی که روی هر شمشیر نام مردی - از یاران آن حضرت - و نام پدر او نوشته شده است.

- ۴. - ابان بن تغلب -- نقل می کند که روزی با جعفر بن محمد ، علیهما السلام ، در مسجد مکه نشسته بودم ، آن حضرت در حالی که دست مرا گرفته بود فرمود:

يا ابان ، سيأتي الله بثلاثمائة و ثلاثة عشر رجلا في مسجدكم هذا ، يعلم اهل مكة انه لم يخلق أبواؤهم و لا اجدادهم بعد ، عليهم السيوف مكتوب علي كل سيف اسم الرجل و اسم ابيه و حليته و نسبه ... - ۲۳۲ -

ای ابان ! خداوند ۳۱۳ مرد در همین مسجد شما گرد می آورد ، مردم مکه می دانند که - آن گروه - از پدران و نیاکان آنها متولد نشده اند. با هر یک از آنها شمشیری است که بر آن نام شخص و نام پدر و نسب و خاندانش نوشته شده است.

روایات بالا بخش کوچکی از روایات فراوانی است که در آنها تصریح شده که قائم ، علیه السلام ، و یاران او با شمشیر ، نبرد رهایی بخش خود را آغاز می کنند.

اما این که چرا آن امام از میان همه سلاحها شمشیر را برگزیده است شاید به این خاطر باشد که خداوند نمی خواهد عهده‌ای از ستمگران بر گردن آن حضرت باشد، حتی به اندازه استفاده از سلاحهایی که ستمگران روزگار به وجود آورنده آن ها بوده اند.

ب - ایجاد وحشت در دل دشمنان

چنانچه گفته شد، یکی از ویژگیهایی که در روایات برای قیام مهدی بر شمرده شده ، رسیدن به فتح و پیروزی به وسیله ایجاد وحشت و هراس در دل دشمنان است . یعنی همان ویژگی که در صدر اسلام و در حرکت رهایی بخش پیامبر اسلام ، صلی الله علیه و آله ، وجود داشت .

در آیات متعددی از قرآن کریم به این موضوع اشاره شده که خداوند با ایجاد ترس و

وحشت در دل کافران و مشرکان به یاری رسول اکرم و سپاه او برخاسته و آنها را

بردشمنانشان غالب ساخته است . که برای نمونه می توان به آیات زیر اشاره کرد:

۱۱. اذ یوحی ربک الی الملائکة انی معکم فثبتوا الذین آمنوا سألک فی قلوب الذین کفروا

الرعب... -۲۳۳-

و- به یاد آر- آن گاه که پروردگارت به فرشتگان وحی کرد: من با خواهم افکنند...

این آیه در جریان جنگ بدر نازل شده که پیامبر، صلی الله علیه و آله ، تنها با ۳۱۳ نفر همراه

و بدون تجهیزات کافی در برابر لشکر انبوه و مجهز قریش قرار گرفت و چنان عرصه بر

مسلمانان تنگ شده بود که سر بر آسمان برداشته و از خداوند طلب یاری کردند و خداوند

نیز علاوه بر اینکه هزار فرشته را برای یاری مسلمانان فرستاد، چنان ترسی در دل دشمنان آنها

انداخت که همگی پا به فرار گذاشتند..-۲۳۴-

۲. هو الذی اخرج الذین کفروا من اهل الکتاب من دیارهم لاول الحشر ما ظننتم ان

یخرجوا و ظنوا انهم مانعتهم حصونهم من الله فاتیهم الله من حیث لم یحسبوا و قذف فی

قلوبهم الرعب يخربون بيوتهم بايديهم و ايدي المومنين فاعتبروا يا اولي الابصار.-۲۳۵-

اوست آن خدائي که نخستين بار كساني از اهل كتاب را كه كافر بودند، از خانه هایشان بيرون راند و شما نمي پنداشتيد كه بيرون روند. آنها نيز مي پنداشتند حصارهايشان را توان آن هست كه در برابر خدا نگهدارشان باشد. خدا از سويي كه گمانش را نمي كردند بر آنها تاخت آورد و در دلشان وحشت افكند، چنان كه خانه هاي خود را به دست خود و به دست مومنان خراب مي كردند. پس اي اهل بصيرت عبرت بگيريد.

آيه ياد شده كه در جريان نبرد مسلمانان با يهود- بني نظير-- نازل شده است . بخوبي نشان مي دهد زماني كه نه مسلمانان گمان مي بردند كه بني نظير با آن همه شوكت و قدرت خانه و كاشانه خود را رها كنند و از سرزمين خود خارج شوند و نه بني نظير احتمال مي دادند كه مسلمانان بتوانند بر آنها با آن همه تجهيزات و برج و بارو غلبه كنند، خداوند چنان ترس و وحشتي در دل يهود- بني نظير-- انداخت كه خود در جستجوي راهي براي فرار به تخریب خانه هاي خود پرداختند.-۲۳۶- و اين بهترين گواه بر تأثير بيم و هراس ايجاد شده از سوي خداوند، در تسليم و شكست دشمنان خداست ، و چه زيبا در پايان اين آيه مي فرمايد- :-اي خردمندان عبرت بگيريد.--.

آيات ديگري از اين دست در قرآن كريم وجود دارد كه ما به جهت رعايت اختصار از ذكر آنها خودداري مي كنيم.-۲۳۷-

اما برخي از رواياتي كه در آن ها تصريح شده حضرت مهدي ، عليه السلام ، و ياران او با ترس و بيمي كه خداوند در دل دشمنان مي افكند، به پيروي مي رسند، به قرار زير است:

۱۱. امام محمد باقر، عليه السلام ، در روايتي مي فرمايد:

القائم منصور بالربع مويد بالنصره تطوي له الارض و تظهر له الكنوز و يبلغ سلطانه المشرق و المغرب و يظهر الله ، عز و جل ، به دينه و لو كره المشركون .-۲۳۸-

همانا قائم با ترس و بیم یاری شده و با نصرت -الهی - تایید گشته است ، زمین برای او در هم پیچیده می شود و گنجهایش را آشکار می کند. نفوذ و اقتدار او شرق و غرب -جهان - را در بر می گیرد و خداوند به وسیله او دین خودش را ، بر خلاف میل مشرکان ، غلبه می بخشد.

۲۰. در روایت دیگری که از آن امام نقل شده ، چنین آمده است:

ینشر رایة رسول الله السوّداء، فیسیر الرعب قدامها شهرا و عن یمینها شهرا و عن یسارها شهرا...-

۲۳۹-

پرچم سیاه رسول خدا را به اهتزاز در می آورد. به فاصله یک ماه از پیش رو، سمت راست و سمت چپ آن پرچم ، ترس همه را فرا می گیرد....

۳۱. امام ، علیه السلام ، در بیان لشکریان امام مهدی ، علیه السلام ، می فرماید:

یویدة بثلاثة اجناد: بالملائكة و المومنین و الرعب. -۲۴۰-

خداوند او را با سه لشکر یاری می کند: فرشتگان ، مومنان و هراس.

با توجه به آیات قرآن کریم که به صراحت از یاری پیامبر اکرم ، صلی الله علیه و آله ، به وسیله ایجاد رعب و هراس در دل دشمنان سخن گفته است و همچنین عنایت به روایاتی که رعب و هراس را از لشکریان امام مهدی ، علیه السلام ، و اسباب پیروزی ایشان بر شمرده اند ؛ می توان چنین نتیجه گرفت که به هنگام ظهور، خداوند چنان ترس و وحشتی در دل دشمنان آن امام می افکند که آنان را از تصمیم گیری درست و بموقع در مقابله با قیام مهدوی باز می دارد، تا آن جا که به هر عملی که دست می زنند به ضررشان تمام می شود.

البته در عصر حاضر هم نمونه های چنین رویدادی قابل اشاره است ، که پیروزی انقلاب اسلامی و تسلیم ارتش تا دندان مسلح رژیم طاغوت در برابر مردم بی سلاح و فتوحات گسترده رزمندگان اسلام در مقابل ارتش نیرومند بعثی از بارزترین آنهاست.

احیای اندیشه انتظار

انقلاب رهایی بخش حضرت امام خمینی، قدس سره، نه تنها باعث دگرگونی در صحنه حیات اجتماعی - سیاسی مردم مسلمان ایران شد، بلکه منشاء تحولی بزرگ در فرهنگ واژه ها و مفاهیم اسلامی گردید.

به برکت این انقلاب بسیاری از واژگان معنایی نو یافتند و بسیاری از مفاهیم فراموش شده، حیات دوباره پیدا کردند.

امام راحل امت به مدد پشتوانه غنی فکری و مبانی نظری خود، که مبتنی بر منابع و متون اصیل اسلامی و به دور از هر گونه شائبه التقاط و خودباختگی بود، در طول حیات پربرکت خود دست به تدوین قاموسی عظیم از مفاهیم اسلامی زد که در سراسر تاریخ حیات فکری -

فرهنگی مردم مسلمان ایران بی سابقه بود، زیرا در این قاموس، واژه ها نه در صفحات محدود کتاب بلکه در صفحه ای به گستردگی زندگی اجتماعی - فرهنگی مردم معنا می شد.

در قاموس مفاهیمی که بنیانگذار فقید جمهوری اسلامی ایران تدوین آن را آغاز کرد واژه هایی چون جهاد، شهادت، امر به معروف و نهی از منکر و... که سالها به فراموشی سپرده شده بودند حیات دوباره یافتند، همچنان که واژه - انتظار - که سالها با سکون و سکوت، تحمل

ظلم و دم فرو بستن و در یک کلمه ماندن و در جا زدن به امید برآمدن دستی از غیب،

مترادف شمرده می شد، مفهومی دیگر یافت و این بار - انتظار - نه به عنوان عاملی برای

خاموش ساختن روح سرکش اجتماع بلکه به عنوان ابزاری برای دگرگون کردن وضع

موجود و حرکت به سوی آینده موعود به کار گرفته شد.

برای آشنایی هر چه بیشتر با مفهوم - انتظار - در فرهنگ واژگان امام راحل، قدس سره، و

درک نقش عظیمی که آن فرزانه دوران در احیای اندیشه انتظار داشتند، در این مقاله بخشی

از بیانات ایشان را که در این زمینه ایراد شده است، مورد بررسی قرار می دهیم. باشد که

این مختصر ادای دینی باشد به ساحت مقدس بزرگ احیاگر اندیشه اسلامی در قرن حاضر.

۱۱. انتظار، زمینه ساز، قدرت اسلام

حضرت امام با توجه به شناخت عمیقی که از وضعیت اجتماعی - سیاسی مسلمانان در عصر حاضر داشتند احیای هویت اسلامی و بازگشت به خویش را تنها راه تجدید عظمت و قدرت اسلام و مسلمانان در جهان دانسته و این موضوع را سرلوحه دعوت خویش قرار دادند: من به صراحت اعلام می کنم که جمهوری اسلامی با تمام وجود، برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه گذاری می کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه طلبی و فزون طلبی صاحبان قدرت، پول و فریب را نگیرد. -۲۴۱-

از آن جا که انتظار موعود یا به عبارتی انتظار تحقق وعده الهی در حاکمیت جهانی دین اسلام می تواند در احیای هویت اسلامی مسلمانان و مقابله با روحیه خودباختگی و احساس حقارت در مقابل فرهنگ و تمدن مغرب زمین بسیار موثر باشد، حضرت امام با ژرف اندیشی تمام احیای فرهنگ انتظار را به عنوان یکی از ارکان مهم احیای هویت اسلامی و وسیله ای برای تحقق دوباره قدرت و شوکت گذشته مسلمانان در جهان مد نظر قرار داده و در یکی از بیانات خود که در اولین سال استقرار نظام اسلامی ایراد کردند ضمن بیان مفهوم -انتظار فرج -- وظیفه منتظران قدوم حضرت صاحب الامر، علیه السلام، را چنین بر شمردند: همه ما انتظار فرج داریم و باید در این انتظار، خدمت کنیم. انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و ما باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور آن شاء الله تهیه بشود. -۲۴۲-

چنانکه ملاحظه می شود در مفهومی که حضرت امام، قدس سره، از -انتظار-- ارائه می دهند نه تنها از سکون و سکوت و تن دادن به وضع موجود خبری نیست، بلکه صحبت از تلاش و کوشش برای تحقق قدرت اسلام و آماده شدن زمینه ظهور است، که این با مفهومی

که سالها سعی می شد از -انتظار-- در اذهان مردم جا داده شود بسیار فاصله دارد.

۲. انتظار، رمز پایداری

حضرت امام، قدس سره، در برهه های مختلف انقلاب اسلامی به منظور آماده ساختن مردم برای مقابله با مشکلات و خطراتی که انقلاب و نظام نوپای اسلامی را تهدید می کرد، بر مفهومی که خود از انتظار داشت تاکید می فرمود و مردم را به پایداری و تلاش بیشتر فرا می خواند:

من امیدوارم که ان شاء الله برسد روزی که آن وعده مسلم خدا تحقق پیدا کند و مستضعفان مالک ارض بشوند. این مطلب وعده خداست و تخلف ندارد، منتها آیا ما درک کنیم یا نکنیم، آن به دست خداست. ممکن است در یک برهه کمی وسایل فراهم شود و چشم ما روشن بشود به جمال ایشان. این چیزی که ما در این وقت، در این عرصه وظیفه داریم، این مهم است. همه انتظار داریم وجود مبارک ایشان را، لکن با انتظار تنها نمی شود، بلکه با وضعی که بسیاری دارند، انتظار نیست. ما باید ملاحظه وظیفه فعلی شرعی - الهی خودمان را بکنیم و باکی از هیچ امری از امور نداشته باشیم. کسی که برای رضای خدا ان شاء الله مشغول انجام وظیفه است، توقع این را نداشته باشد که مورد قبول همه است، هیچ امری مورد قبول همه نیست. کار انبیا هم مورد قبول همه نبوده است، لکن انبیا به وظایفشان عمل کردند و قصور در آن کاری که به آن ها محول شده بود نکردند، گرچه مردم اکثرا گوش ندادند به حرف انبیا، ماهم آن چیزی که وظیفه مان هست عمل می کنیم و باید بکنیم گرچه بسیاری از این عمل ناراضی باشند یا بسیاری هم کارشکنی بکنند. -۲۴۳-

جانمایه تفکر امام راحل، قدس سره، و موضوعی که همواره، چه در نظر و چه در عمل، مد نظر ایشان بود، عمل به وظیفه و ادای تکلیف الهی است و همین موضوع است که دیدگاه ایشان در باب انتظار فرج را از سایر دیدگاهها متمایز می سازد.

برای درک بیشتر برداشتی که حضرت امام، قدس سره، از موضوع انتظار داشتند لازم است که سایر برداشتها نیز در کنار این برداشت مورد مطالعه قرار گیرند، از این رو در اینجا دیدگاههای متفاوتی را که در موضوع انتظار فرج ابراز شده است، از زبان امام راحل، نقل می‌کنیم تا تفاوت دیدگاه حضرت امام از سایر دیدگاهها به خوبی روشن شود:

۳. برداشتهای متفاوت از موضوع انتظار فرج

رهبر فقید انقلاب اسلامی در یکی از بیانات خود برداشتهای متفاوتی را که از موضوع - انتظار فرج - شده است دسته‌بندی شده و به شرح زیر مورد نقد و بررسی قرار می‌دهند:

۱. اولین دیدگاه در باب موضوع - انتظار فرج -، که حضرت امام به طرح آن می‌پردازد، دیدگاه کسانی است که تکلیف مردم در زمان غیبت را تنها دعا برای تعجیل فرج حضرت حجت، علیه السلام، می‌دانند:

بعضی‌ها انتظار فرج را به این می‌دانند که در مسجد، در حسینیه و در منزل بنشینند و دعا کنند و فرج امام زمان، علیه السلام، را از خدا بخواهند. اینها مردم صالحی هستند که یک همچو اعتقادی دارند بلکه بعضی از آنها را که من سابقاً می‌شناختم بسیار مرد صالحی بود، یک اسبی هم خریده بود، یک شمشیری هم داشت و منتظر حضرت صاحب، علیه السلام، بود. اینها به تکالیف شرعی خودشان هم عمل می‌کردند و نهی از منکر هم می‌کردند و امر به معروف هم می‌کردند، لکن همین، دیگر غیر از این کاری ازشان نمی‌آمد و فکر این مهم که یک کاری نکنند نبودند. -۲۴۴-

۲. دیدگاه دومی که حضرت امام بدان اشاره می‌کند بسیار شبیه به دیدگاه اول است با این تفاوت که در دیدگاه دوم به طور کلی وظیفه‌ای که هر فرد مسلمان نسبت به جامعه خود دارد به فراموشی سپرده شده و حتی از امر به معروف و نهی از منکر هم غفلت شده است:

یک دسته دیگری بودند که انتظار فرج را می‌گفتند این است که ما کار نداشته باشیم به این

که در جهان چه می گذرد، بر ملتها چه می گذرد، بر ملت ما چه می گذرد، به این چیزها ما کار نداشته باشیم، ما تکلیفهای خودمان را عمل می کنیم، برای جلوگیری از این امور هم خود حضرت بیایند ان شاء الله درست می کنند. دیگر ما تکلیفی نداریم، تکلیف ما همین است که دعا کنیم ایشان بیایند و کاری به کار آن چه در دنیا می گذرد یا در مملکت خودمان می گذرد نداشته باشیم. اینها هم یک دسته ای، مردمی بودند که صالح بودند.-

۲۴۵-

امام راحل، قدس سره، در ادامه بیاناتشان به نقد و بررسی دو دیدگاه یاد شده پرداخته و می فرماید:

ما اگر دستمان می رسید قدرت داشتیم باید برویم تمام ظلمها و جورها را از عالم برداریم، تکلیف شرعی ماست منتها ما نمی توانیم، این که هست این است که حضرت عالم را پر می کند از عدالت، نه شما دست بردارید از این تکلیف، نه این که شما دیگر تکلیف ندارید.-

۲۴۶-

۳. سومین برداشت از مفهوم انتظار فرج، که در بیانات حضرت امام بدان اشاره شده است، برداشت کسانی است که به استناد روایاتی که در آنها آمده است حضرت قائم، ارواحنا له الفداء، زمانی ظهور می کند که دنیا پر از فساد و تباهی شده باشد، می گویند ما نباید در زمان غیبت با انحرافها و مفاسدی که در جامعه وجود دارد کاری داشته باشیم، بلکه باید جامعه را به حال خود بگذاریم تا به خودی خود زمینه ظهور حضرت فراهم شود:

یک دسته ای می گفتند که خوب! باید عالم پر معصیت بشود تا حضرت بیاید. ما باید نهی از منکر نکنیم، امر به معروف هم نکنیم تا مردم هر کاری می خواهند بکنند، گناهان زیاد بشود که فرج نزدیک بشود.-۲۴۷-

۴. دیدگاه چهارم به شکلی افراطی تر همان برداشت گروه سوم را مطرح ساخته و معتقد

است که ما نه تنها نباید جلوی معاصی و گناهی که در جامعه وجود دارد بگیریم بلکه باید به آن دامن هم بزنیم تا زمینه ظهور حضرت حجت ، علیه السلام ، هر چه بیشتر فراهم شود:

یک دسته ای از این بالاتر بودند می گفتند باید دامن زد به گناهان ، دعوت کرد مردم را به گناه تا دنیا پر از جور و ظلم شود و حضرت ، علیه السلام ، تشریف بیاورند. این هم یک دسته ای بودند که البته در بین این دسته منحرفهایی هم بودند، اشخاص ساده لوح هم بودند، منحرفهایی هم بودند که برای مقاصد به این دامن می زدند. -۲۴۸-

حضرت امام ، قدس سره ، دو دیدگاه اخیر را به شدت مورد انتقاد قرار داده و در ادامه سخنانشان می فرمایند:

یعنی خلاف ضرورت اسلام ، خلاف قرآن نیست این معنی که ما دیگر معصیت نکنیم تا حضرت صاحب بیاید! حضرت صاحب که تشریف می آورند برای چه می آیند؟ برای این که گسترش دهند عدالت را، برای این که حکومت را تقویت کنند، برای این که فساد را از بین ببرند. ما بر خلاف آیات شریفه قرآن دست از نهی از منکر برداریم ، دست از امر به معروف برداریم و توسعه بدهیم گناهان را برای این که حضرت بیایند. حضرت بیایند چه می کنند؟ حضرت می آیند می خواهند همین کارها را نکنند. الان دیگر ما هیچ تکلیفی نداریم ؟ دیگر بشر تکلیفی ندارد بلکه تکلیفش این است که دعوت کند مردم را به فساد!؟ به حسب رای این جمعیت که بعضیهاشان بازیگرند و بعضیهاشان نادن ، این است که ما باید بنشینیم دعا کنیم به صدام هر کسی نفرین به صدم کند خلاف امر کرده است ، برای این که حضرت دیر می آیند... ما باید دعاگوی آمریکا باشیم و دعاگوی شوروی باشیم . و دعاگوی اذناشان از قبیل صدام باشیم و امثال اینها تا این که اینها عالم را پر کنند از جور و ظلم و حضرت تشریف بیاورند! بعد حضرت تشریف بیاورند چه کنند؟ حضرت بیایند که ظلم و جور را بردارند، همان کاری که ما می کنیم و ما دعا می کنیم که ظلم و جور باشد، حضرت می خواهند همین را برش دارند. -۲۴۹-

۵. آخرین دیدگاهی که حضرت امام، قدس سره، در بیانات خود بدان می پردازند دیدگاه

کسانی است که هر اقدامی برای تشکیل حکومت در زمان غیبت را خلاف شرع دانسته و

عقیده دارند که این عمل با نصوص روایات مغایر است:

یک دسته دیگری بودند که می گفتند که هر حکومتی اگر در زمان غیبت محقق بشود، این

حکومت باطل است و برخلاف اسلام است. آنها مغرور بودند، آنهایی که بازیگر نبودند مغرور

بودند به بعضی روایاتی که وارد شده است بر این امر که هر علمی بلند شود قبل از ظهور

حضرت، آن علم، علم باطل است. آنها خیال کرده بودند که نه، هر حکومتی باشد، در

صورتی که آن روایات که هر کس علم بلند کند، علم مهدی به عنوان مهدویت بلند کند.

حالا ما فرض می کنیم که یک همچو روایاتی باشد، آیا معنایش این است که ما تکلیفمان

دیگر ساقط است؟! -۲۵۰-

ایشان در ادامه کلامشان نتایج چنین دیدگاهی را بررسی کرده و می فرمایند:

این که می گوید حکومت لازم نیست معنایش این است که هرج و مرج باشد. اگر یک سال

حکومت در یک مملکتی نباشد، نظام در یک مملکتی نباشد، آن طور فساد پر میکند مملکت را

که آن طرفش پیدا نیست. آن که می گوید حکومت نباشد معنایش این است که هرج و

مرج بشود، همه هم را بکشند، همه به هم ظلم کنند برای این که حضرت بیاید، حضرت بیاید

چه کند؟ برای این که رفع کند این را. این یک آدم اگر سفیه نباشد، اگر مغرض نباشد، اگر

دست سیاستی این کار را نکرده باشد که بازی بدهد ماها را که ما کار به آن ها نداشته باشیم

، آنها بیایند هر کاری بخواهند انجام بدهند، این باید خیلی آدم نفهمی باشد. -۲۵۱-

و در ادامه نیز اضافه می کنند که:

اینهایی که می گویند که هر علمی بلند بشود... خیال کردند که هر حکومتی باشد این

برخلاف انتظار فرج است، اینها نمی فهمند چي دارند می گویند. اینها تزریق کردند بهشان

که این حرفها را بزنند، نمی دانند دارند چي چي مي گویند، حکومت نبودن يعني اينکه همه مردم به جان هم بریزند، بکشند هم را، بزنند هم را، از بین ببرند، برخلاف نص آیات الهي رفتار نکنند. ما اگر فرض مي کردیم دويست تا روايت هم در این باب داشتند، همه را به دیوار مي زدیم براي اينکه خلاف آیات قرآن است. اگر هر روايتي بياید که نهي از منکر را بگوید نباید کرد، این را باید به دیوار زد. این گونه روايت قابل عمل نیست. و این نفهم ها نمی دانند دارند چي چي مي گویند.-۲۵۲-

حضرت امام، در پایان بررسی دیدگاههاي یاد شده، دیدگاه خود در باب مفهوم انتظار فرج را به صراحت مطرح کرده و مي فرماید:

البته این پر کردن دنیا را از عدالت، این را ما نمی توانیم بکنیم. اگر مي توانستیم مي کردیم اما چون نمی توانیم بکنیم ایشان باید بیایند. الان عالم پر از ظلم است. شما يك نقطه هستید در عالم، عالم پر از ظلم است. ما بتوانیم جلوي ظلم را بگیریم، باید بگیریم، تکلیفمان است. ضرورت اسلام و قرآن تکلیف ما کرده است که باید برویم همه کار را بکنیم. اما نمی توانیم بکنیم، چون نمی توانیم باید او بیاید تا بکند، اما باید فراهم کنیم کار را، فراهم کردن اسباب این است که کار را نزدیک بکنیم، کار را همچو بکنیم که مهیا بشود عالم براي آمدن حضرت، عليه السلام.-۲۵۳-

فرمایش امام راحل یادآور این حدیث نبوي است که:

يخرج ناس من المشرق فيوطنون للمهدي؛ يعني سلطانه.

مردمي از مشرق زمین به پا مي خیزند و زمینه را براي برپايي حکومت مهدي آماده مي

سازند.-۲۵۴-

آري انتظار در قاموس امام خميني، قدس سره، مفهومي جز آمادگي فردي و اجتماعي

براي برپايي دولت کریمه حضرت ولي عصر، ارواحنا له الفداء، ندارد و این همان است که در

فرهنگ شیعی بدان اشاره شده و در روایات معصومین ، علیهم السلام ، از آن سخن به میان آمده است.

این جاست که هر پژوهشگر منصفی بر نقش عظیم حضرت امام در احیای اندیشه انتظار اذعان نموده و اقرار خواهد کرد که هیچ حکومتی در طول قرون گذشته به اندازه حرکت رهایی بخش امام راحل در زمینه سازی ظهور حضرت حجت ، علیه السلام ، تاثیر نداشته است. به امید روزی که فجر انقلاب اسلامی به صبح روشن انقلاب جهانی حضرت مهدی ، علیه السلام ، متصل شود و چشمهای ناقابل ما به جمال بی مثال آن پیک خجسته پی روشن گردد، ان شاء الله.

امام خمینی و رسالت جهانی انقلاب اسلامی

در پانزده خرداد سال ۱۳۴۲ حرکتی در این کشور آغاز شد که مبدا تحولی شگرف در حیات اجتماعی - فرهنگی مردم مسلمان ایران گردید و پس از پانزده سال تبدیل به مهمترین تحول اجتماعی - سیاسی قرن بیستم شد.

اما آن چه این حرکت را تا به این اندازه تحول ساز و تاثیر گذار کرده بود، رهبری رادمردی بود که با پشتوانه ای عظیم و غنی از فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی در وری همه جریانهای فکری حاکم بر کشور به هدایت این حکومت پرداخته بود.

بی تردید باید گفت که سرزمین دلاور پرور ایران در تمامی دوران حیات خود، رهبری به این عظمت که هم بتواند با تسخیر قلوب مردم مهمترین تحول معنوی را در کشور ایجاد کند و هم با اقتدار تمام کشور را در توفان سهمگین توطئه ، تجاوز و خیانت ، به بهترین شکل راهبری و هدایت کند، به خود ندیده است.

امروز با گذشت دو دهه از پیروزی انقلاب اسلامی ، جامعه ما بیش از هر زمان دیگری نیازمند شناخت خطوط اصلی حرکت حضرت امام خمینی ، قدس سره ، و مبانی فکری ایشان است .

اصول و مبانی که توجه به آنها می تواند انقلاب اسلامی را در صراط مستقیم حفظ نموده و آن را از آسیبها در امان بدارد.

برخی از اندیشمندان علوم سیاسی بر این باورند که هرگاه یک نهضت و انقلاب مردمی تبدیل به نظام و حکومت و باصطلاح نهادینه می شود، دوران افول و نزول آن آغاز میگردد و به تدریج رو به اضمحلال می گذارد. بر اساس همین باور، این روزها گروهی در تحلیلهاشان مطرح می کنند که دوران -انقلاب اسلامی -- دیگر به سر آمده است. اما در برابر این دیدگاه باید گفت که نهادینه شدن یک حرکت انقلابی ، زمانی می تواند موجب افول و سقوط آن شود که آرمانها و ایده آلهای آن حرکت چنان خرد و حقیر باشد که با براندازی یک نظام سیاسی و تشکیل یک نظام سیاسی جدید دیگر حرفی برای گفتن و هدفی برای تلاش کردن نداشته باشد.

حضرت امام ، قدس سره ، در سراسر دوران هرگز هدف خود در از بین بردن استبداد داخلی و مبارزه با استعمار خارجی در کشور ایران محدود نکرده بود و آن چه در پی آن بود حاکمیت اسلام در سراسر جهان و کوتاه کردن دست ابرقدرتها از همه کشورهای اسلامی بود. ایشان حرکت خود را در راستای قیام جهانی موعود، علیه السلام ، می دید و انقلاب اسلامی ایران را مقدمه ای برای انقلاب عظیم مهدوی ارزیابی می کرد و از همین رو تشکیل حکومت اسلامی در ایران هیچ گاه باعث نمی شد که ایشان از حرکت باز ایستد و سایر ملل اسلامی رابه فراموشی سپارد.

برای شناخت جایگاه انقلاب مهدوی در تفکر سیاسی حضرت امام و تأثیری که فرهنگ انتظار در اهداف کلان و استراتژی بلندمدت ایشان گذاشته بود، در این مقاله بخشهایی از رهنمودهای ایشان را که در مقاطع مختلف انقلاب اسلامی ایراد شده است ، مورد بررسی قرار می دهیم.

بررسی این رهنمودها علاوه بر این که می تواند به ما در شناخت اصول اساسی تفکر امام
راحل، قدس سره، کمک کند، می تواند ما را در شناسایی دلیل کینه و عناد استکبار جهانی
نسبت به امام و انقلاب اسلامی و درک انگیزه تلاشهای بی پایانی که در جهت استحاله نظام
اسلامی صورت می گیرد، یاری رساند.

.انفی وابستگی به شرق و غرب

امام راحل، قدس سره، در سراسر دوران مبارزه خویش بر شعار - نه شرقی، نه غربی -- به
عنوان یکی از اصول اساسی انقلاب اسلامی پای می فشرد و تا آخرین لحظه حیات پربرکت
خود هم حاضر به عقب نشینی از این شعار اصلی انقلاب نشد.

اما آن چه که امام را وا می داشت که این چنین بر این اصل پافشاری کند، احساس عزتی
بود که او در پرتو ولایت ائمه معصومین، علیهم السلام، و به ویژه امام عصر، علیه السلام،
بدان دست یافته بود.

ایشان نمی توانست بپذیرد که مردم مسلمان ایران در عین پذیرش ولایت آخرین حجت
خدا، امام زمان، علیه السلام، سر در گرو ولایت طاغوتهای شرق و غرب داشته باشند. این
بود که قاطعانه اعلام می کرد:

هیئات که امت محمد، صلی الله علیه و آله، و سیراب شدگان کوثر عاشورا و منتظران وراثت
صالحان به مرگ ذلت بار و اسارت غرب و شرق تن در دهند. -۲۵۵-

و از این بالاتر، التزام به اصل - نه شرقی، نه غربی -- را وظیفه مسلمانان جهان دانسته و پشت
کردن به این اصل را، پشت کردن به آرمان مکتب اسلام و خیانت به رسول خدا و ائمه هدی
؛ و پذیرش آن را - شرط ورود به صراط نعمت حق -- می دانست:

شعار - نه شرقی و نه غربی -- ما شعار اصولی انقلاب اسلامی در جهان گرسنگان و مستضعفین
بوده و ترسیم کننده سیاست واقعی عدم تعهد کشورهای اسلامی و کشورهایی است که در

آینده نزدیک و به یاری خدا، اسلام را به عنوان تنها مکتب نجات بخش بشریت می پذیرند و ذره ای هم از این سیاست عدول نخواهد شد. و کشورها یا اسلامی و مردم مسلمان جهان نه باید وابسته به غرب و اروپا و آمریکا و نه وابسته به شرق و شوروی باشند، که ان شاء الله به خدا و رسول خدا و امام زمان وابسته اند. و به طور قطع و یقین پشت کردن به این سیاست بین المللی اسلام، پشت کردن به آرمان مکتب اسلام و خیانت به رسول خدا و ائمه هدی است و نهایتاً مرگ کشور و ملت ما و تمامی کشورهای اسلامی است. و کسی گمان نکند که این شعار، شعار مقطعی است؛ که این سیاست ملاک ابدی مردم ما و جمهوری اسلامی ما و همه مسلمانان سرتاسر عالم است، چرا که شرط ورود به صراط نعمت حق، برائت و دوری از صراط گمراهان است که در همه سطوح و جوامع اسلامی باید پیاده شود. -۲۵۶-

۱۲. احیای هویت اسلامی مسلمانان

حضرت امام، قدس سره، این وعده قرآن کریم را که می فرماید:
هو الذي ارسل رسوله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون. -
۲۵۷-

اوست خدایی که رسول خود را با هدایت و دین حق فرستاد تا آن را بر همه ادیان برتری دهد؛ هر چند مشرکان ناخشنود باشند.

با جان و دل پذیرفته بود و از این رو با صلابت تمام بیان می داشت:
من با اطمینان می گویم اسلام ابرقدرتها را به خاک مذلت می نشاند. اسلام موانع بزرگ داخل و خارج محدوده خود را یکی پس از دیگری برطرف و سنگرهای کلیدی جهان را فتح خواهد کرد. -۲۵۸-

اما ایشان به خوبی واقف بود که رسیدن به این هدف مستلزم احیای هویت اسلامی مسلمانان و بازگشت آنان به اصول اساسی خویش است. از این رو یکی از اهداف مهم جمهوری

اسلامی ایران را تلاش در جهت احیای این هویت و توجه دادن مسلمانان به اصول و مبانی فکر دینی دانسته و می فرمود:

من به صراحت اعلام می کنم که جمهوری اسلامی با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه گذاری می کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه طلبی و فزون طلبی صاحبان قدرت، پول و فریب را نگیرد. -۲۵۹-

۳. گسترش نفوذ اسلام در جهان

اعتقاد به حقانیت اسلام و ایمان به بطلان دیگر مکتبها و مسلکها، به صورت بالقوه این توان را دارد که هر فرد مومن و معتقدی را به تلاش برای گسترش بیشتر اسلام وادارد؛ اما امام خمینی به عنوان رهبری که افقهای دیدش همه جهان را در می نوردد و به چیزی کمتر از حاکمیت جهانی اسلام دل نمی بندد، به این موضوع با دیدی دیگر نگاه می کند؛ او با صراحت اعلام می کند که در پی نابودی همه نظامهای استکباری و گسترش نظام اسلامی در سراسر جهان است:

البته ما این واقعیت و حقیقت را در سیاست خارجی و بین المللی اسلامی مان بارها اعلام نموده ایم که در صدد گسترش نفوذ اسلام در جهان و کم کردن سلطه جهانخواهان بوده و هستیم. حال اگر نوکران آمریکا نام این سیاست را توسعه طلبی و تفکر تشکیل امپراطوری بزرگ می گذارد از آن باکی نداریم و استقبال می کنیم.

ما در صدد خشکانیدن ریشه های فاسد صهیونیسم، سرمایه داری و کمونیزم در جهان هستیم. ما تصمیم گرفته ایم به لطف خدا و عنایت خداوند بزرگ نظامهایی را که بر این سه پایه استوار گردیده اند نابود کنیم و نظام اسلام رسول الله، صلی الله علیه و آله، را در جهان استکبار ترویج نماییم. -۲۶۰-

ایشان در پیامی دیگر تلاش برای گسترش اسلام راستین در جهان و مبارزه با سلطه جهانخواران را اقدامی در جهت زمینه سازی ظهور منجی و مصلح کل دانسته و می فرماید: ما با خواست خدا دست تجاوز و ستم همه ستمگران را در کشورهای اسلامی می شکنیم و با صدور انقلابمان ، که در حقیقت صدور اسلام راستین و بیان احکام محمدی است ، به سیطره و ظلم جهانخواران خاتمه می دهیم و به یاری خد راه را برای ظهور منجی و مصلح کل و امامت مطلقه حق امام زمان ، ارواحنا له الفداء، هموار می کنیم. -۲۶۱-

امام راحل در بخش دیگری از همین پیام ، روشنفکران جهان اسلام را به تلاش آگاهانه برای دگرگون کردن جهان سرمایه داری و کمونیسم فراخوانده و چنین میفرماید:

روشنفکران اسلامی همگی با علم و آگاهی باید راه پر فراز و نشیب دگرگون کردن جهان سرمایه داری و کمونیسم را پیمایند و تمام آزادی خواهان باید با روشن بینی و روشنگری راه سیلی زدن بر گونه ابرقدرتها و قدرتها، خصوصا آمریکا را بر مردم سیلی خورده کشورهای مظلوم اسلامی و جهان سوم ترسیم کنند. -۲۶۲-

۴. ایجاد حکومت جهانی اسلام

از همان سالهای اول پیروزی انقلاب اسلامی همواره این سؤال مطرح بود که آیا دولت و نظام اسلامی باید تنها در پی ایجاد رفاه و آسایش برای مردم ایران و سازندگی کشور اسلامی باشد یا اینکه ، در کنار این هدف ، به هدف بزرگتر انقلاب اسلامی که آزادی همه ملل تحت ستم و تشکیل حکومت جهانی اسلام است ، نیز بیندیشد؟

تفکری که به تدریج بر افکار مسوولان نظام اسلامی حاکم شد، این بود که چون ایران به عنوان ام القرای جهان اسلام مطرح است . پس باید ابتدا به فکر توسعه و سازندگی در داخل کشور بود و ان شاء الله در آینده که از آبادانی و سازندگی ایران اسلامی فارغ شدیم به فریاد دیگر ملل مظلوم هم می رسیم و برای حاکمیت جهانی اسلام هم برنامه ریزی می کنیم

!

اما در مقابل تفکر - اما القري - امام راحل با ژرف اندیشی تمام و با پشتوانه عظیم اعتقاد به انقلاب جهانی حضرت حجت ، علیه السلام ، مسوولان نظام را از اینکه تنها به ایران بیندیشند، بر حذر داشته و میفرمود:

مسوولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست ، انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت ، ارواحنا له الفداء، است - که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد - مسائل اقتصادی و مادی اگر لحظه ای مسوولین را از وظیفه ای که بر عهده دارند منصرف کند ؛ خطری بزرگ و خیانتی سهمگین را به دنبال دارد. باید دولت جمهوری اسلامی تمامی سعی و توان خود را در اداره هر چه بهتر مردم بنماید، و این بدان معنا نیست که آنها را از اهداف عظیم انقلاب که ایجاد حکومت جهانی اسلام است منصرف کند. -۲۶۳-

از این رهنمود به خوبی استفاده می شود که امام راحل ، قدس سره ، انقلاب اسلامی را زمینه ساز انقلاب جهانی مهدی موعود، عجل الله تعالی فرجه الشریف ، دانسته و از همین رو معتقد بودند که مسوولان نظام جمهوری اسلامی باید همه تلاش خود را بر ایجاد آمادگی برای ظهور دولت کریمه امام عصر، علیه السلام ، قرار داده و متوجه باشند که پرداختن به برنامه های توسعه ، حتی یک لحظه ، آنها را از این هدف بزرگ که غفلت از آن - خطری بزرگ و خیانتی سهمگین را به دنبال دارد -- باز ندارد.

آن چه گذشت چند اصل مهم از اصولی بود که امام راحل ، قدس سره ، در تمامی دوران مبارزه خویش بر آن ها پافشاری می کردند و به ویژه در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای عملی شدن آنها تلاش فراوانی نمودند.

اما پافشاری امام بر این اصول ، استکبار جهانی را تا به سر حد جنون از انقلاب اسلامی و

بنیانگذار آن خشمگین ساخته بود. چرا که استکبار جهانی به خوبی دریافته بود که اگر انقلاب اسلامی بتواند این اصول را در عمل پیاده سازد؛ نتیجه ای جز نابودی آنها در بر نخواهد داشت. این بود که از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تلاش خود را برضربه زدن به این انقلاب متمرکز نموده و با تمام قوا در صدد نابودی کامل و یا لاقلاً استحاله فرهنگی نظام اسلامی برآمد.

رهبر کبیر انقلاب اسلامی دلایل دشمنی شرق و غرب با انقلاب اسلامی را اینگونه تشریح می کنند:

امروزه غرب و شرق بخوبی می داند که تنها نیرویی که می تواند آنان را از صحنه خارج کند اسلام است. آنها در این ده سال انقلاب اسلامی ایران ضربات سختی از اسلام خورده اند و تصمیم گرفته اند که به هر وسیله ممکن آن را در ایران که مرکز اسلام ناب محمدی است، نابود کنند؛ اگر بتوانند با نیروی نظامی، اگر نشد با نشر فرهنگ مبتذل خود و بیگانه کردن ملت از اسلام و فرهنگ ملی خویش و...-۲۶۴-

امیدواریم که مسوولان نظام جمهوری اسلامی و مردم مسلمان ایران با عنایت بیشتر به رهنمودها و وصایای امام راحل، قدس سره، بتوانند توطئه های رنگارنگ استکبار جهانی بر ضد انقلاب اسلامی را یکی پس از دیگری خنثی کنند، تا این انقلاب بتواند به هدف نهایی خود که زمینه سازی انقلاب مهدوی است نائل شود.

خداوندا بر ما منت بنه و انقلاب اسلامی ما را مقدمه فروریختن کاخهای ستم جباران و افول ستاره عمر متجاوزان در سراسر جهان گردان و همه ملتها را از ثمرات و برکات وراثت و امامت مستضعفان و پابرهنگان برخوردار فرما.-۲۶۵-

- ۱- سوره انفال -۸-، آیه ۲۴.
- ۲- سوره حدید -۵۷-، آیه ۱۷.
- ۳- الصدوق -ابن بابویه -، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين ، کمال الدين و تمام النعمه ، ج ۲، ص ۶۶۸، ح ۱۳.
- ۴- المجلسي ، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۸ ص ۳۶۸.
- ۵- الطهراني ، الشيخ آقا بزرك ، الذريعه الي تصانيف الشيعة ، ج ۱۶، ص ۷۵ - ۸۳
- ۶- الرفاعي ، عبدالجبار، معجم ما كتب عن الرسول و اهل البيت ، عليهم السلام ، ج ۹، ص ۲۴۷ - ۸۶.
- ۷- همان ، ص ۲۴۰ - ۱۶۲.
- ۸- الطبرسي ، احمد بن علي بن ابي طالب ، الاحتجاج ، ج ۱، ص ۹.
- ۹- همان ، ص ۸.
- ۱۰- همان ، ص ۹.
- ۱۱- الصدوق ، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين ، کمال الدين و تمام النعمه ، ج ۱، مقدمه کتاب در بيان انگيزه شيخ از تاليف کتاب مزبور.
- ۱۲- الرفاعي ، عبدالجبار، همان ، ج ۹، ص ۸۶ - ۲۴۷.
- ۱۳- ر.ک : همان ، ص ۱۵۴.
- ۱۴- ر.ک : همان ، ص ۲۲۷.
- ۱۵- صحيفه نور -مجموعه رهنمودهاي امام خميني ، قدس سره ...- ج ۱۴، ص ۹۴.
- ۱۶- ابن طاووس ، علي بن موسي ، اقبال الاعمال ، ص ۲۱۲؛ المجلسي ، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۹۸، ص ۴۱۳.
- ۱۷- ابن طاووس ، علي بن موسي ، همان ، صص ۲۱۷ - ۲۱۶.
- ۱۸- همان ، ص ۲۱۴.
- ۱۹- سوره دخان -۴۴- آیه ۴. لازم به توضيح است که غالب مفسران آیه یاد شده را ناظر به شب قدر دانسته اند. ر.ک : الطباطبائي ، سيد محمد حسين ، تفسير الميزان ، ج ۱۸، ص ۱۳۰.
- ۲۰- ابن طاووس ، علي بن موسي ، همان ، ص ۲۲۰.

- ۲۱- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ۹۴ ، ص ۸۷ ، ح ۱۲ .
- ۲۲- ابن طاووس ، علي بن موسي ، همان ، ص ۲۰۹ ؛ المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ۹۴ ، ص ۸۵ ، ح ۵؛ الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ج ۲ ، ص ۴۲۴ ، ح ۱ .
- ۲۳- براي مطالعه بیشتر در اين زمينه ر.ك : ابن طاووس ، علي بن موسي ، همان ، صص ۲۳۷ - ۲۰۷ ؛ المجلسي ، محمد باقر، همان .
- ۲۴- ابن طاووس ، علي بن موسي ، همان ، ص ۲۱۸ .
- ۲۵- همان ، ص ۲۱۹ .
- ۲۶- ر.ك : الكليني ، محمد بن يعقوب ، الكافي ، ج ۱ ، ص ۵۱۴ ؛ الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، كمال الدين و تمام النعمه ، ج ۲ ، ص ۴۳۲ ؛ شبراوي ، عبدالله بن محمد، الاتحاف بحب الاشراف ، ص ۱۷۹ ؛ ابن صباغ المالكي ، نورالدين علي بن محمد، الفصول المهمة في معرفة الائمة ، ص ۳۱۰ .
- ۲۷- ر.ك : الكليني ، محمد بن يعقوب ، الكافي ، ج ۱ ، ص ۵۱۴ ؛ المفيد، محمد بن محمد بن نعمان ، الارشاد في معرفة حجج الله علي العباد، ج ۲ ، ص ۳۳۹ ؛ الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، اعلام الوري باعلام الهدى ، ص ۳۹۳ ؛ الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، كمال الدين و تمام النعمه ، ج ۲ ، ص ۴۳۳ - ۴۳۲ .
- ۲۸- المفيد، محمد بن محمد بن نعمان ، همان .
- ۲۹- -نرجس -- نام گلي از دره تڪ لپه ايها، و سردسته گياهان تيره نرگسي است ، كه گلهايش منفرد و در انتهاي ساقه قرار دارد. -فرهنگ معين ، ج ۴ ، ص ۴۷۰۲ -
- ۳۰- -سوسن نام گلي فصلي و درشت به رنگهاي مختلف است . اصل اين گل از اروپا و ژاپن و آمريکاي شمالي و هيمالياست .- همان ، ص ۱۹۵۴ -
- ۳۱- -صيقل -- هر شي نوراني ، صيقل و جلا داده شده را مي گویند. بنا به گفته شيخ صدوق و شيخ طوسي ، پس از آن كه حضرت نرجس خاتون به ولي عصر، عليه السلام ، حامله شد او را صيقل نام نهادند. -ر.ك : الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ص ۴۳۲ ؛ طوسي ، محمد بن الحسن ، كتاب الغيبة ، ص ۲۴۱ -
- ۳۲- -مليکه -- به معنای ملکه و شهبانوست .
- ۳۳- ر.ك : الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ص ۴۳۲ .

- ۳۴- ر.ک: الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ص ۴۲۳ - ۴۱۷ ؛ الطوسي ، محمد بن الحسن ، كتاب الغيبة ، ص ۱۲۸ - ۱۲۴ ؛ المجلسي ، محمد باقر ، بحار الانوار ، ج ۵۱ ، ص ۱۱ - ۶ .
- ۳۵- در كتاب تاريخ العرب و الروم آمده است در سال ۲۴۷ ق . جنگهاي بين مسلمانان و روميان در گرفت و غنايم بسياري به چنگ مسلمانان افتاد. در سال ۲۴۸ ق . نیز - بلکاجور-- سردار مسلمانان با روميان جنگيد و طي آن بسياري از اشراف روم اسير شدند. -ر.ک: نازيليف ، تاريخ العرب و الروم ، ترجمه محمد عبدالهادي شعيره ، ص ۲۲۵- . ابن اثير نيز طي حوادث سال ۲۴۹ ق . مي نويسد: جنگي ميان مسلمانان به سرکردگي - عمر بن عبدالله اقطع -- و - جعفر بن علي صانقه -- با قواي روم که شخص قيصر نيز در آن جنگ شرکت داشت روي داد. - به نقل از: هيئت تحريريه مؤسسه در راه حق ، پيشواي دوازدهم حضرت امام حجه بن الحسن المهدي ، عليه السلام ، ص ۲۶۲۷ - -
- ۳۶- هيئت تحريريه مؤسسه در راه حق ، همان ، ص ۲۷ - ۲۶ .
- ۳۷- الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، همان ، ص ۴۱۸ - ۴۱۷ .
- ۳۸- ر.ک: امين ، سيد محسن ، سيره معصومان ، ترجمه علي حجاتي کرمانی ، ج ۶ ، ص ۲۶۳ - ۲۶۱ .
- ۳۹- ر.ک: الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، همان .
- ۴۰- الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ج ۲ ، ص ۴۲۴ ، ح ۱ ؛ المجلسي ، محمد باقر ، همان ، ج ۵۱ ، ص ۲ .
- ۴۱- در ادامه همین کتاب در اين باره بيشتري سخن خواهيم گفت .
- ۴۲- قمي ، شيخ عباس ، منتهي الامال ، ج ۲ ، ص ۷۶۲ .
- ۴۳- ر.ک: امين ، سيد محسن ، همان ، ص ۲۵۹ .
- ۴۴- همان ، ص ۲۷۲ .
- ۴۵- الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ، كتاب الغيبة ، ص ۲۱۵ - ۲۱۴ .
- ۴۶- همان ، ص ۲۱۵ .
- ۴۷- مولف كتاب سيره معصومان اظهار مي دارد که : دستيابي به تاريخ وفات - عثمان بن سعيد -- براي ما ميسر نشد .

۴۸- الطوسي ، محمد بن الحسن ، همان ، ص ۲۲۱.

۴۹- همان ، ص ۲۱۶.

۵۰- همان ، ص ۲۱۸.

۵۱- همان ، ص ۲۱۶.

۵۲- همان ، ص ۲۱۹.

۵۳- همان ، ص ۲۲۲ - ۲۲۱.

۵۴- این روایتی است که شیخ طوسی در کتاب الغیبه از ابونصر هبه الله بن محمد بن احمد کاتب نقل کرده است . پوشیده نیست که این مدت از زمان ولادت امام زمان ، علیه السلام ، یعنی سال ۲۵۵ ق . تا هنگام وفات محمد بن عثمان در سال ۳۰۵ ق . بوده است . علاوه بر این باید یادآور شد که محمد بن عثمان از هنگام ولادت امام زمان ، علیه السلام ، عهده دار سفارت آن حضرت نبوده است بلکه وی پس از مرگ پدرش عثمان ، این مسؤلیت را بر عهده گرفته است . و باید از این ۵۰ سال که شیخ طوسی ذکر کرده پنج سال نخست زندگی امام قائم ، علیه السلام ، تا وفات امام عسکری ، علیه السلام ، و نیز مدت سفارت پدرش ، عثمان ، را تا هنگام مرگش کم کرد و مدت باقی مانده همان مدتی است که محمد بن عثمان سفارت آن حضرت را به عهده داشته است .

۵۵- همان ، ص ۲۲۷.

۵۶- ر.ک . همان ، ص ۲۳۸.

۵۷- همان ، ص ۲۴۲.

۵۸- همان ، ص ۲۴۳.

۵۹- همان ، ص ۲۴۳ - ۲۴۲.

۶۰- همان ، ص ۲۴۳.

۶۱- برای مطالعه بیشتر در مورد زندگی نواب خواص ر.ک : امین ، سید محسن ، همان ، ص ۲۷۲ - ۲۲۷.

۶۲- ر.ک : الکلبینی ، محمد بن یعقوب ، الکافی ، ج ۱ ، ص ۵۰۱ ، ح ۷ ؛ المفید ، محمد بن محمد بن النعمان ، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد ، ج ۲ ، ص ۳۰۹ - ۳۱۲ شایان ذکر است که برخی از اهل تحقیق سال ۲۳۴ ق . را به عنوان سال ورود حضرت هادی ، علیه

السلام ، به سامرا ذکر کرده اند. ر.ك : الصدور، محمد، تاريخ الغيبة الصغرى ، ص ۱۰۸ - ۱۰۷.

۶۳- الحر العاملي ، محمد بن الحسن ، اثبات الهداة ، ج ۳، ص ۵۷۰، ح. ۶۸۵.

۶۴- ر.ك : المفيد، همان ، ص ۳۳۶.

۶۵- المفيد، همان ، ص ۳۴۳.

۶۶- الكليني ، محمد بن يعقوب ، همان ، ص ۵۳۳، ح ۱۲ ؛ المفيد، همان ، ص ۳۴۶ - ۳۴۵.

۶۷- الكليني ، همان ، ص ۵۳۲، ح ۱۱؛ المفيد، همان ، ص ۳۴۶؛ همچنين ر.ك : النعماني ،

محمد بن ابراهيم ، كتاب الغيبة ، تهران ، مكتبة الصدوق ، ص ۶۰، ح ۳ ؛ الطوسي ، محمد بن

الحسين ، كتاب الغيبة ، ص ۱۴۱، ح ۱۰۶.

۶۸- الكليني ، همان ، ص ۵۳۲، ح ۱۱؛ همچنين ر.ك : الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ،

كمال الدين و تمام النعمة ، ج ۱، ص ۲۶۹، ح ۱۳؛ المفيد، همان ؛ الطوسي ، همان ، ص ۱۳۹،

ح ۱۰۳.

۶۹- الكليني ، همان ، ص ۵۳۳، ح ۱۵؛ همچنين ر.ك : الصدوق ، همان ، ج ۲، ص ۳۵۰، ح

۴۵؛ المفيد، همان ، ص ۳۴۷؛ الطوسي ، همان ، ص ۱۴۰، ح ۱۰۴؛ النعماني ، همان ، ص ۹۴،

ح ۲۵.

۷۰- براي مطالعه بيشتر در اين زمينه ر.ك : الكليني ، همان ، باب ماجاء في الاثني عشر و

النص عليهم ، ص ۵۲۵ - ۵۳۵؛ الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، اعلام الوري باعلام

الهدى ، ج ۲، ص ۱۵۵.۲۰۸ -

۷۱- ر.ك : الخوئي ، السيد ابوالقاسم ، معجم رجال الحديث ، ج ۱۶، ص ۳۰۹.

۷۲- الكليني ، همان ، ص ۳۲۸، ح ۱؛ المفيد، همان ، ص ۳۴۸.

۷۳- الكليني ، همان ، ص ۳۲۹، ح ۵؛ المفيد، همان ، ص ۳۴۹.

۷۴- زبيري -- لقب يكي از گردنكشان و دشمنان اهل بيت از نسل - زبير -- است كه در

زمان حضرت عسكري ، عليه السلام ، مي زيست و آن حضرت را تهديد به قتل کرده بود. اما

خداوند به دست خليفه عباسي او را به سزاي اعمالش رساند.

۷۵- الطوسي ، محمد بن الحسن ، الفهرست ، ص ۷۰، ش ۷۸؛ همچنين ر.ك : الخويي ،

السيد ابوالقاسم ، همان ، ج ۲، ص ۴۸ - ۴۷.

- ۷۶- الصدوق ، همان ، ج ۲ ، ص ۴۳۴۳۴ - ، ح ۱۶ .
- ۷۷- همان ، ص ۴۰۸ - ۴۰۹ ، ح ۷ .
- ۷۸- ر.ك : الخوئي ، السيد ابوالقاسم ، همان ، ج ۷ ، ص ۱۱۸ و ج ۲۲ . ص ۷۵ .
- ۷۹- الكليني ، ص ۳۲۸ ، ح ۲ ؛ المفيد ، همان ، ص ۳۴۸ .
- ۸۰- ر.ك : الخوئي السيد ابوالقاسم ، همان ، ج ۶ ، ص ۲۴۷ و ۲۵۴ .
- ۸۱- الكليني ، همان ، ص ۳۲۹ ، ح ۴ ؛ المفيد ، همان ، ص ۳۵۱ - ۳۵۲ .
- ۸۲- علامه مجلسي در كتاب مرآة العقول - ج ۴ ، ص ۲ - در توضيح عبارت - و اشار بيده --
 كه در روايت مزبور آمده است مي گويد - : يعني انگشتان ايهام و سبابه هر دو دست خود را
 از هم باز كرد و در همين حال دستان خود را از هم دور كرد . چنان كه در بين اعراب و غير
 آنها براي اشاره به ستبري كردن رايج است . يعني آن حضرت جواني قدرتمند است كه
 كردن او اين چنين است --
- ۸۳- ر.ك : الخوئي ، السيد ابوالقاسم ، همان ، ج ۲۳ ، ص ۱۸۷ .
- ۸۴- ر.ك : الصدوق ، همان ، ج ۲ ، ص ۴۲۴ - ۴۲۵ .
- ۸۵- ر.ك : الخوئي : السيد ابوالقاسم ، ج ۱۷ ، ص ۱۵۸ .
- ۸۶- الكليني ، همان ، ص ۳۳۰ - ۳۳۱ ، ج ۳ ؛ المفيد ، همان ، ص ۳۵۱ .
- ۸۷- ر.ك : الخوئي ، السيد ابوالقاسم ، همان ، ج ۱۵ ، ص ۹۳ - ۹۴ و ۱۰۷ .
- ۸۸- الكليني ، همان ، ص ۳۳۰ ، ح ۲ ؛ المفيد ، همان ، ص ۳۵۱ .
- ۸۹- الكليني ، همان ، ص ۳۳۲ ، ح ۱۲ ؛ المفيد ، همان ، ص ۳۵۳ - ۳۵۴ .
- ۹۰- الصدوق ، همان ، ج ۲ ، ص ۳۸۴ - ۳۸۵ ، ح ۱ .
- ۹۱- الطوسي ، همان ، ص ۲۱۷ ، همچنين ر.ك : المفيد ، همان ، ج ۲ ، ص ۴۳۵ ، ج ۲ .
- ۹۲- ر.ك : الخوئي ، السيد ابوالقاسم ، همان ، ج ۱ ، ص ۲۰۲ .
- ۹۳- الصدوق ، همان ، ج ۲ ، ص ۴۷۶۴۷۵ - ، ترجمه با استفاده از ترجمه فارسي كتاب به قلم
 آية الله كمره اي .
- ۹۴- ر.ك : الصدر سيد محمد ، همان ، ص ۲۹۸ .
- ۹۵- الطوسي ، ابوجعفر محمد بن الحسن ، كتاب الغيبة ، ص ۲۶۱ .
- ۹۶- الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، اعلام الوري باعلام الهدى ، ص ۴۱۶ .

- ۹۷- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، كتاب الغيبة ، صص ۱۷۲ - ۱۷۱ .
- ۹۸- همان جا، صص ۱۷۴ - ۱۷۳ .
- ۹۹- همان .
- ۱۰۰- المفيد، محمد بن محمد بن النعمان ، الارشاد في معرفة حجج الله علي العباد، ج ۲، ص ۳۴۰ .
- ۱۰۱- الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، همان ، ص ۴۱۶ .
- ۱۰۲- الصدر، السيد محمد، تاريخ الغيبة الصغري ، ص ۳۴۱ به بعد .
- ۱۰۳- الصدر، السيد محمد، تاريخ الغيبة الكبرى ، صص ۳۶ - ۳۱ .
- ۱۰۴- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۱۷۵ .
- ۱۰۵- الصدوق ، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين ، كمال الدين و تمام النعمة ، ج ۲، ص ۶۴۸ .
- ۱۰۶- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۱۴ .
- ۱۰۷- الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ، همان ، ص ۲۲۱ .
- ۱۰۸- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۱۶۴ .
- ۱۰۹- الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ، همان ، ص ۲۲۲ .
- ۱۱۰- همان ، ص ۱۶۴ ، ۲۵۸ ، ۱۵۶ و ۱۸۱؛ همچنين ر.ك : نوري ، ميرزا حسين ، نجم الثاقب ، صص ۵۰۷ - ۱۳۹ .
- ۱۱۱- الصدوق ، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين ، همان ، صص ۴۸۱ . ۴۸۲ -
- ۱۱۲- النعماني ، همان ، ص ۱۷۶ . ۱۷۷ -
- ۱۱۳- الصدوق ، همان ، ص ۴۸۰ .
- ۱۱۴- اليزدي الحائري ، علي ، الزام الناصب ، ج ۲، ص ۴۲۸ .
- ۱۱۵- المسعودي ، علي بن حسين ، اثبات الوصية - چاپ سنگي -، ص ۲۶۲ ؛ همچنين قمي ، شيخ عباس ، منتهي الامال ، ج ۲، ص ۵۶۵ .
- ۱۱۶- ر.ك : الصدر، السيد محمد، تاريخ الغيبة الصغري ، ص ۲۲۳ .
- ۱۱۷- سوره انفال -۸-، آيه ۵۳ .
- ۱۱۸- الكليني ، محمد بن يعقوب ، الكافي ، ج ۱، كتاب الحجّة ، باب في الغيبة ، ص ۳۴۳ ، ح

- ۱۱۹- الطبرسي ، ابو الفضل علي ، مشكاة الانوار، ص ۶۴ - ۶۳.
- ۱۲۰- النعماني ، همان ، ص ۲۰۳.
- ۱۲۱- المجلسي ، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۷.
- ۱۲۲- ر.ك: الفيومي ، احمد بن محمد، المصباح المنير، ص ۱۲۱؛ ابن منظور، لسان العرب ، ج ۳، ص ۵۳؛ الشرتوني اللبناني ، سعيد الخوري ، اقرب الموارد في فصيح العربية و الشوارد، ج ۱، ص ۱۶۴؛ جر، خليل ، فرهنگ لاروس ، ترجمه سيد حميد طيبیان ، ج ۱، ص ۸۰۸؛ عميد، حسن ، فرهنگ عميد، ج ۱، ص ۷۷۹.
- ۱۲۳- الراغب الاصفهاني ، ابوالقاسم الحسين بن محمد، مفردات الفاظ القرآن في غريب القرآن ، ص ۱۰۷.
- ۱۲۴- سوره نساء -۴-، آيه ۱۶۵.
- ۱۲۵- سوره انعام -۶-، آيه ۱۴۹.
- ۱۲۶- نهج البلاغه ، كلمات قصار ۱۴۷، ترجمه سيد جعفر شهيدي ، ص ۳۸۸.
- ۱۲۷- الكليني ، محمد بن يعقوب ، الكافي ، ج ۱، كتاب الحجّة ، ص ۱۷۸۱۷۹ - ، ح ۸.
- ۱۲۸- در برخي از نسخه هاي الكافي به جاي- حتي - كلمه- حي - آمده است . امام رضا، عليه السلام ، نیز به نقل از امام باقر، عليه السلام ، چنین روایت می کنند: -ان الحجّة لا تقوم لله عز و جل علي خلقه الا بامام حي يعرفونه --- -الحميري ، ابوالحسن عبدالله بن جعفر، قرب الاسناد، ص ۳۵۱-.
- ۱۲۹- الكليني ، محمد بن يعقوب ، همان ، ص ۱۷۷، ح ۲.
- ۱۳۰- همان ، ص ۱۷۹، ح ۱۰.
- ۱۳۱- همان ، ح ۹.
- ۱۳۲- الصدوق ، ابو جعفر محمد بن علي ، كمال الدين و تمام النعمه ، ج ۲، ص ۵۱۲.
- ۱۳۳- سوره انعام -۶-، آيه ۱۵۸.
- ۱۳۴- ر.ك: البحراني ، السيد هاشم ، البرهان في تفسير القرآن ، ج ۳، ص ۱۲۱ - ۱۲۳ ؛ موسسه المعارف الاسلاميه ، معجم احاديث الامام المهدي ، عليه السلام ، ج ۵، ص ۱۰۹ - ۱۰۰.

- ۱۳۵- الصدوق ، همان ، ص ۱۸ .
- ۱۳۶- همان ، ص ۳۵۷ ، ح ۵۴ .
- ۱۳۷- المجلسي ، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۷۶ .
- ۱۳۸- الكليني ، محمد بن يعقوب ، همان ، ص ۳۷۲ - ۳۷۱ ، ح ۵ .
- ۱۳۹- صحيفه نور -مجموعه رهنمودهاي امام خميني ، قدس سره -، ج ۲۰، ص ۱۹۸ - ۱۹۹ .
- ۱۴۰- همان ، ج ۷، ص ۲۵۵ .
- ۱۴۱- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، كتاب الغيبة ، ص ۲۰۰ ، ح ۱۶ .
- ۱۴۲- الكليني ، محمد بن يعقوب ، الكافي ، ج ۲، ص ۲۲ ، ح ۱۳ .
- ۱۴۳- الصدوق ، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين ، كمال الدين و تمام النعمة ، ج ۲، ص ۳۷۷ ، ح ۱ .
- ۱۴۴- همان ، ج ۲، ص ۶۴۵ ، ح ۶ .
- ۱۴۵- همان ، ج ۲، ص ۳۵۷ ، ح ۵۴ .
- ۱۴۶- المجلسي ، المولي محمد باقر، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۳ ، ح ۷ .
- ۱۴۷- همان ، ص ۱۲۶ ، ح ۱۸ .
- ۱۴۸- ر.ك : الموسوي الاصفهاني ، ميرزا محمد تقي ، مكيال المكارم في فوائد الدعاء للقائم ، ج ۲، ص ۱۰۴ به بعد .
- ۱۴۹- المجلسي ، المولي محمد باقر، همان ، ج ۸، ص ۳۶۸ و ج ۳۲، ص ۳۲۱ و ۳۳۳؛ همچنين ر.ك : القندوزي ، حافظ سليمان بن ابراهيم ، ينابيع المودة ، ج ۳، ص ۳۷۲ .
- ۱۵۰- الكليني ، محمد بن يعقوب ، همان ، ج ۱، ص ۳۷۱ ، ح ۵ .
- ۱۵۱- الصدوق ، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ج ۲، ص ۵۱۲ .
- ۱۵۲- الموسوي الاصفهاني ، ميرزا محمد تقي ، همان ، ج ۲، ص ۱۰۷ .
- ۱۵۳- الكليني ، محمد بن يعقوب ، همان ، ج ۱، ص ۱۹۴ ، ح ۱ .
- ۱۵۴- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۰۰ ، ح ۱۶ .
- ۱۵۵- المجلسي ، المولي محمد باقر، همان ، ج ۵۳، ص ۱۷۷ .
- ۱۵۶- سوره آل عمران -۳-، آيه ۲۰۰ .
- ۱۵۷- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۱۹۹ ، همچنين ر.ك : البحراني ، السيد هاشم

- الحسيني ، البرهان في تفسير القرآن ، ج ١ ، ص ٣٣٤ ، ح ٤ .
- ١٥٨- البحراني ، السيد هاشم الحسيني ، همان ، ج ١ ، ص ٣٣٤ ، ح ٢ .
- ١٥٩- ر.ك : همان .
- ١٦٠- ابن طاووس ، علي بن موسي ، مصباح الزائر ، ص ٤٥٥ ؛ المجلسي ، مولي محمد باقر ، همان ، ج ١٠٢ ، ص ١١١ .
- ١٦١- همان .
- ١٦٢- همان ، ج ٥٣ ، ص ١٧٧ .
- ١٦٣- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ٣٢٠ ، ح ١٠ .
- ١٦٤- الكليني ، محمد بن يعقوب ، همان ، ج ٦ ، ص ٥٣٥ ، ح ١ .
- ١٦٥- همان ، ج ٨ ، ص ٣٨١ ، ح ٥٧٦ .
- ١٦٦- -مرابطه -- چنان که فقها در کتاب جهاد گفته اند، این است که شخص مومن برای جلوگیری از هجوم و نفوذ مشرکان و کافران در مرزهای کشور اسلامي ، و یا هر موضعي که از آن احتمال بروز حمله اي عليه مسلمانان مي رود، به حال آماده باش و در کمين به سر برد. -ر.ك : النجفي ، الشيخ محمد حسن ، جواهر الکلام في شرح شرائع الاسلام ، ج ٢١ ، ص ٣٩- این عمل در زمان غيبت امام معصوم ، عليه السلام ، مستحب بوده و فضيلتهاي بسياري براي آن برشمرده است ، چنانکه در روايتي که به طريق اهل سنت از رسول گرامي اسلام ، صلي الله عليه وآله ، نقل شده آمده است :
- رباط يوم و ليلة خير من صيام شهر و قيامه ، و ان مات مرابطا جري عليه عمله و اجري عليه رزقه و امن من الفتان --.
- یک شبانه روز مرابطه -مرزداري - در راه خدا از این که شخص یک ماه روزها روزه باشد و شبها به عبادت قيام نمايد ثوابش بيشتري است ، پس هرگاه در این راه بميرد عملي که انجام مي داده بر او جريان خواهد يافت ، و روزيش بر او جاري خواهد شد و از فرشته اي که در قبر مرده ها را امتحان مي کند ايمن خواهد ماند .-البرهان ، علاء الدين علي المتقي ، کنز العمال في سنن الاقوال و الافعال ، ج ٤ ، ص ٢٨٤ ، ح ١٠٥٠٩ -
- اما در مورد این که حداقل و حداکثر زمان مرابطه چه اندازه است بايد گفت که : حداقل زمان مرابطه سه روز و حداکثر آن چهل روز است ، زیرا اگر از این مقدار بيشتري شود ديگر بر

- آن صدق مرابطه نکرده و جهاد شمرده می شود و شخص هم از ثواب جهاد کنندگان برخوردار می شود. ر.ک: النجفی، الشیخ محمد حسن، همان ج ۲۱، ص ۴۲۴۱ - -
- ۱۶۷- المجلسي، المولي محمد باقر، مرآة العقول في شرح اخبار آل الرسول، ج ۲۶، ص ۵۸۲.
- ۱۶۸- النجفی، الشیخ محمد حسن، همان، ج ۲۱، ص ۴۳.
- ۱۶۹- روزنامه جمهوری اسلامی، پنجشنبه ۲۶ تیرماه ۱۳۷۶، ص
- ۱۷۰- صحیفه نور -مجموعه رهنمودهای امام خمینی -، ج ۲۰، ص ۱۹۸.
- ۱۷۱- المجلسي، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۵۴، به نقل از: حکیمی، محمد، در فجر ساحل، ص ۶۹.
- ۱۷۲- همان، ص ۳۵۹، به نقل از ماخذ پیشین.
- ۱۷۳- ر.ک: امین، سید محسن، سیره معصومان، ترجمه علی حجتی کرمانی، ج ۶، ص ۵۱.
- ۱۷۴- نهج البلاغه، کلام ۲۰۹، ترجمه سید جعفر شهیدی صص ۲۴۱.۲۴۲ -
- ۱۷۵- المجلسي، محمد باقر، همان، ج ۵۱، ص ۱۲۰، به نقل از: حکیمی، محمد، عصر زندگی -چگونگی آینده انسان و اسلام -، ص ۵۱.
- ۱۷۶- رشوه بگیران، تباه کنندگان و ساخت و پاخت کنان. ر.ک: حکیمی، محمد، همان.
- ۱۷۷- العسكري، نجم الدین جعفر بن محمد، المهدي الموعود المنتظر عند علماء السنة و الامامية، ج ۱، ص ۲۷۷، به نقل از حکیمی، محمد، همان.
- ۱۷۸- المجلسي، محمد باقر، همان، ج ۷۷، ص ۱۹۲.
- ۱۷۹- نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی، ص ۳۲۰، نامه ۴۶.
- ۱۸۰- المجلسي، محمد باقر، همان، ج ۵۱، ص ۱۲۳، به نقل از: حکیمی، محمد، همان، ص ۱۱۳.
- ۱۸۱- الكليني، محمد بن يعقوب، الكافي، ج ۸، ص ۳۲، به نقل از: حکیمی، محمد، همان، ص ۱۱۲.
- ۱۸۲- ر.ک: الصدوق، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين، كمال الدين و تمام النعمة، ج ۱، ص ۲۵۷.

۱۸۳- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ۵۲، ص ۳۶۲، به نقل از حكيمي ، محمد، همان ، ص ۴۲.

۱۸۴- همان ، ج ۵۱، ص ۲۹، به نقل از حكيمي ، محمد، همان ، ص ۱۵۹.

۱۸۵- صحيفه نور -مجموعه رهنمودهاي امام خميني -، ج ۱۲، ص ۲۰۹ - ۲۰۷.

۱۸۶- ر.ك : المفيد، محمد بن محمد بن نعمان ،، الارشاد، ص ۳۶۱ - ۳۵۶؛ امين ، سيد

محسن ، سيره معصومان ، ترجمه علي حجتى كرمانى ،، ج ۶، ص ۳۶۷.۴۰۰ -

۱۸۷- ر.ك : الصدر، السيد محمد، تاريخ الغيبة الكبرى ، ص ۴۴۲.

۱۸۸- الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ، كتاب الغيبة ، ص ۲۶۷؛ النعماني ، محمد بن

ابراهيم ، كتاب الغيبة ، ص ۲۵۷.

۱۸۹- الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ، همان ، ص ۲۷۰؛ الصدوق ، محمد بن علي بن

الحسين ، كمال الدين و تمام النعمة ، ج ۲، ص ۶۵۱.

۱۹۰- ر.ك : الصافي الكلپايگاني ، لطف الله ، منتخب الاثر في الامام الثاني عشر، ص ۴۵۴.

۱۹۱- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۶۷؛ الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ،

همان ، ص ۲۷۱.

۱۹۲- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۵۲.

۱۹۳- المفيد، همان ، ص ۳۶۰؛ الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ص ۶۴۹.

۱۹۴- ر.ك : النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۵۲؛ الطوسي ، ابو جعفر محمد بن

الحسن ، همان ، ص ۲۷۱.

۱۹۵- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۶۲.

۱۹۶- براي مطالعه بيشتر در اين زمينه ر.ك : الصدر. السيد محمد، همان ، ص ۴۴۸ - ۴۷۷.

۱۹۷- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۴۵؛ الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ،

همان ، ص ۲۷۴؛ الصدوق ، محمد بن علي بن الحسن ، همان ، ج ۲، ص ۶۵۰.

۱۹۸- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۷۱؛ الطوسي ، ابو جعفر محمد بن الحسن ،

همان ، ص ۲۷۰؛ الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ج ۲، ص ۶۵۵.

۱۹۹- الصدوق ، محمد بن علي بن الحسين ، همان ، ج ۲، ص ۶۵۵.

۲۰۰- الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، اعلام الوري باعلام الهدى ، ص ۴۲۹.

- ۲۰۱- همان ، ص ۴۲۷.
- ۲۰۲- اليزدي الحائري ، علي ، الزام الناصب في اثبات الحجّة الغائب ، ج ۲ ، ص ۱۵۹؛ الشيخ المفيد، همان ، ص ۳۵۹.
- ۲۰۳- النعماني ، محمد بن ابراهيم ، همان ، ص ۲۸۲.
- ۲۰۴- همان ، ج ۱۰۲ ، ص ۱۱۱.
- ۲۰۵- سوره حجر -۱۵-، آيه ۷۵.
- ۲۰۶- المجلسي ، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۸۶، ح ۲۰۲.
- ۲۰۷- سوره يونس -۱۰-، آيه ۶۲.
- ۲۰۸- الصدوق -ابن بابويه -، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين ، كمال الدين و تمام النعمه ، ج ۲، ص ۳۵۷، ح ۵۴.
- ۲۰۹- الحاكم النيسابوري ، ابو عبدالله محمد بن عبدالله ، المستدرک علي الصحيحين في الحديث ، ج ۴، ص ۵۵۴، به نقل از: معجم احاديث الامام المهدي عليه السلام ، ج ۳، ص ۱۰۰.
- ۲۱۰- ر.ك: معجم احاديث الامام المهدي ، عليه السلام ، ج ۳، ص ۱۰۸ ۱۰۴ - و ج ۴، ص ۳۲ - ۲۲.
- ۲۱۱- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ۵۲ ص ۳۳۴، ح ۶۴.
- ۲۱۲- فيض الاسلام ، سيد علي نقی ، ترجمه و شرح نهج البلاغه ، خطبه ۱۵۰، ص ۴۵۹ - ۴۵۸.
- ۲۱۳- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ۵۲ ، ص ۳۲۷، ح ۴۳.
- ۲۱۴- سوره هود -۱۱-، آيه ۸۰.
- ۲۱۵- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ص ۳۲۷ ح ۴۴.
- ۲۱۶- همان ، ص ۳۲۶، ح ۴۲.
- ۲۱۷- همان ، ص ۳۳۸ - ۳۳۷.
- ۲۱۸- همان ، ص ۳۲۳، ح ۳.
- ۲۱۹- همان.
- ۲۲۰- همان ، ص ۳۶۸ - ۳۶۷، ح ۱۵۲.
- ۲۲۱- المروزي ، ابو عبدالله نعيم بن حماد، الفتن -نسخه خطي -، ص ۹۵، به نقل از: معجم

- احاديث الامام المهدي عليه السلام ، ج ٣ ، ص ٢٩٥ ، ح ٨٣٢ .
- ٢٢٢- فيض الاسلام ، سيد علي نقوي ، ترجمه و شرح نهج البلاغه ، ص ١٢٠٢ ، ح ١ .
- ٢٢٣- همان ، ص ٣٦٩ ، ح ١٥٧ .
- ٢٢٤- همان ، ص ٣٧٠ ، ح ١٥٩ .
- ٢٢٥- ر.ك : همان ، ص ٢٣٩ ، ٢٨٦ ، ٣١٦ ، ٣٢٣ ، ٣٤٢ ، ٣٦٨ .
- ٢٢٦- ر.ك : ابن طاووس ، رضي الدين علي بن موسي ، الملاحم و الفتن في ظهور الغائب المنتظر، ص ١٢١؛ سليمان ، كامل ، روزگار رهايي -يوم الخلاص -، ترجمه علي اكبر مهدي پور، ج ١، ص ٤٠٧ .
- ٢٢٧- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ٥١ ، ص ٢١٧ ، ح ٦ .
- ٢٢٨- همان ، ج ٢٣ ، ص ١٨٩ ، ح ٤ .
- ٢٢٩- الحر العاملي ، محمد بن الحسن ، اثبات الهداء ، ج ٣ ، ص ٥٨٨ ، ح ٨٠٨ ، به نقل از: معجم الاحاديث الامام المهدي عليه السلام ، ج ٣ ، ص ٢٤٣ ، ح ٧٧٢ .
- ٢٣٠- النعماني ، محمد ابراهيم ، الغيبة ، ص ١٦٥ ، به نقل از: سليمان ، كامل ، همان ، ص ٤٧٨ .
- ٢٣١- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ص ٣٥٦ ، ح ١٢١ .
- ٢٣٢- همان ، ص ٢٨٦ ، ح ١٩ .
- ٢٣٣- سوره انفال -٨-، آيه ١٢ .
- ٢٣٤- ر.ك : الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، مجمع البيان في تفسير القرآن ، ج ٣ - ٤ ، ص ٥٢٦ - ٥٢٥ .
- ٢٣٥- سوره حشر -٥٩-، آيه ٢ .
- ٢٣٦- ١٦. ر.ك : الطبرسي ، ابو علي الفضل بن الحسن ، همان ، ج ٩ - ١٠ ، ص ٢٥٨ - ٢٥٧ .
- ٢٣٧- ر.ك : سوره آل عمران -٣-، آيه ١٥١ ؛ سوره احزاب -٣٣-، آيه ٢٣ .
- ٢٣٨- المجلسي ، محمد باقر، همان ، ج ٥٢ ، ص ١٩١ ، ح ٢٤ .
- ٢٣٩- همان ، ص ٣٩١ ، ح .
- ٢٤٠- همان ، ص ٣٥٦ ، ح ١١٩ .
- ٢٤١- صحيفه نور -مجموعه رهنمودهاي امام خميني ١-، ج ٢٠ ، ص ١١٨ .

- ۲۴۲- همان ، ج ۷ ، ص ۲۵۵ .
- ۲۴۳- همان ، ج ۱۹ ، ص ۱۵۴ .
- ۲۴۴- همان ، ج ۲۰ ، ص ۱۹۶ .
- ۲۴۵- همان .
- ۲۴۶- همان ، ص ۱۹۷ .
- ۲۴۷- همان ، ص ۱۹۶ .
- ۲۴۸- همان ، ص ۱۹۷ - ۱۹۶ .
- ۲۴۹- همان ، ص ۱۹۷ .
- ۲۵۰- همان .
- ۲۵۱- همان .
- ۲۵۲- همان ، ص ۱۹۸ .
- ۲۵۳- همان .
- ۲۵۴- الصافي الكلبايگاني ، لطف الله ، منتخب الاثر في الامام الثاني عشر، عليه السلام ، ص ۳۰۴ .
- ۲۵۵- صحيفه نور -مجموعه رهنمودهاي امام خميني ، قدس سره ، سازمان مدارك فرهنگي انقلاب اسلامي ، ۱۳۶۹، ج ۲ ، ص ۱۱۳ .-پيام به حجاج بيت اللآة لحرام ، مرداد ۱۳۶۶ -
- ۲۵۶- همان ، ص ۱۱۴ .
- ۲۵۷- سوره توبه -۹-، آيه ۳۳؛ سوره صف -۶۱-، آيه ۹؛ همچنين ر.ك : سوره فتح -۴۸-، آيه ۲۸ .
- ۲۵۸- صحيفه نور، ج ۲۰ ، ص ۱۱۸ .
- ۲۵۹- همان ، ص ۲۳۸ .
- ۲۶۰- همان ، ج ۱۰ ، ص ۲۳۲ .
- ۲۶۱- همان ، ج ۲۰ ، ص .
- ۲۶۲- همان ، ج ۲۰ ، ص ۱۱۸ .
- ۲۶۳- همان ، ج ۲۱ ، ص ۱۰۸ .

۲۶۴- همان ، ص ۱۰۸ - ۱۰۷.

۲۶۵- همان ، ج ۲۰ ، ص ۱۱۸.